

Şehrimiz Elâzığ

BU ÖĞRETİM MATERYALİ ELAZIĞ İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNCE
ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.

PARA İLE SATILMAZ

Bandrol Uygulamasına ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5'inci Maddesinin ikinci
Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşınması Zorunlu Değildir.

ŞEHİRİMİZ ELÂZİĞ

Şehrimiz Elâzığ

Şehrimiz Elâzığ

YAZARLAR

Bahattin KAVAK
Faruk KAHRAMAN
Mehmet BULUT
Yusuf GÖKBAKAN

Editör

Muhammet ÖZCAN

Dil Uzmanı

Faruk KAHRAMAN

Katkı Sağlayanlar

Feyzi GÜRTÜRK
Ferhat EMRE
Nehir YILMAZ
Erkan YILDIRIM
Dilek BAYRAKTAR
Abbas KARACA
Güllü CANPOLAT
Tuba ÖZBAY

Görsel Tasarım

Bülent POLAT

“Bu materyalin ilk 2 (iki) ünitesinin metin içeriği Temel Eğitim Genel Müdürlüğünce oluşturulan komisyon tarafından hazırlanmıştır.

ISBN: 978-975-11-5137-7

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden îlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmâhrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan îlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

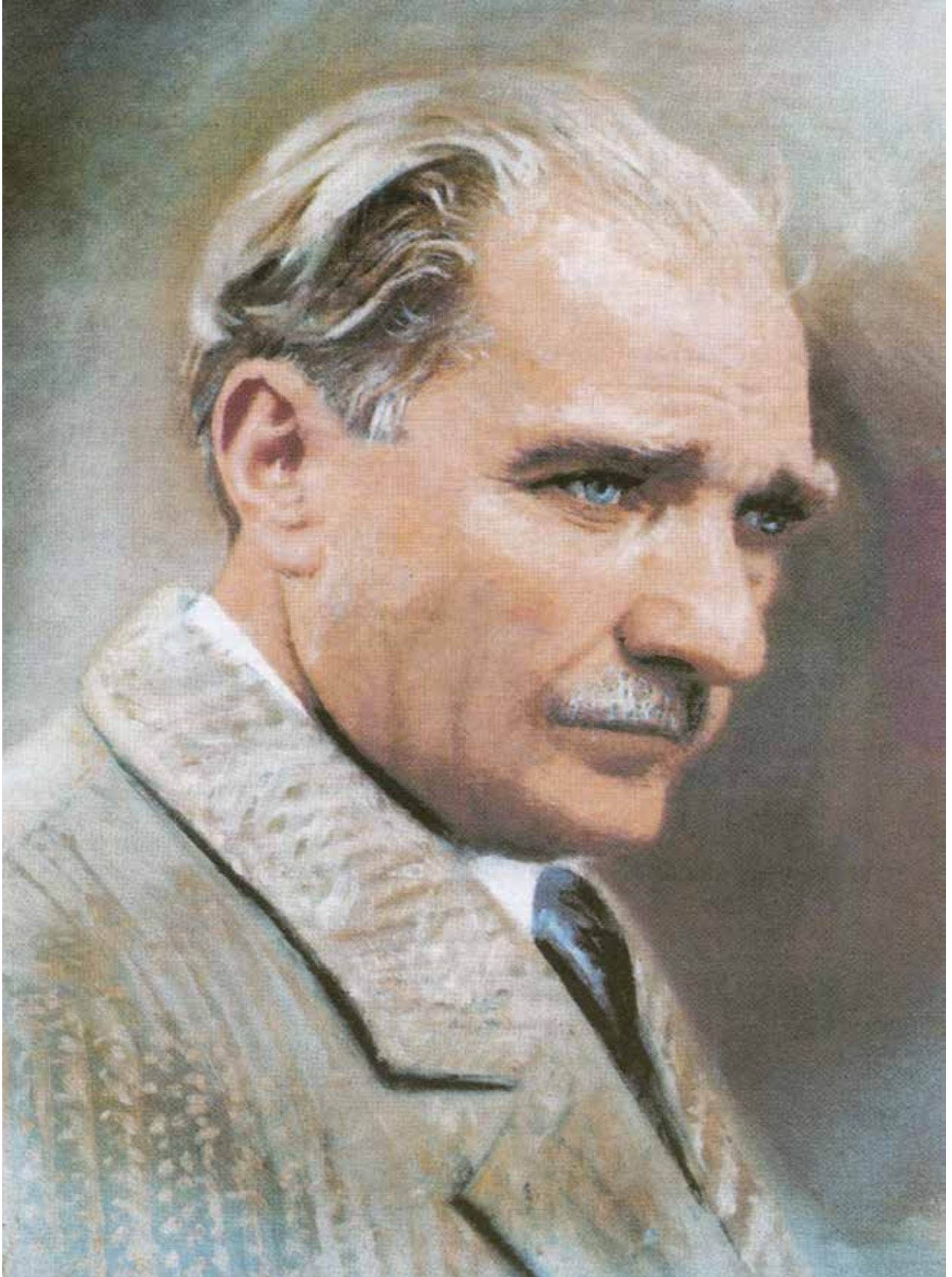
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namûsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1

ŞEHİRLERİN HİKÂYESİ 9

BİRLİKTE YAŞAMANIN GEREKLİLİĞİ.....	9
ŞEHİRİ TANIYORUZ.....	11
ŞEHİR VE MEDENİYET.....	13
ŞEHİRLE İLİŞKİMİZ.....	15

2

ŞEHİRDE YAŞAM 17

ŞEHİR VE SOSYAL YAŞAM.....	17
MEDENİ YAŞANTININ GEREKLERİ.....	19
ŞEHİRİN FIRSATLARI VE RİSKLERİ.....	20
ENGELSİZ YAŞAM.....	25
ŞEHİRDEKİ DİĞER CANLILAR.....	25

3

ŞEHİRİMİ TANIYORUM 30

ELÂZİĞ'İN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....	30
DOĞA VE YAŞAM.....	36
ARICAK.....	40
NİTELİĞİMİZ VE NİCELİĞİMİZ.....	42
YERLEŞME.....	46
DOĞAL AFETLER.....	48
HARPUT: KALE, SANCAK, EYALET VE VİLAYET.....	55
HARPUT ADININ KAYNAĞI.....	60
ELÂZİĞ VE KOMŞULARI.....	66
ALACAKAYA.....	72

4

ŞEHRİM ÇALIŞIYOR

77

SANAYİ VE TİCARET.....	80
MADENCİLİK.....	83
MADEN.....	86
TARIM VE HAYVANCILIK.....	87
ZANAATLAR.....	95
ELÂZİĞ'IN TURİZM POTANSİYELİ.....	100
SİVRİCE.....	107

5

ŞEHRİMDE BEN

113

BİLİM, SANAT VE KÜLTÜR MERKEZLERİ.....	116
AĞIN.....	124
KÜLTÜREL DAMGALAR.....	126
ŞEHRİMİZE KİMLİK KAZANDIRAN ANITLAR.....	127
BASKİL.....	139
KÜLTÜRÜMÜZÜN KİLOMETRE TAŞLARI.....	414
ŞEHRİMİZİN YETİŞTİRDİĞİ ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER.....	142
YAŞADIĞI ŞEHRİN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜR VARLIKLARI.....	150
HALK OYUNLARI.....	150
YEMEKLER.....	156
ELÂZİĞ AĞZI.....	165
KOVANÇILAR.....	169
ELÂZİĞ BASIN HAYATI.....	172
PALU.....	178
ELAZIĞ HARPUT MUSİKİSİ.....	179
ELÂZİĞ'DA GELENEKSEK VE GÜNCEL SPOR.....	184
ELÂZİĞ'DA EĞİTİM.....	186

Bu eserin hazırlanmasında bizlere kütüphanesini açan, makale ve eserleriyle desteklerini esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Yavuz Haykır'a, bize her konuda yardımcı olan Elazığ Valiliğinden Sayın Hakan Orhan'a, değerli görüşleriyle bizlere katkı sunan Prof. Dr. Ahmet Buran'a, araştırma ve çalışmalarıyla bizlere destek olan Sayın Bedrettin Keleştimur'a, kaynak ve kitap desteği sağlayan Sayın Cihan Kavak'a, Elazığ İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Ahmet Demirbağ ve ekibine, Elazığ Belediyesine, Elazığ Ticaret ve Sanayi Odasına, Fırat Kalkınma Ajansına teşekkür ederiz.

ŞEHİRİMİZ ELAZIĞ KİTAP HAZIRLAMA KOMİSYONU

ÜNİTE 1

ŞEHİRLERİN HİKÂYESİ

BİRLİKTE YAŞAMANIN GEREKLİLİĞİ

Bir yolcu gemisi aniden kopan bir fırtınanın etkisiyle parçalanır ve dalgalar geminin içindeki yolculardan birini sürükleyerek adaya kadar götürür. Yolcu, kendisiyle birlikte kıyıya sürüklenen sandıklardaki yiyecek ve çeşitli eşyalarla hayatta kalma mücadelesi verir. Yolcu günler geçtikçe yaşadıklarını sandığın birinden çıkan deftere not eder. Şimdi onun yazdığı notlara göz atalım:

- ✓ Kendime geldikten sonra adayı baştan sona dolaşım. Hiçbir insana rastlamadım. Galiba uzun bir süre bu ıssız adada tek başıma yaşamak zorunda kalacağım.
- ✓ Geminin karaya vuran enkazından kurtarabildiğim eşyaları toplayarak küçük bir mağarayı barınabileceğim şekilde düzenledim.
- ✓ Adada en büyük sorun vahşi hayvanlar. Bu hayvanlardan korunmak için mağaranın girişini büyük ağaç dalları ile kapattım.
- ✓ Gemi enkazından kurtarabildiğim yiyeceği saklamak için bir depo inşa ettim.
- ✓ Adanın içlerine giderek çeşitli meyveler topladım. Bu meyveleri kışın da yiyebilmek için kuruttum.

Adaya sürüklenen yolcu birçok sorunla tek başına mücadele etmek zorunda kalmış. Kendi yaşamımızı düşünelim. Bir gün içinde nelere ihtiyaç duyuyoruz? Bu ihtiyaçları tek başımıza mı yoksa birilerinin desteğiyle mi karşılıyoruz?

Pek çok insanın katkısıyla sütüm içmeye hazır. Peki ya öyle olmasaydı?

Terziler olmasaydı kıyafetlerimi nasıl dikerdim?

Arkadaşlarımla ne kadar çok şey paylaşıp eğlenceli vakit geçiriyorum. Ya onlar olmasaydı?

Bu yollar yapılmıyaydı, araba ya da şoför olmasaydı okula nasıl ulaşırdım?

Öğretmenim olmasa bu kadar bilgiyi nasıl öğrenirdim?

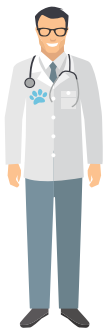

Günlük yaşamımızı sağlıklı şekilde sürdürmek için birçok şeye ihtiyaç duyarız. Yemek yemek, giyinmek, barınmak, eğitim görmek ve çevremizle iletişim kurmak bu ihtiyaçlarımızdan yalnızca birkaçıdır. Tüm bu ihtiyaçlarımızı tek başımıza karşılamamız mümkün değildir. Bu nedenle topluluk hâlinde yaşarız. Yaşadığımız yer bir köy olabileceği gibi bir şehir de olabilir. Nerede yaşarsak yaşayalım her zaman bir iş bölümü ve iş birliği içindeyiz.

Günlük hayatımızı düşünelim. Sabah kahvaltısında tükettiğimiz yiyecek ve içecekler farklı kişiler tarafından üretilip bizlere ulaştırılmaktadır. Örneğin yediğimiz ekmek, soframıza gelinceye kadar birçok aşamadan geçer. Buğdayın ekilmesi, hasat edilmesi, öğütülerek un hâline getirilmesi ve unun da hamur yapılarak pişirilmesi gerekir. Bu işleri yapabilmek için birçok araç gerece ihtiyaç duyulur. Bu araç gereçleri üretebilmek için de çeşitli mesleklerden insanlara ihtiyaç vardır. Tek bir insanın, bu işlerin hepsinin üstesinden gelmesi oldukça zordur.

Gün içerisinde ulaşımımızı sağlayan şoförler, okulda eğitim aldığımız öğretmenler iş bölümü içinde ihtiyaçlarımızı karşılayanlardan birkaçıdır. O hâlde iş bölümü yaparak ihtiyaçlarımızı kolaylıkla karşılayabiliriz.

Toplumsal yaşamın temelini kişiler arası iletişim oluşturur. Yaşamımız boyunca ailemiz, arkadaş, akraba ve komşularımız başta olmak üzere toplum ile iletişim hâlinde oluruz. Sosyal çevremizi oluşturan insanlarla sağlıklı ilişki kurmak için doğru bir iletişim kurmak gerekir. Bu iletişim karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı olmalıdır. Böyle bir iletişim bizlere yardımlaşma ve dayanışma duygularını aşılar. Böylece çevremizdeki insanların sorunlarına duyarlı bireyler olarak mutluluklarını ve üzüntülerini paylaşırız.

ŞEHİRİ TANİYORUZ

“Tarih öncesi dönemlerde insanlar yaşamlarını nasıl sürdürüyorlardı? Hiç düşündünüz mü?”

Görsel 1.1: Harput Kalesi

Şimdi geçmişe bir yolculuk yapalım ve bu sorunun cevabıyla birlikte insanların yerleşik yaşama nasıl geçtiğini ve bu yerlerin şehir hâline nasıl geldiğini öğrenelim.

Günümüzden yaklaşık 12.000 yıl öncesine kadar insanlar yaşamlarını göçebe olarak sürdürüyorlardı. Yiyecek bulmak için sürekli yer değiştiriyor, hayvanları avlayarak ve bitkileri toplayarak karınlarını doyuruyorlardı. Mağaralarda ya da geçici barınaklarda yaşıyorlardı. Sonra yaşamlarını tamamen değiştirecek bir gelişme yaşandı. İnsanlar tarım yapmaya başladılar ve vahşi hayvanları evcilleştirdiler. Çiftçilik yapmaya başlayan insanlar ekinlerine ve hayvanlarına bakmak için yerleşik yaşama geçtiler. Yerleşim yeri olarak nehir kenarlarındaki düz ve verimli arazileri seçtiler. Böylece arazilerini kolayca sulayabildiler. Kendilerinin ve hayvanlarının su ihtiyacını karşılayabildiler. Tarım ve hayvancılıkla birlikte besin kaynaklarının artması nüfusun da artmasını sağladı. Nüfus artışıyla birlikte bu ilk yerleşim yerleri köylere dönüştü. Köylerde yaşayan insanlar ihtiyaçlarından fazla ürün elde ettiler. Kendilerini ve ürünlerini saldırılardan korumak için köylerin etrafını çevirdiler. Fazla ürünleri diğer köylerde yaşayanlara sattılar. O köylerdeki insanlardan da kendi ihtiyaç duydukları ürünleri aldılar. Böylece ticaret hayatını başlatıldılar.

İşte bu şekilde ortaya çıkan köylerden bazıları zaman içinde o kadar büyüdü ki köy olmaktan çıkarak şehir hâline aldı. Şehir olarak nitelendirilebilecek ilk büyük yerleşim yerlerinden biri de ülkemizde Konya’da yer alan Çatalhöyük’tür. Çatalhöyük günümüzden yaklaşık 9.000 yıl önce 10.000’e yakın nüfusa sahip büyük bir şehirdi.

Çatalhöyük gibi ilk şehirler genellikle su kaynaklarında, verimli ovalarda, ulaşım yolları üzerinde, güvenlik açısından savunması kolay yerlerde kuruldu. Kalabalık nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması için şehirde fırıncılık, kasaplık, demircilik, marangozluk, terziilik gibi meslekler ortaya çıktı. Zaman içinde büyüyen şehirlerin belirli bir düzen içinde yönetilebilmesi, dış saldırılardan korunabilmesi gibi ihtiyaçlar yönetim birimlerinin kurulmasını sağladı. Böylece kral ya da meclis tarafından yönetilen şehirler doğdu. Şehirler barınma, güvenlik, eğitim, sağlık gibi insani ihtiyaçların en uygun şekilde karşılanabileceği yerler hâline geldi. Türkiye, Irak, Hindistan ve Mısır yeryüzünde en eski şehirlerin kurulduğu bölgelerdir. İlk Çağ’da kurulan şehirlerde evler, ibadethaneler, idari yapılar, dükkânlar, pazar yerleri şehri meydana getiren başlıca unsurlardır.

Geçmiş çağlarda kurulan şehirlerin bazıları büyüüp modernleşerek günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Buna karşılık Truva, Efes, Hattuşa gibi ülkemizdeki pek çok şehir deprem, sel ve benzeri doğal afetler, salgın hastalık ve savaş nedeniyle yıkılmış ve yok olmuştur. Günümüzde bu şehirlerin olduğu bölgelerde yapılan arkeolojik çalışmalar o şehre ait birçok eserin gün yüzüne çıkmasını sağlamaktadır.

Günümüzde şehirler artık eski çağlardaki görüntüsünden çok farklıdır. Teknolojik gelişmeler ve ulaşımın kolaylaşması yeryüzünde şehirlerin kurulmasına imkân sağlamıştır. 19. yüzyılda Sanayi Devrimi ile fabrikaların yaygınlaşmaya başlaması şehir nüfusunun giderek artmasına neden olmuştur. Dünya nüfusunun büyük bölümü şehirlerde yaşamaktadır.

Ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş şehirler giderek daha fazla göç almaktadır. Deniz, hava, kara veya demir yoluyla insanların kolayca ulaşabildikleri şehirler ekonomik olarak da ön plana çıkmaktadır. Kocaeli, Gaziantep, Bursa bu şehirlere örnek olarak gösterilebilir. Tarihî geçmişi itibariyle köklü bir medeniyete ev sahipliği yapan ve güçlü devletlerin başkenti olan şehirler ilgi odağı olan şehirlerdir. İstanbul, Konya gibi şehirler bu özellikleriyle ülkemizde ön plana çıkmaktadır. Bu şehirlerdeki tarihî yapılar ve sanat eserleri turizm açısından da insanların ilgisini çekmektedir. Denizi, ormanları, gölleri gibi doğal güzellikleriyle insanların hem yerleşmek hem de tatil yapmak istediği pek çok şehir de bulunmaktadır. Antalya, Bolu, Nevşehir gibi şehirler bu özellikleriyle ülkemizde sayılabilecek pek çok şehirden yalnızca birkaçıdır.

Görsel 1.2

katan insanın kendisidir. Terk edilmiş şehirler bunu bize en iyi şekilde anlatır. Örneğin Muğla'nın Fethiye ilçesinde yer alan Kayaköy, burada yaşayan Rumların Yunanistan'a göç etmesiyle terk edilmiş bir yerleşim yeri hâline gelmiştir.

ŞEHİR VE MEDENİYET

“Medeniyet” ve “şehir”, anlam açısından birbirine yakın kavramlardır. “Medeniyet”; bir toplumun maddi ve manevi varlıklarının, düşünce, sanat, bilim ve teknoloji ürünlerinin tamamını ifade eder. Medeniyet, gelişmişliği ifade eder. Medeniyet kelimesinin kökeni Arapçada şehir anlamına gelen ve kökleri İslam dininin kutsal şehirlerinden biri olan Medine şehrine dayanmaktadır. Medine, peygamberimiz Hz. Muhammed döneminde zamanının sosyal ve kültürel bakımdan en ileri şehirlerinden biri kabul ediliyordu.

Büyüme, nüfusun artışı ve bina sayısındaki artış şehirleşme için yeterli değildir. Şehirler adalet ve hukuk anlayışı ayrıca karşılıklı saygı üzerine kurulur. Şehri oluşturan tüm insanların bu kurallara uyması gerekmektedir. Şehirler bu özellikleri ile farklılıkları buluşturan, insanları bir araya getiren mekânlardır. Günümüzde kültür ve ticaretin, bilim ve teknolojinin zirvesini oluşturan şehirler farklı özelliklere ve farklı kültürel birikimlere sahip insanların kendilerini ifade etmelerine imkân vermektedir.

Şehir, bir medeniyetin etkisinin en çok hissedildiği ve özelliklerinin yaşandığı yerdir. Her bir medeniyet, kurduğu şehirlerle kendini ifade eder. Şehir ve medeniyet arasındaki ilişki, karşılıklıdır. Hem medeniyetler şehirleri hem de şehirler medeniyetleri etkiler. Şehirler, şehri meydana getiren anlayışın sahibi olan medeniyetin bir sonucu olarak kurulur. Bununla birlikte şehirlerin doğası ve içindeki insanı şekillendirme özellikleri medeniyetin şekillenmesine de etki etmektedir.

Şehirler sadece yerleşim yeri değildir. Medeniyetler tarihi, bir bakıma şehirlerin tarihidir. Çünkü şehirler, bir toplumun medeniyet anlayışının şekillendiği mekânlardır.

Şimdi dünyada medeniyetlere yön veren ve medeniyetleri temsil eden şehirlere göz atalım.

Kurtuba

Fenikeliler tarafından bugünkü İspanya'da kurulmuştur. Müslümanların İspanya'ya gelişiyle Endülüs Emevi Devleti'nin başkenti olmuştur. Bu dönemde Avrupa'nın en önemli eğitim, bilim, kültür ve sanat merkezidir. Burada açılan medreselerde dünyanın farklı bölgelerinden, farklı inançlara mensup dünyaca ünlü bilim insanları yetişmiştir. Kurtuba, döneminin en iyi eğitim veren okullarına ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca ışıklandırılan ilk şehir olan Kurtuba, Avrupa'da ilk üniversitesi olan şehirdir. Burada yapılan bilimsel çalışmalar Avrupa'da Rönesans'ın ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Endülüs Emevi Devleti Dönemi'nde yapılan Kurtuba Ulu Camii bu şehirde bulunmaktadır.

Görsel 1.3: Kurtuba

Paris

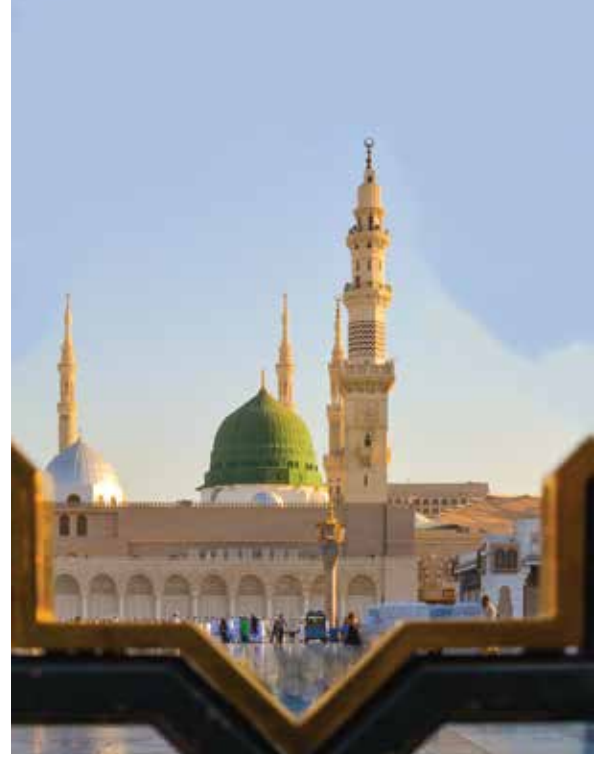
MÖ 3. yüzyılda Seine (Sen) Nehri etrafına kurulmuş olan Paris, Notre Dame (Notir Dam) Katedrali'nin yapılmasıyla Fransa'nın merkezi hâline gelmiştir. Sanayi Devrimi sonrası hızla göç alan şehirde Sorbonne (Sorbon) Üniversitesi'nin kuruluşu Paris şehri bir bilim merkezi hâline getirmiştir. Paris, bütün Avrupa'ya hatta dünyaya yeni siyasi fikirlerin yayılmasında öncülük etmiştir. 1789 Fransız İhtilali, 1830 ve 1848 işçi devrimlerinin yaşandığı devrimler şehridir. Bilim, kültür, sanat alanlarında dünyanın önde gelen merkezlerinden biridir. Modanın da başkenti olarak anılan Paris, turistlerin en çok ziyaret ettiği şehirlerdendir.

Görsel 1.4: Paris

Medine

“Medine”, kültür tarihinde şehrin, şehirliliğin, kültür ve medeniyetin çıkış yeri anlamlarına gelmektedir. Eski adı “Yesrip” olan Medine, günümüzde Suudi Arabistan’ın önemli şehirlerinden biridir. Peygamberimiz Hz. Muhammed ve Mekkeli Müslümanlar, 622 yılında Medine’ye hicret etmişlerdir. Hicret, İslam tarihi için olduğu kadar Medine şehri için de dönüm noktası olmuştur. Mekke’den gelen “muhacirler”, Medineli Müslümanlardan oluşan “ensarlar” ve Yahudiler hicretle beraber Medine’de bir arada yaşamaya başlamışlardır. Medine’de farklı inançlara sahip insanların bir arada rahat yaşaması diğer İslam şehirlerine örnek olmuştur. Medine, hicretten sonra şehir hâlini almıştır. Mescid-i Nebevi’nin şehrin merkezine yapılması, yollarının buraya kolay ulaşılabilir şekilde tasarlanması, merkezinde caminin bulunduğu şehirlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hicretten sonra yeni bir siyasi ve hukuki yapı oluşturulmuştur. Sosyal, askerî ve ekonomik yapılanma gerçekleştirilmiş ve Medine yeni kurulan İslam Devleti’nin başkenti olmuştur. Şehir; açılan eğitim merkezleri, camileri ve sosyal yaşamı ile sonraki İslam şehirlerine model olmuştur. Peygamberimizin kabrinin burada olması nedeniyle Medine, her yıl milyonlarca Müslüman tarafından ziyaret edilmektedir.

Görsel 1.5: Medine

İstanbul

İstanbul’da MÖ 5000’li yıllarda ilk yerleşimlerin kurulduğu tahmin edilmektedir. İstanbul; Roma, Bizans ve Osmanlı devletlerine başkentlik yapmıştır. Avrupa ile Asya kıtalarının kesiştiği bir noktada yer alır. Yüzyıllar boyu çeşitli din, dil ve ırktan insanların bir arada yaşadığı bir şehir olan İstanbul, tarihi boyunca farklı kültürlere ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı Devleti’nin bilim, sanat ve kültür alanlarında gelişmesi ile beraber İstanbul bir çekim merkezi olmuştur. Eğitim almak için çevre şehir ve ülkelerden insanlar buraya gelmiş, Ali Kuşçu gibi bilim insanları medreselerde dersler vermiştir. Padişahların tanıdığı haklar sayesinde farklı medeniyetlerden insanlar burada yaşamışlardır. Cami, sinagog, kilise gibi farklı inançlara yönelik ibadethaneler İstanbul’da yan yana bulunmaktadır.

“İstanbul; Roma, Bizans ve Osmanlı devletlerine başkentlik yapmıştır.”

Görsel 1.6: İstanbul

Medeniyete yön vermiş Roma, Konya, Eskişehir, Bağdat, Londra, Viyana, Şanghay, Dakar gibi şehirlerin kültürel özelliklerini yansıtan görseller bulunuz. Bu görselleri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

ŞEHİRLE İLİŞKİMİZ

Şehirle insan arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Önce insanlar kendi duygu ve düşüncelerine uygun şehirler kurarlar. Sonra şehirler, kurulmalarında etkili olan duygu ve düşünceleri gelecek nesillere aktararak insanları etkiler. Belki de bu nedenle insanları tanımak istediğimizde ilk sorduğumuz sorulardan biri “Nerelisin?”dir. Sanki aynı şehirde yaşayanlar bir uzlaşma içindedir. Alışkanlıkları, davranışları ve yaşam biçimleri benzerdir. Çünkü insanlar yaşadıkları şehirlerin kültürel dokusundan etkilendikleri gibi ekonomik, sosyal yapısından ve ikliminden de etkilenmektedir. Buldukları ortamın imkânlarından yararlanarak hayatlarını sürdüren insanlar, o çevrenin hayat standardıyla yetişir.

İnsanın şehirle ilişkisinin başladığı ve bittiği yer, evdir. Evinden dışarıya adım attığında şehirle ilişki kurmaya başlayan insan, evine döndüğünde o ilişkiye bir süreliğine ara vermiş olur.

Şehirle kurulan ilişkiler çok farklıdır. İnsan, şehrin mimarî yapısıyla olduğu kadar işlevleriyle de ilişki içindedir. Şehrin mekânları olan sokaklar, meydanlar, parklar, alışveriş mekânları, kamusal alanlar ve ibadet mekânları farklı anlam ve boyutlarıyla şehirde yaşayanları etkiler. Eğitim, ticaret, ibadet, sosyalleşme, rekreasyon, sağlık, çalışma, spor ve daha birçok farklı faaliyet şehirle şehirli arasındaki ilişkilerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Evimizden çıktığımızda şehirle ilk iletişimimiz sokak ile başlar. Sokaklar her şehirde farklı karaktere sahiptir. Dar, geniş, kıvrımlı, dik yokuşlu, taşlı ya da denize açılan sokaklar... Sokakların yapısını şehrin yer şekilleri ve iklimi kadar insanların yaşam tarzı da belirler. Sokaklar bizi şehre ulaştırır. Bu görevinin yanı sıra sokaklar mahallenin ortak kullanım alanlarıdır. Komşuluk ilişkileri burada gerçekleşir. “Bizim sokak” ifadesiyle şehir ilk kez burada sahiplenilir. Önce sokakla sonra da sokaktakilerle iletişim kurulur.

Evden veya apartmandan çıktığında sokakta karşılaşılan insanlarla selamlaşmak, onlara hatırlarını sormak iletişimi başlatır. Pencere önünde oturan ve dışarıyı izleyen birini tanımıyor olsak da selamlaşmak, hem onu hem bizi mutlu edecek hem de sokağı sahiplenmemizi sağlayacaktır. Böylece sokak bizim için güvenli bir alan hâline gelecektir.

Görsel 1.7: Elazığ Kültür Park

Görsel 1.8: Elazığ Kapalı Çarşı

Sokağı geçip şehrin merkezine doğru ilerlediğimizde bizi genellikle bir çarşı karşılar. Çarşı, Osmanlı şehrinde toplumsal hayatın merkezidir. Günümüzde şehirlerde yaygınlaşan alışveriş merkezleri çarşılarla ilgiyi azaltsa da bu çarşılar önemini hâlâ sürdürmektedir. Hemen her türlü ürünün satıldığı bu çarşılarla herkesin yolu düşer. Şehirde üretilenler, insanların ihtiyaç ve alışkanlıkları buradaki ticarete yön verir. Bazı şehirlerde bakırcıların, demircilerin ya da dokumacıların çok olması tesadüf değildir.

Şehirde yaşayan insan aynı zamanda yaşadığı mekânların yapısını da belirler. Düz damlı kerpiç evler, cumbalı ahşap evler, tek katlı evler, çok katlı evler, kapıları sokağa açılan ya da yüksek duvarlarla çevrili bahçelere açılan evler o şehrin doğal koşulları kadar insanların yaşam biçimini de yansıtır.

İnsanın şehirle ve şehrin mekânlarıyla kurduğu ilişkinin boyutu kendisinin de şehirlilik düzeyini belirlemektedir. Çünkü şehirlilik sadece şehirde yaşamaktan ibaret değildir. Büyük İslâm düşünürü ve ilk sosyolog İbn Haldun'a göre şehirlilik "Şehirde geniş ve mükemmel bir surette medeni yaşayan kimse"dir. Geniş ve mükemmel surette yaşamak ise şehirde yaşamamanın gereklerini yerine getirmekle sağlanabilmektedir.

Yaşadıkları çevreden etkilenen insanların içinde buldukları çevreye, şehre ve insanlara karşı sorumlulukları ve görevleri bulunmaktadır. Bu sorumlulukların en önemlisi; atalarından miras olarak aldıkları, binlerce yıllık geçmişi olan şehri gelecek nesillere yaşanabilir bir şehir olarak bırakma bilincidir. Çevreyi kirletmeden ve tahrip etmeden, tarihî ve kültürel dokuya zarar vermeden yaşanmalıdır. Birlikte yaşamak; anlayış ve saygı çerçevesinde komşuluktan alışverişe, trafikten gürültü yapmamaya kadar tüm insani ilişkileri, sevgiyi, yardımlaşmayı, dayanışmayı sağlamakla mümkün olur.

ÜNİTE 2

ŞEHİRDE YAŞAM

ŞEHİR VE SOSYAL YAŞAM

“Yaşam mekânı olarak şehirler sosyal hayatın çok hareketli olduğu yerlerdir.”

Şehirler, sosyal hayatın çok hareketli olduğu yerlerdir. Şehirlerde insanların gündelik yaşamlarını sürdürmelerini kolaylaştıran çok çeşitli yaşam alanları ve kurumsal yapılar bulunmaktadır. Sinema, tiyatro, lokanta, pastane, müze, galeri, kütüphane, ibadethane, otel, kahvehane, park gibi yerler sosyal yaşamın canlı olduğu mekânlardır. Bu mekânlarda insanlar yeme, içme, ibadet etme, eğlenme gibi ihtiyaçlarını yerine getirirler. Bu yaşam alanları ve kurumlar bir şehrin kimliğini yansıtır.

Şehirdeki sosyal yaşamın özellikleri şunlardır:

1. Şehirlerde farklı sosyal gruplar vardır.
2. Şehirlerde insanlar birbirinden farklı işlerde çalışırlar.
3. Şehir yaşamını düzenleyen yazılı ve yazısız kurallar vardır.
4. Şehirlerde çok çeşitli kültürel faaliyetler yapılmaktadır.
5. Şehir yaşamında eğitim kurumları yaygın ve çeşitlidir.
6. Şehir yaşamının temelinde ekonomik etkinlikler önemli bir yere sahiptir.

Şehirler, kırsal alanları da içine alarak büyür. Günümüzde şehirler, önemli değişimler yaşamaktadır. Bu değişimin başında köyden kente nüfus hareketleri gelmektedir. Türkiye’de 2018 yılı verilerine göre nüfusun %93,76’sı il ve ilçe merkezlerinde yaşarken belde ve köylerde yaşayanların oranı %6,24’tür. Dolayısıyla şehirler, nüfusun çoğunluğunun yaşadığı temel yerleşim yeri hâline gelmiştir. İnsanların göç etmelerinin çeşitli nedenleri vardır. Günümüzde ekonomik, toplumsal, kültürel, eğitim, eğlence ve güvenlik gibi nedenlerden dolayı şehirlere göç edilmektedir. Nüfustaki değişime bağlı olarak da şehirlerde çok hareketli bir yaşam vardır.

Şehirlerde nüfusun fazla olması; çevre kirliliği, trafik, yoksulluk, işsizlik, gecekondulaşma, altyapı yetersizliği, kültürel yabancılaşma gibi birçok soruna yol açmaktadır. Bireylerin birbirlerine karşı ilgisizliği, dayanışma ve yardımlaşmanın azalması, sosyal ilişkilerin zayıflaması da başka bir önemli sorun olarak ortaya çıkmıştır.

“Dayanışma”; bir toplumu oluşturan bireylerin duygu, düşünce ve ortak çıkar birliği ile birbirlerine bağlanmaları ve her konuda birbirlerine destek olmalarıdır. “Yardımlaşma” ise bireylerin yalnız başına üstesinden gelemeyecekleri durumlar karşısında başkalarından aldığı destek ve katkıdır. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma bir milleti, toplumu, şehri ayakta tutan önemli unsurlardandır.

İnsanlar genellikle sadece ihtiyaçlarını karşılamak için birbirleri ile iletişim kurmaktadır. Bundan dolayı insanlar arasındaki dayanışma ve yardımlaşma duygusu azalmaktadır.

Bu ihtiyacı karşılamak üzere günümüzde şehirlerde profesyonel biçimde çalışan hayır kurumları, dernekler, vakıflar ortaya çıkmıştır. Bireyler dinî, ahlaki, insani ilkelere dikkat ederek dayanışma ve yardımlaşma duygusunu şehir yaşamında tekrar canlandırabilirler. İslam dini yardımlaşmaya, dayanışmaya ve komşuluk ilişkilerinin gelişmesine büyük önem vermiştir. Peygamberimiz Hz. Muhammed’in “Komşusu açken tok yatan bizden değildir.” hadisi komşuluk ilişkilerinin, dayanışma ve yardımlaşmanın önemini vurgulamaktadır.

“Sosyal yardımlaşma ve dayanışma bir milleti, toplumu, şehri ayakta tutan önemli unsurlardandır.”

Görsel 2.2

Bir toplumun huzuru, mutluluğu, geleceği bireyler arasındaki sosyal dayanışma ve yardımlaşma ruhuna bağlıdır. Bazen insanlar sosyal hayatta kendi gayretleriyle üstesinden gelemeyecekleri sorunlarla karşı karşıya kalabilirler. Böyle durumlarda toplumsal dayanışma ve yardımlaşma içerisinde hareket edebilmek, “millet” olmanın bir gereğidir. Bu dayanışma, yardımlaşma ve birliktelik duygusunu birçok örnek olayda görmek mümkündür. Örneğin deprem ve sel gibi doğal afetlerde insanların birbirlerine yardım etmesi bunun bir göstergesidir. Türk milleti 1999’da Marmara’da, 2011’de Van’da meydana gelen depremlerde büyük bir yardımlaşma ve dayanışma örneği göstermiştir. Türk milleti sadece doğal afetler karşısında değil toplumsal olaylar karşısında da bu dayanışma ve yardımlaşmanın en güzel örneğini vermiştir. Örneğin 15 Temmuz 2016’da hain darbe girişimine karşı milletimizin kahramanca mücadele etmesi bunun bir kanıtıdır.

MEDENİ YAŞANTININ GEREKLERİ

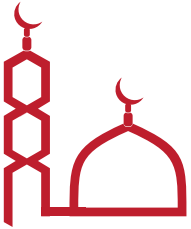
“Medeni insan, medeni yaşam” gibi ifadeleri mutlaka duymuşsunuzdur. Bu ifadelerde geçen medeni kelimesinin ne anlama geldiğini hiç düşündünüz mü? Medeni kelimesi sözlükte “şehirleşmiş, uygar” anlamlarına gelmektedir. Şehirler çok sayıda insanın bir arada yaşadığı yerlerdir. Şehirde belirli bir düzen içerisinde, karşılıklı saygı çerçevesinde bir yaşam sürdürülmesi gerekmektedir. Medeni bir yaşantı sürdürebilmek şehirde yaşamının gereklerindedir. Şehirde yaşayan insanlar, şehir hayatını düzenleyen görgü ve nezaket kurallarına uymak durumundadır. Bu kurallar, insanların bir arada buldukları her ortamda davranışlarını düzenler. Apartman, park, alışveriş merkezi, ibadethane ve toplu taşıma araçları insanların toplu olarak buldukları yerlerdendir. Bu mekânlarda belirli kurallara uygun davranmak gerekir. Çünkü şehirde yaşayan insan, şehri paylaştığı diğer insanlara karşı sorumludur. Bu sorumluluk görgü ve nezaket kurallarına uymayı gerektirir. Bakın bir arkadaşımız bu kuralları yaşamında nasıl uyguluyor:

Ben Melike, ailemle birlikte 4 katlı bir apartmanda yaşıyoruz. Evimize girerken ayakkabılarımı kapı önünde bırakmamaya dikkat ederim. Televizyonun sesini komşularımızı rahatsız edecek şekilde açmam. Ayrıca çöplerimizi kapı önüne koyarken apartman yönetimince belirlenen saatlere uymaya özen gösteririm. Toplu taşıma araçlarını kullanırken diğer yolcuları rahatsız etmemek için yüksek sesle konuşmam. Bu araçlarda engelli, yaşlı, hamile veya çocuklu yolculara yer veririm.

Sizler de günlük hayatınızda uyduğunuz kuralları düşünerek Melike'nin söylediklerine neler ekleyebilirsiniz?

İlk Çağ düşünürlerinden Aristoteles (Aristo) “Bir şehir, farklı insanların yaşadığı mekânlardan oluşur. Benzer insanlar bir şehir meydana getiremezler.” demiştir. Yani şehirlerde farklı özelliklere sahip birçok insan yaşamaktadır. Bu farklılıklara saygı göstermeli, bu farklılığın şehrimizi zenginleştirdiğini unutmamalıyız. Şimdi şehir yaşamında uymamız gereken kuralları inceleyelim.

İbadethaneler, insanların dinî inançlarının gerektirdiği şekilde ibadet ettikleri yerlerdir. İbadethanelere giderken temiz ve uygun kıyafetler giymeliyiz. İbadethanelerde yüksek sesle konuşmamalı, ibadet edenlerin dikkatini dağıtacak davranışlarda bulunmamalıyız.

Piknik alanları ve parklarda ağaçlara ve diğer bitkilere zarar vermemeliyiz. Diğer insanların rahatsız olacağı şekilde müzik dinlemek, gürültü yapmak gibi davranışlardan kaçınılmalıdır. Çöplerimizi çöp kutularına atmamız gerekir.

Katılacağımız törenlerin türüne uygun şekilde giyinmeli, sessizce töreni izlemeli, gerekiyorsa beğenimizi alkış gibi davranışlarla ifade etmeliyiz. Törene vaktinde gitmeliyiz. Tören akışını bozacak söz ve davranışlardan kaçınmalıyız.

Sinema ve tiyatro gibi kültür-sanat faaliyetlerinin gerçekleştiği mekânlara zamanında gitmeli, bu mekânlarda cep telefonumuzu kapatmalıyız. Gösteri sırasında diğer insanları rahatsız edici her tür davranıştan kaçınmalıyız.

Alışverişte, alacağımız ürünü seçerken rafları ve tezgahı dağıtmamalı, görevlilere karşı nazik olmalıyız. Alışverişimiz bittikten sonra kasada sıraya girmeliyiz. Yaşlı, engelli, hamile ya da çocuklu kimselere öncelik vermeliyiz.

ŞEHİRİN FIRSATLARI VE RİSKLERİ

ŞEHİRDE SIRADAN BİR GÜN

Sabahın erken saatleri... Şehir sakinlerinin çoğu uyurken bazıları çalışmaya başlamış bile. Temizlik işçileri caddeleri süpürüyor, ardından araçla caddeler yıkıyor. Fırıncılar çoktan ekmeğe pişirmeye başlamışlar. Bazıları ise daha evlerine gitmemiş bile. Hastanedeki nöbetinden dönen doktor, güvenlik görevlileri ve daha birkaç kişi hâlâ dışarıda.

Sabahın ilerleyen saatlerinde caddeler iyice kalabalıklaşıyor. Herkes bir yerlere koşuşturuyor. Yetişkinler işe gitmek için yola çıkmış, çocuklar ise okullarına gidiyor. Şehirde pek çok okul var, tabii pek çok da öğrenci. Caddeler otobüs ve arabalarla doldu. Neyse ki bir yere ulaşmak için kullanabileceğimiz pek çok ulaşım aracı var: otobüs, metro, tren... İki araba köşede çarpışmış ve iki caddeyi de tıkamış. Araç kuyruğu uzayıp giderken insanlar işlerine vaktinde ulaşamayacakları için kaygılı.

Pazarcılar tezgâhlarını kuruyor. Dükkânlar birer birer açılıp müşteriler için hazırlanıyor. Şehirde ne çok dükkân var. Şehrin hemen çıkışında yer alan fabrikaların bacalarından dumanlar tütmeğe başladı bile. Bu dumana araçların yaydığı egzoz gazları da eklenince bazen gökyüzü gri bir bulutla kaplanıyor. Müze ziyaretçilere açıldı. Öğretmenleriyle birlikte bir grup öğrenci, müzenin önünde içeri girmek için bekliyor.

Yol çalışması yapan işçiler kazı yaparken bir su borusunu patlatmışlar. Etrafa yayılan su, bir aracın kayarak kaldırılma çıkmasına neden oluyor. Kaldırımda yürüyen bir genç yaralanıyor. Hemen bir ambulans çağrılıyor. Neyse ki şehirde pek çok hastane var. Ambulans yaralıyı alarak en yakın hastaneye götürüyor.

Öğlen oldu. Herkes yemek yemek için hazırlanıyor. Öğrenciler öğlen tatilinde okul bahçesini dolduruyor. Ofis çalışanları caddedeki lokantalarda karınlarını doyuracakları bir yer arayışında. Ancak hava bozuyor. İlk yağmur damlaları düşerken insanlar şemsiyelerini açıyor ya da kapalı alanlara kaçıyor. Pazarda alışveriş sırasında çantasını kaybeden bir kadın çevresindekilerden yardım istiyor. Polis çağrılıyor.

Öğleden sonra yağmur şiddetini artırdı. Şiddetli rüzgâr, şemsiyenin altındaki insanların bile ıslanmasına neden oluyor. Okuldaki son ders bitti. Okul çıkışı parktaki spor sahasında maç yapmak için sözleşen öğrenciler koşarak evlerine gidiyor. Pazarcılar tezgâhlarını toplamak zorunda kaldı. Akşamüzeri yağmur şiddetini iyice artırdı. Sokaklar su altında kaldı. İnsanlar su birikintisi içinde karşıdan karşıya geçmekte zorlanıyor, çöplerle tıkanan mazgalları belediye işçileri açmaya çalışıyor.

Bir müddet sonra sokaklardan sanki dereler akıyor, önüne gelen her şeyi sürüklüyor. Bir mağazaya sığınan yaşlı kadın "Her yer betonla kaplandı. Suyu emecek toprak kalmazsa böyle olur." diye söyleniyor. Yağmur durdu ve şehre karanlık çöktü. Dükkânlar birer birer kapanıyor, çalışanlar toplu taşıma araçlarına binmek için duraklara doğru ilerliyor. Tiyatroya giden seyirciler yerlerine oturmuş, oyunun başlamasını bekliyorlar. Sanat galerisindeki resim kursu başlamış bile.

Karanlıkta evlerine dönmeye çalışan insanlar, dikkatli bir şekilde yürüyorlar. Tenha sokaklardan geçerken her gün gazetelerde okudukları tehlikelere karşı uyanık olmaları gerektiğini hatırlıyorlar.

Okuduğunuz metinde şehrin hangi fırsat ve risklerinden söz edilmiştir? Bunlara başka neler ekleyebilirsiniz?

Günümüzde dünya nüfusunun %54'ü şehirlerde yaşamaktadır. Büyük şehirlerdeki iş imkânlarının fazlalığı, kırsal bölgelere oranla yaşam kalitesinin yüksek oluşu insanları şehirde yaşamaya yönlendiren unsurlardan bazılarıdır. Bunun yanında sağlık hizmetlerinden faydalanabilme, devletin ve belediyelerin sağladığı hizmetlere erişimin kolay oluşu, çocuklara daha iyi eğitim sunma gibi nedenler sebebiyle insanların birçoğu şehirlerde yaşamayı tercih etmektedir. Bütün bunlar, insanların gözünde şehirleri daha önemli hâle getirmektedir.

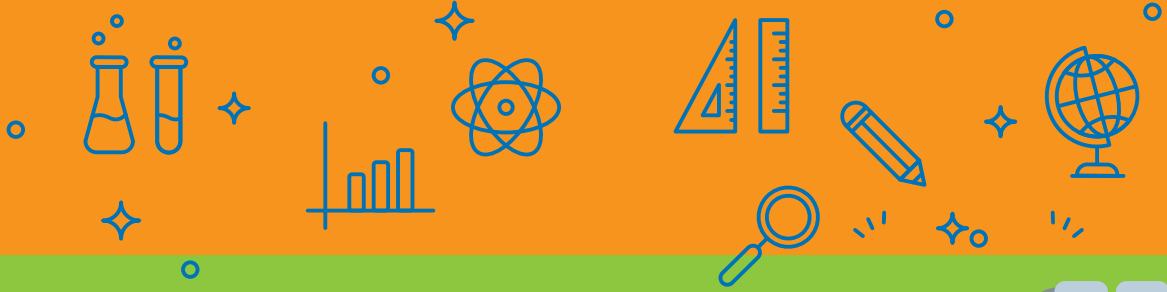
Şehirler, insanlara birçok imkân sunmaktadır. Bu da şehirlere olan ilgiyi artırmaktadır. Fakat çok sayıda insanın bir arada yaşaması ve plansız şehirleşme, birçok sorunu da ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlardan bazıları; doğal afetlerle başa çıkamama, çevre kirliliği, trafik sorunu, şehre uyum problemleri ve çeşitli suçlarla karşılaşmadır. Bunlarla baş edebilmemizin en güzel yolu şehirde yaşarken karşılaşabileceğimiz sorunların farkında olmaktır. Aynı zamanda bu sorunlara kişisel ve toplumsal olarak nasıl çözümler üretebileceğimiz üzerine düşünmektir.

ŞEHİRİN FIRSATLARI

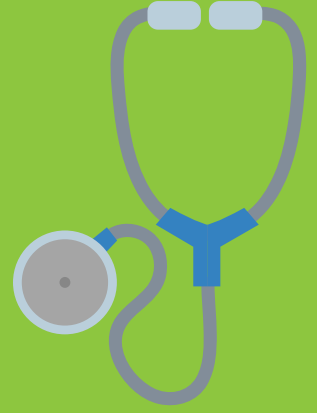
Eğitim Fırsatları

- Şehirler, okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar insanların isteklerine ve yeteneklerine göre birçok farklı eğitim kurumuna erişme imkânı sunar (meslek liseleri, güzel sanatlar lisesi, sınavla öğrenci alan liseler, özel okullar, üniversiteler).
- Derslik sayısı, spor salonu, yurt, kütüphane, atölye, laboratuvar gibi imkânlar kırsal bölgelerdeki eğitim kurumlarına göre daha fazladır.
- Öğrencilerin ilgi ve isteklerine göre çeşitli kurs, sosyal ve sportif faaliyetlere katılma imkânı vardır.
- Eğitimle alakalı konferans, seminer, sempozyum gibi etkinlikler de şehir merkezlerinde gerçekleştirilmektedir.

Sağlık Fırsatları

- Şehir hastaneleri, araştırma hastaneleri, tıp fakülteleri şehir merkezlerindedir.
- Şehir merkezlerinde evde bakım hizmetlerine ulaşılabilir.
- Şehir merkezlerinde donanımlı hastaneler bulunmaktadır.

İş Fırsatları

- Fabrikalar, imalathaneler, atölyeler şehir merkezlerine daha yakındır.
- Otel, lokanta gibi hizmet sektörleri genellikle şehir merkezlerindedir.
- Ticari faaliyetler daha çok şehir merkezlerinde yürütülmektedir.
- Birçok meslek alanı, şehir merkezinde faaliyet göstermekte ve insanlar yeteneklerine göre daha kolay iş bulabilmektedir.

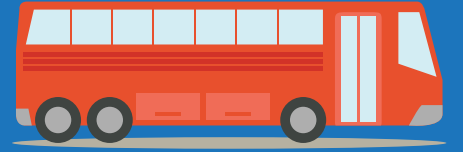
Sanat, Spor Fırsatları ve Sosyokültürel Fırsatlar

- Sinema, tiyatro ve sergi salonları şehir merkezlerindedir.
- Şehir merkezlerinde her branştan spor kulüplerine katılabilme imkânı vardır.
- Spor müsabakalarını izleyebilme imkânı vardır.
- Sivil toplum kuruluşları şehir merkezlerinde bulunmaktadır.
- Sanatla ilgili eğitim veren kurumlar daha çok şehir merkezlerindedir.

Ulaşım Fırsatları

- Toplu taşıma araçları şehirlerde daha yaygın kullanılmaktadır.
- Şehir merkezi ve çevresinde kara yolları oldukça gelişmiştir.
- Şehir merkezlerinin ulusal ve uluslararası ulaşımı kolaydır.

Görsel 2.4: Kekliktepe Köprülü Kavşağı

ŞEHİRDE KARŞILAŞILABİLECEK RİSKLER:

Şehir, fırsatlar sunduğu kadar bazı riskler de içerir. Deprem, sel, trafik kazaları, çevre kirliliği gibi riskler şehirlerde de karşılaşılabileceğimiz risklerden bazılarıdır.

Görsel 2.5: Palu

ENGELSİZ YAŞAM

“Benim adım Mert. Yürüme engelliyim. Sadece bacaklarımı kullanamıyorum, o kadar. Bu yüzden bir tekerlekli sandalyem var. Ülkemizde yürüyemeyen, konuşamayan, işitemeyen, göremeyen ya da zihinsel engeli olan milyonlarca insanın olduğunu biliyor musunuz? Siz de şaşkırdınız değil mi? Çünkü etrafta çok fazla engelli görmüyorsunuz. Peki, neden?”

Mert'in sorusuna ne cevap verirsiniz?

Ülkemizde engelli yurttaşlarımız toplumun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Engelli bireyler özel mekânlarını belli bir oranda kendi ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemektedir. Ancak yaşadıkları mekândan dışarıya adım attıklarında, kentsel/kamusal mekânlara ulaşabilme ve bu mekânları rahat bir şekilde kullanabilmede birçok sorunla karşılaşmaktadır.

Onların kentsel yaşama katılım alanındaki ihtiyaçları, engelli olmayan yurttaşlarımızla aynıdır. Bu nedenle tüm yurttaşların kent mekânlarına ulaşmasını sağlamak çok önemlidir. Engelli bireyler de bir başkasının yardımına ihtiyaç duymadan işe, okula, alışverişe, spor alanlarına, parklara, ibadethanelere kolaylıkla gidebilmelidir. Bunun için öncelikle ulaşım olmak üzere şehirlerin altyapılarının düzenlenmesi gerekir. Bunu sağlamak en başta belediyelerin görevidir.

Şehirlerin mimari planlanmasının temel amacı, kullanıcıların ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılamaktır. Kısaca tasarımın merkezinde kullanıcı vardır. Fiziksel mekânlar söz konusu olduğunda kullanıcı profili çok çeşitli ve değişkendir. Yaşlılar, kalıcı ve geçici engelliler, hamileler de bu kullanıcı kitlesi dâhilindedir. Toplumdaki tüm bireyler için fiziksel yeterlilik geçici bir durumdur. Engelsiz yaşam alanına yalnızca engelli bireyler ihtiyaç duymaz. Herkes yaşamının bir bölümünde bazı kısıtlılıklarla yaşamak durumunda kalabilir. Bir çocuğun, bir hamilenin ya da kol veya bacağı kırılmış bir kişinin, çocuk arabasıyla çocuğunu gezdiren bir ebeveynin, yaşlı bir kişinin hareket kabiliyetleri bu kısıtlılıklara örnek gösterilebilir.

Görsel 2.6

Engelli bireylere engelsiz bir şehir hayatı sunmak onların kendilerini gerçekleştirmelerine imkân tanıyarak daha kaliteli bir yaşam sürdürmelerini sağlayacaktır. İstedığı zaman, istediği saatte, dışarda kimseye muhtaç olmadan dolaşabilmek, alışverişini yapıp bir çay bahçesinde çay yudumlayabilmek, yeni çıkan bir filmi akranlarıyla birlikte sinemada izleyebilmek, ibadetlerini yerine getirmek vb. hiçbir zaman sorun olmamalıdır. Engelli birey bütün bunları özgürce yapabilmelidir. Bunun için öncelikle ulaşım olmak üzere şehirlerin altyapılarının düzenlenmesi gerekir.

Görsel 2.7

Şimdi engelsiz yaşam alanlarını doğru uygulayan şehirlerden birkaç örnek inceleyelim:

- Kaldırımlar yüksek olmamalı, genişlikleri bir tekerlekli sandalye veya bebek arabası gibi araçların sığacağı boyutta olmalıdır. Kaldırımdaki rampalar bu araçların iniş çıkışlarını kolaylaştıracak genişlikte ve eğimde olmalıdır. Yaya kaldırımında güzergâhın görme engelliler tarafından baston ile kolaylıkla algılanmasını sağlayıcı, hissedilebilir yüzeylerden oluşan kılavuz izler olmalıdır.
- Engelli vatandaşların güvenli bir şekilde kullanabileceği görsel ve sesli uyarı sistemleri olmalıdır.
- Toplu taşıma araçlarındaki rampa sistemi sayesinde bebek arabasıyla ya da engelli aracıyla ulaşım araçlarına rahatça binilebilmelidir.
- Üst geçitlerde bedensel engellilerin kullanabilmesi için asansörler bulunmalıdır.
- Engellilerin spor ve eğlence amaçlı faaliyetlerde bulunmaları için plaj, spor salonu, sinema, tiyatro gibi yerlerde gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

ŞEHİRDEKİ DİĞER CANLILAR

Şehir sadece insanlardan, binalardan, yollardan ve araçlardan oluşmaz. Ağaçları, çiçekleri, insanları ve hayvanlarıyla bir bütündür. Şehirde insanlar kadar diğer canlıların da yaşama hakkı vardır. Bu yüzden insan, diğer canlıların da haklarını gözetmeli; onlara karşı merhametli ve duyarlı olmalıdır. Diğer canlılara karşı duyarlı olmak, yaşadığımız çevrenin doğal koşullarının ve çeşitliliğinin korunmasıyla mümkündür. Bilim insanları, insan hayatının devamı için doğadaki çeşitliliğin sürdürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, şehrimizde yaşayan diğer canlıları da düşünerek hareket etmeliyiz.

Hem tarihte hem de günümüzde insanların doğaya ve diğer canlılara karşı duyarlılıklarının birçok örneği vardır. Sakarya Büyükşehir Belediyesi, Arifiye ilçesinde gerçekleştirdiği yol yapımı sırasında 270 yaşındaki çınar ağacına zarar vermemek için yol projesini değiştirmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi de aralarında yüz yıllık çınarların bulunduğu 50 ağacı koruma altına alarak bu ağaçların bakımını yapmıştır. Ülkemizin birçok şehrinde hayvan barınakları kurulmuştur. Bu sayede sokak hayvanlarının bakım, barınma ve sağlık hizmetleri karşılanmaktadır.

Atalarımız sıcak günlerde kuşların su içmesi, kanadı kırık leyleklerin tedavisi, dağda aç kalan kurtlara et verilmesi, sokak köpeklerine yiyecek temini, yaralı atların iyileştirilmesi için vakıflar kurmuşlardır. Ayrıca cami, medrese, saray gibi binaların güneş alan ve rüzgâr vurmeyen cephelerinde, insanların ulaşamayacağı yükseklikte kuş evleri yapmışlardır.

Görsel 2.8: Harput Kalesi

1930 yılında Ulu Önder Atatürk Yalova'da köşkün çatısına zarar verdiği için çınar ağacının dallarının kesilmesine razı olmamıştır. Ağacın dallarının kesilmesinin yerine binanın tramvay rayları üzerinde biraz ileriye alınmasını emretmiştir. Bu olaydan dolayı günümüzde bu köşk "Yürüyen Köşk" olarak anılmaktadır.

Şehir; tabiattan, yeşilden, maviden, şefkat ve duyarlılıklardan yoksunluk demek değildir. Aksine şehir; güzelliğin, şefkatin ve duyarlılığın sembolüdür. Atalarımızın yüzyıllarca sergilediği duyarlılığı ve şefkati biz de şehrimizdeki diğer canlılara karşı göstermeliyiz. Aşağıda bu konuda neler yapabileceğimiz ile ilgili birkaç örnek uygulama okuyacaksınız.

Siz de çevrenizde gördüğünüz veya yaptığınız uygulamaları söyleyiniz.

Görsel 2.9: Atatürk

Kamuya açık parklar, bahçeler ve ağaçlıklı yollar bizim için sadece bir hava değişikliği anlamına gelmez, bunlar şehrin ve şehir sakinlerinin ciğerleridir adeta. Buradaki bitki ve hayvanları korumalı, onlara zarar vermemeliyiz.

Kuşların ulaşabileceği yerlere yiyecek ve su bırakabiliriz. Kuşlar bunları fark edip yiyecek ve o yere tekrar gelecektir.

Basit malzemeler kullanarak yapacağımız kedi ve köpek evleri ile onların soğuktan korunmasına biraz olsun yardımcı olabiliriz. Yattıkları yerin biraz daha sıcak olması için evde kullanmadığımız battaniyeleri içine yerleştirerek ya da dışına sararak onlar için daha sıcak bir yuva yapabiliriz.

Soğukta kedilerin 6, köpeklerin 17 saat aç kalırlarsa donarak öldüklerini biliyor muydunuz? Onların vücut sistemleri yemek yiyerek ısı salgılayabiliyor. Boşalan yoğurt kapları bu iş için en ideal parçalar. Kedi ve köpeklerin ulaşabileceği yerlere artan yiyecekleri ve biraz su bırakarak birçok canlınin hayatını kurtarabiliriz.

Yaralı ve hasta olduğunu düşündüğümüz bir hayvan gördüğümüzde yetkililere bildirmeliyiz. Belediyeler yaralı hayvanları alıp tedavi etmektedir.

Ülkemizde hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini, hayvanların rahat yaşamalarını, onların en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamak amacıyla 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu çıkarılmıştır.

Bu kanuna aykırı davranmanın suç olduğunu ve bu suçu işleyenlerin cezalandırıldığını biliyor muydunuz?

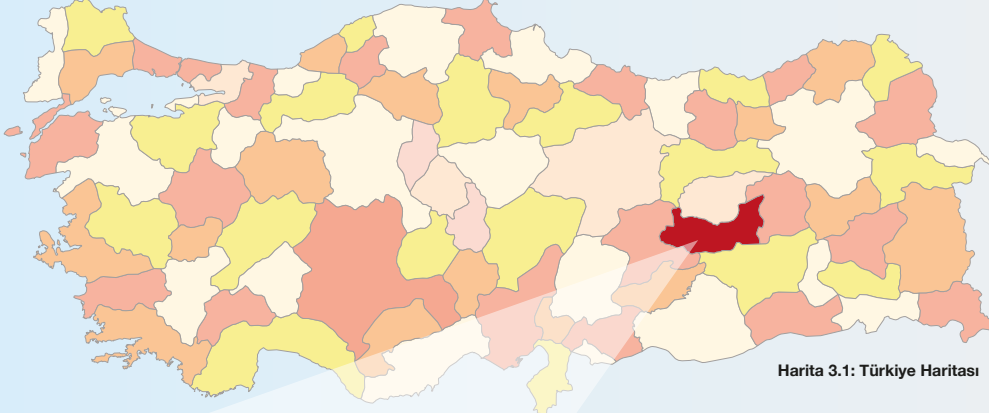
Görsel 2.10: Elâziğ Keban Baraj Gölü Alabalık Çiftlikleri

ÜNİTE 3

ŞEHRİMİ TANIYORUM

ELÂZİĞ'İN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

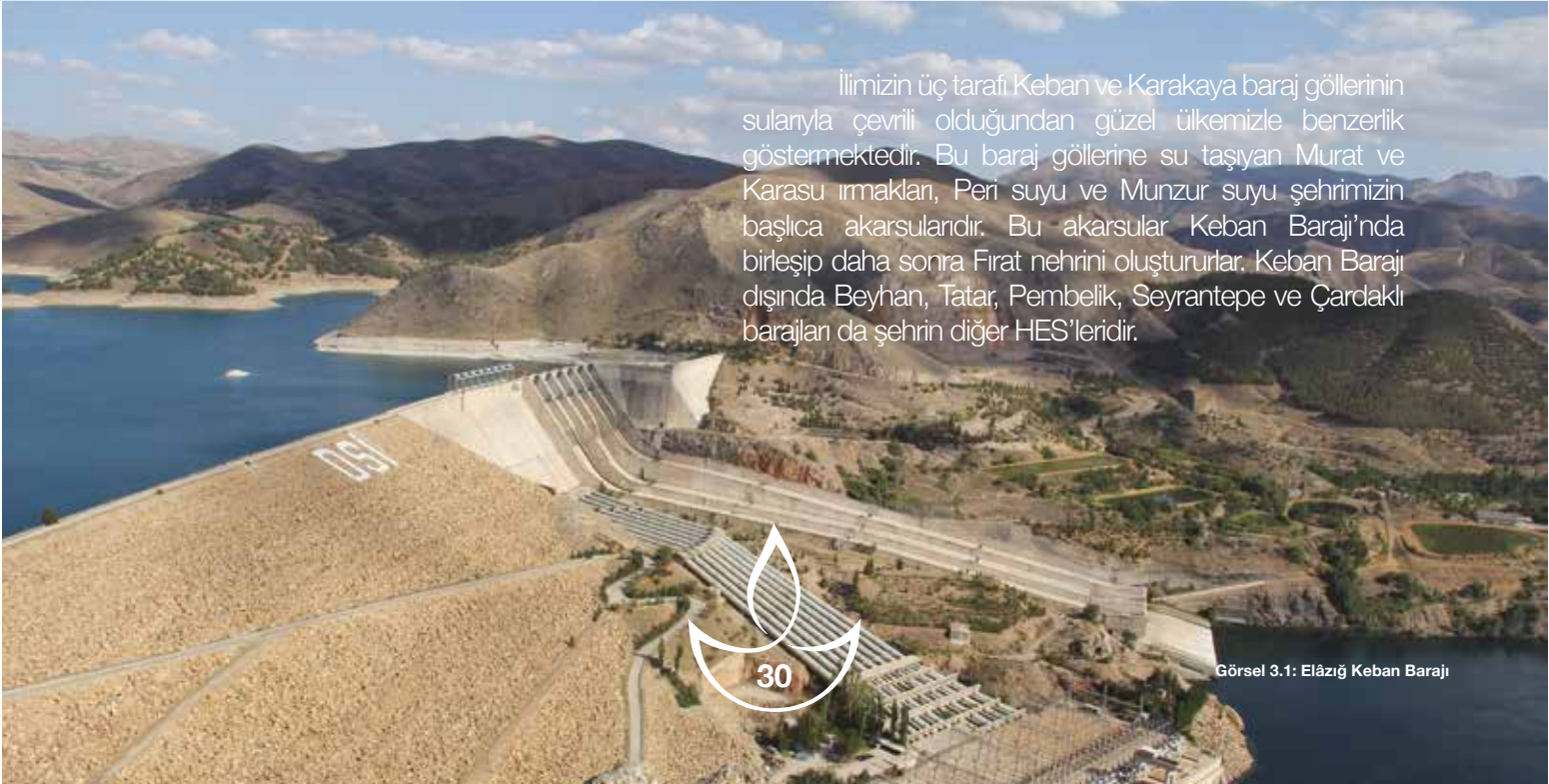
Mektup arkadaşınıza şehrimizin konumunu nasıl tarif edersiniz?

Elâzığ, tıpkı Türkiye'miz gibi üç tarafı sularla çevrili bir ildir. "Gakkoşlar Diyanı" da denilen ilimiz, Doğu Anadolu Bölgesi'nin güneybatısında, Yukarı Fırat Bölümü olarak ayrılmış saha içinde yer almaktadır. Sizin de komşuluk ilişkilerine değer verdiğinizi bildiğimiz için önce komşularımızı tanıyarak başlamak isteriz. Kuzeyde Munzur'un gözdesi Tunceli, güneyde peygamberler şehri Diyarbakır, batıda kayısı kent Malatya, doğuda karlı dağların içine gizlenmiş Bingöl bulunmaktadır.

Toplam alanı 9151 km² yi bulan il sahası, 38° ile 40° doğu boylamları, 38° ile 39° kuzey enlemleri arasındadır.

İlimizin üç tarafı Keban ve Karakaya baraj göllerinin sularıyla çevrili olduğundan güzel ülkemizle benzerlik göstermektedir. Bu baraj göllerine su taşıyan Murat ve Karasu ırmakları, Peri suyu ve Munzur suyu şehrimizin başlıca akarsulardır. Bu akarsular Keban Barajı'nda birleşip daha sonra Fırat nehrini oluştururlar. Keban Barajı dışında Beyhan, Tatar, Pembelik, Seyrantepe ve Çardaklı barajları da şehrin diğer HES'leridir.

Görsel 3.1: Elâzığ Keban Barajı

FIRATLA HESAPLAŞMA

Yüzyıllarca durmadan, çağladın, yıktın, söktün
Toprağımı, taşımı götürüp çöle verdin...

Vatanından kıskandın, suyunu, serinini
Vefasız çıktın Fırat! Nen varsa ele verdin...

Vadilerimi yardım, ovalarımı yuttun
Kaç ocağın külünü savurdun, yele verdin.

Okşadık, sevdik seni "dur, gitme, yavaş" diye
Sen kudurdun, köpürdün, yurdumu sele verdin...

Ne kervanlarımaya yol ne yolculara geçit...
Biz sana bel bağladık, sen bize çile verdin...

Fakat doldu vadesi, zulüm saltanatının
Çelikten kementlerle boynunu buracağız...

Gayrı azgın kurt gibi kapıp kaçmayacaksın
Keban vadilerinde karşında duracağız.

Ahdettik bağrımıza basmaya seni Fırat
Belini sarmak için hızını kıracağız...

Ey Palandökenlerden kükreyen erkek aslan
Seni yelelerinden, zincire vuracağız!

Ve geçmişini unutup; sen, ben omuz omuza
Medeniyet yükselen bir vatan kuracağız...

Niyazi Yıldırım GENÇOSMANOĞLU

- Yukarıdaki şiirde Fırat nehri ile ilgili hangi bilgilere ulaşabiliriz?
- Fırat nehrinin toplumsal hayata etkileri nelerdir?
- Keban Barajı'nın coğrafik olarak ne tür değişikliklere neden olduğunu ve ekonomiye katkısını arkadaşlarınızla tartışınız.

Görsel 3.2

Şehrimizin tek doğal gölü merkeze 22 km uzaklıkta bulunan Hazar Gölü'dür. Tektonik hareketler (depremler) sonucunda oluşan çukurlara suların dolmasıyla meydana gelen Hazar Gölü, barındırdığı batık şehir, endemik türler, inci gibi plajları ve gözde tatil alanlarıyla Elâzığ dışında komşu şehirlerin de ilgi gösterdiği turistik yerlerdendir.

Hazar Gölü'nde bulunan ve halk arasında "Batık Şehir" adıyla bilinen tarihi yerleşim alanının UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne dahil edilmesi hedefleniyor.

Görsel 3.3: Elâzığ Hazar Gölü

Evliya Çelebi de Seyahatname'sinde Hazar Gölü'nden şöyle bahseder:

"Harput Gölü: Şehrin batısında bağ ve bahçelerle çevrilmiş, şehirden iki saat uzakta bir göl vardır. İki kişi çevresini bir günde gezebilir. Yılan zehiri gibi acı bir göldür. Bazı tarihçiler, bu gölün kaynağı Van Gölü'dür, yer altından yol bulup karşır ve Harput'ta göl olmuştur derler. Hakkaten Van deryasının balıkları bu gölde dahi bulunur. Muhakkak ki Allah her şeye kadirdir. Bu göl içinde bir ada vardır. Adanın üzerinde de bir köy kurulmuştur. Tahmini olarak üç yüz hanelidir. Köyün halkı hep boyacı ve terzilerdir. Gölün etrafındaki Habus köyünden ve diğer köylerden kayıklarla gelip bu adayı seyrederek..."

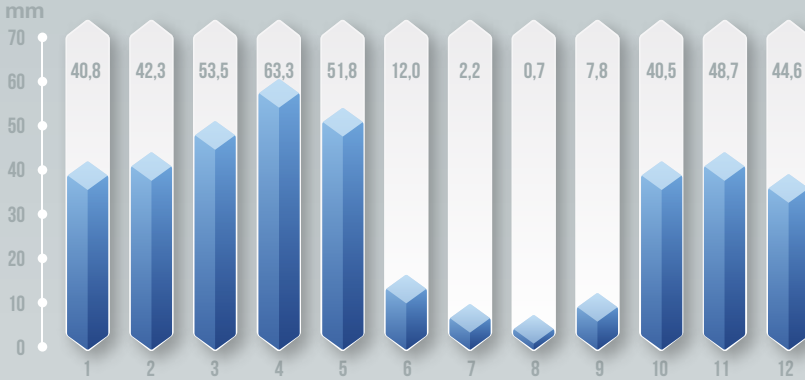
GÖLCÜK (BATIK KENT)

Birinci derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiş önemli yerlerden biri olan Batık Kent, tertemiz, berrak sulara sahip olan Hazar Gölü'nde bulunmaktadır. Batık Kent'in turizme açılması için çalışmalar devam etmektedir. Sivrice Belediyesi Batık Kent'in Dünya Geçici Miras Listesi'ne kabulü için geçtiğimiz yıllarda UNESCO'ya yaptıkları başvurunun olumlu sonuçlanması için gerekli tüm işleri yapmaya gayret gösteriyor. Batık Kent'te, daha detaylı bilgilere ulaşabilmek için ODTÜ'den arkeologlar, Su Altı Topluluğu ve Su Altı Araştırmaları Derneği'nden dalgıçlar, surlar ve kalenin olduğu yere dalışlar yapmışlardır. Dalışlar neticesinde, yedi metre derinlikte bulunan surların derinleşerek devam ettiği, mimari kalıntıların yığma tuğla tekniğiyle inşa edildiği görülmüştür. Sur duvarları, gözlem kuleleri ve aralarında koridorlar olduğu sur duvarlarının en alt bölümünde büyük boyutlu taş bloklarının varlığı tespit edilmiştir. Bu iki farklı yapım tekniği farklı dönemlere işaret etmektedir. Mimari kalıntıların yanı sıra büyük boyutlu seramik amfora kalıntılarının da göl tabanında dağınık bir şekilde var olduğu gözlemlenmiştir.

Görsel 3.4: Elâzığ Hazar Gölü

Elâziğ'da görülen en yüksek sıcaklık 30/07/2000 tarihinde C°42.2 olarak ölçülürken, en düşük sıcaklık C°-22.6 ile 30/12/1951 ile 20/01/1972 tarihlerinde ölçülmüştür.

ELÂZİĞ AYLIK YAĞIŞ MİKTARI ORTALAMASI

Ölçüm Periyodu (1938 - 2018)

ELÂZİĞ AYLIK SICAKLIK ORTALAMASI

Ölçüm Periyodu (1938 - 2018)

Şehrimiz, Türkiye'de görülen iklim tipleri içerisinde bulunan karasal iklim tipinin özelliklerini göstermektedir. Ancak Erzurum'da görülen karasal iklim ile Elâziğ'da görülen karasal iklim birbiriyle örtüşmez. Gerek enlem farkı, gerek yükseltileri arasındaki fark, gerekse Elâziğ'ın sularla çevrili olması şehirde görülen karasal iklimi yumuşatmıştır. Güneşlenme süresinin yıllık 82.8 saat, yağışlı gün sayısının da yıllık ortalama 95.2 gün olduğu şehrimizde, ilkbahar yağışlarıyla göveren, yaz başlarında kuruyan otsu bozkır (step) bitki örtüsü hakimdir.

Doğu Anadolu Bölgesi'nin güneybatısında yer alan Elâziğ, bölgenin kuzey ve doğusuna göre daha düzdür ve yükseltisi daha düşüktür. Şehrin güneyinde iki sıra halinde doğu-batı istikametinde Güneydoğu Toroslar uzanmaktadır. Bu sıradağların kuzey kolunda Karga Dağı, Çelemlik Dağı ve Mastar dağı (2170 m), daha güneyde uzanan kolunda ise Hazarbababa dağı (2347 m), Maden Dağları uzanmaktadır. Elâziğ sınırları içerisindeki dağların en yüksekleri Akdağlar'dır. (2620 m)

Etrafı akarsular tarafından aşındırılmış, çevresine göre yüksekte kalmış, geniş düzlük alanlara plato denir.

Harput bir plato mudur?

Elâziğ şehir merkezinin ortalama yükseltisi (rakım) 1067 metre, eski yerleşim yeri olan Harput'un 1240 metredir.

İklimin karasal iklim tipine göre daha yumuşak, güneşlenme süresinin daha uzun olduğu şehirde, tarımsal faaliyetler yoğun olarak yapılabilir.

Görsel 3.5

Merhaba, adım Zeynep. Elâzığ'da yaşıyorum. Elâzığ'ın bir tarım şehri olduğunu söyleyebiliriz. Ailem çiftçilik yapıyor. Köyümüz, şehrimizin güneydoğusunda Keban Baraj Gölü'nün kıyısında, Altunova'dadır. Babam Altunova'nın, Elâzığ'ın en verimli ovası olduğunu söylüyor. Köyümüzde buğday, arpa, şeker pancarı, mısırın yanı sıra çeşitli meyve ve sebzeler de yetiştirilmektedir. Şehrimizin Altunova dışında da tarım arazileri vardır. Şehrimizin kuzeybatısına düşen ve bir plato görünümünde olan Kuzova, volkanik bir yapıya sahiptir. Ayrıca Elâzığ şehrinin güneybatısına düşen Uluova da önemli bir tarım arazisidir. Bunların dışında Hankendi, Gözeli, Yarımca ve Karakoçan ovaları da şehrin önemli tarım arazileridir. Bu ovalarda tahıllar, şeker pancarı, mısır, pamuk, ayçiçeği gibi sanayi ürünleri dışında ekonomik değeri yüksek olan üzüm ve kayısı başta olmak üzere birçok meyve sebze üretimi yapılmaktadır.

Aşağıdaki tarım ürünlerinden hangileri Elâzığ'da yetişir, yanlarındaki kutucuklara işaretleyiniz.

Buğday

Ananas

Kayısı

Zeytin

Kivi

Şeker Pancarı

Pamuk

Mısır

Fındık

Domates

Görsel 3.5: Benekli Semender

Görsel 3.6: Kara Leylek

Canlıların yaşayabilmesi için belirli çevre koşullarının sağlanması gerekmektedir. Ancak her canlının varlığını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu şartlar aynı değildir. Bir canlının doğal şartlarına uyum sağladığı ve yaşadığı yere habitat denir. Dünya üzerinde en fazla yayılım gösteren canlı insandır. Çünkü insan doğal çevresini kendi lehine değiştirebilir. Yalnızca belirli bölgelerin doğal şartlarında yaşayabilen, doğal yaşam alanları insanlar tarafından daraltılmış canlı türlerine endemik canlılar denir. Elâzığ'da yaşayan endemik canlılara benekli semender, siraz balığı ve ters lale örnek verilebilir.

Görsel 3.7: Ters Lale

1

Elektrik enerjisi farklı kaynaklardan elde edilebilen yenilenebilir bir enerjidir. Elâziğ şehrinin doğal özellikleri düşünüldüğünde hangi kaynakla elektrik enerjisi elde etme imkânı yoktur?

A) Jeotermal kaynak

B) Akarsu

C) Güneş

D) Gel-git

2

Aşağıdaki boşlukları doğru ifadelerle doldurunuz.

- ..... bulunan ve halk arasında .....adıyla bilinen tarihi yerleşim alanının UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne dahil edilmesi hedefleniyor.
- 1515 Çaldıran zaferinden sonra Osmanlı idaresine giren .....ilçemizde, Türkiye'nin en büyük 3. HES'i yer almaktadır.
- İlimizde step adıyla da bilinen .....bitki örtüsü hakimdir.
- ..... , 2620 mt yükseltisiyle Elâziğ il sınırları arasında kalan en yüksek dağdır.
- İlimizde görülen endemik türlerden birisi de halk arasında göl balığı olarak da bilinen .....balığıdır.

3

HATİCE BİBİ:

Nadir baba, Mansur baba erenler
İstasyondan gelir geçer trenler
Seni sever, sana gönül verenler
Doğunun gülüsün güzel Elâziğ

01

MEMET EMMİ:

Nahir vakti revan oldum tuttum yolunu
Arka goltuktan bir gakgo dürttü kolumu
Dedi beg yolculuk nere, dedim ona Mezireye
Sordu esas oralı mısın, dedim doğma böyüme

02

NADİRE NENE:

Toprak çanaklarda solan güllerle
Tarihe ses veren kulelerinle
O geçmişe hasret camilerinle
Derin bir mateme büründün Harput

03

HASAN DAYI:

Bir yanımda Malatya bir yanımda Muş
Tunceli elinde sanayi yokmuş
Diyarbakır'da çiğerler çokmuş
Vatanın elleri çok güzel amma
Gakgoşlar diyarı Elâziz başga.

04

Elâziğ büyüklerinin söylediği şiirlerden hangisinde ilimizin coğrafi konumu hakkında bilgi edinebiliriz?

A) Nadire Nene

B) Hasan Dayı

C) Hatice Bibi

D) Memet Emmi

DOĞA VE YAŞAM

Doğal özelliklerin insan hayatına etkileri neler olabilir?

Görsel 3.8

Çevre, canlıların temel olarak hayatta kalmaları için ihtiyaç duydukları hava, toprak, güneş ışığı ve su kaynaklarını içinde barındırır. Buna bağlı olarak tüm canlılar çoğalma, büyüme, gelişme süreçlerinde ve hayatta kalma mücadelelerinde yaşadıkları çevreden etkilenirler.

Doğal özellikler insanların;

● **Yeryüzüne dağılışlarını,**

● **Ekonomik faaliyetlerini,**

● **Yiyecek ve içeceklerini,**

● **Konut tipi ve malzemesini,**

● **Ulaşım ve turizm faaliyetlerini,**

● **Tarım faaliyeti ve çeşitliliğini,**

● **Karakterlerini,**

● **Kültürel faaliyetlerini etkiler.**

Doğal özellikleri insan hayatına elverişli olan Anadolu, her dönemde yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir. Ülkemizin tarihin ilk çağlarından itibaren insanlar tarafından yerleşim yeri olarak seçilmesi, bu kadim topraklarda kadim bir kültürün oluşmasını sağlamıştır. Tarihi süreç içerisinde birbirlerinden etkilenecek harmanlanan bu kadim kültür, nesilden nesile aktararak günümüzün gelenek, görenek, fikir ve sanat varlıklarını oluşturmuştur. Kültür, tarihsel ve toplumsal gelişim sürecinde insan topluluklarının ortaya çıkardığı maddi (kullandığı çeşitli eşyalar, yemekler, kıyafetler vb.) ve manevi (dügünler, taziyeler, türküler, halk oyunları vb.) değerlerin bütünüdür.

İnsanlar, gündelik hayatlarında doğal çevreyle bir etkileşim içerisindeyler. Doğal şartlar insanların davranışlarını etkilediği gibi bazen de onları kısıtlayarak iradeleri dışında davranmaya sevk eder. İşte buna doğal şartların insan ve kültür üzerindeki etkisi denir. Aslında kültür de doğal şartlarla (iklim, bitki örtüsü, yeryüzü şekilleri...) insanın mücadelesi sonucunda şekillenmiştir. İnsan beslenme, barınma, giyinme gibi ihtiyaçlarını yakın doğal çevresinin kendisine sunduğu imkânlarla halletmeye çalışmış, bu da bölgesel, kültürel farklılıklara yol açmıştır. Örneğin iklim, yetiştirilen tarım ürünlerinin neler olacağını belirleyen temel unsurdur. Tarım ürünleri ise o bölge insanının yeme-içme alışkanlıklarını belirler ve mutfak kültürünü oluşturur.

Görsel 3.9: Harput Şefik Gül Kültür Evi

Görsel 3.10: İbn Haldun (Temsili)

İbn Haldun'a göre iklimin insan üzerine etkisi şu üç farklı şekilde olur: Bunlardan birincisi insanın fiziki özelliklerine etkisidir. İbn Haldun sıcaklığın insan derisinin kalınlığına, ten ve göz rengine etki ettiğini söylemiştir. İkincisi iklimin insanın ruh yapısına etkisidir. Sıcaklık ve nemin dolaylı olarak insanı duygusal ve ahlaki yönden etkilediğini söyler. Sıcak iklimlerde ve sahil kenarlarında yaşayan halk rahat ve neşeli iken, soğuk ve yüksek bölgelerde yaşayan toplumlar ise temkinli ve düşünceli olurlar. Üçüncüsü ise iklimin sanat, şehirleşme, devlet gibi beşeri unsur ve faaliyetlere etkisidir.

Soğuk iklim bölgelerinde insanların tükettiği besinler genelde yağlı, protein değeri yüksek hayvansal ürünlerdir. Çünkü, ekonomik faaliyet olarak daha çok hayvancılık yapılır. Sıcak iklim bölgelerinde daha çok meyve sebze ağırlıklı ürünler tüketilmektedir. Çünkü iklim tarım yapmaya elverişlidir. Elâziğ mutfağı incelendiğinde bahsettiğimiz insan doğa ilişkisinin tipik bir örneği olduğunu görürüz. Yörede yetişen tarımsal ve hayvansal ürünlerle yapılan tereyağlı bulgur pilavı, bulgurlu köfteler, hamurlu yemekler ön plandadır. Zeytinyağlı yemeklere ve deniz ürünleri ile yapılan yemeklere pek rastlanmaz.

Görsel 3.11: Sırın Yemeği

Yandaki resimde gösterilen SİRİN adlı yemekte kullanılan malzemelerin tamamı Elâziğ yöresindeki tarımsal ve hayvansal faaliyetlerden elde edilmiştir.

Görsel 3.12: Geleneksel Harran Evleri

Görsel 3.13: İglo

Görsel 3.14: Ahşap Ev

Görsel 3.15: Taş Ev

Yukarıdaki görselleri inceleyelim. İnsanların görsellerdeki gibi mesken inşa etmelerindeki temel etken ne olabilir?

Barınma, insanların temel ihtiyaçlarındandır. İlk çağlardan beri insanlar bazen ağaç kovuklarında bazen de mağaralarda yaşamışlardır. Kendi barınacağını inşa etmeyi öğrenince farklı yerlerde yerleşim yerleri kurmuşlardır. Yeni soru ise barınakların hangi malzemeden yapılacak olmasıdır. Bunu belirleyen aslında insanın kendisi değil, doğal çevresi olmuştur. Ormanlık bölgelerde yaşayanlar inşaat malzemesi olarak ağacı, ormanın olmadığı yerlerde yaşayanlar taşı ya da toprağı, kutup bölgelerinde yaşayanlar karı bir inşaat malzemesi olarak kullanmışlardır. Yine yeryüzü şekilleri yerleşmelerin toplu mu yoksa dağınık mı olması gerektiğini belirlerken; iklim, kerpiç evlerin bazı bölgelerde kullanılamamasına neden olmuştur.

Karadeniz Bölgesi'nde Harran evleri kullanılabilir mi?

Elâzığ ilinin yerleşmelerine ve meskenlerine baktığımız zaman ahşabın, taşın ve kerpicin alması bir şekilde kullanıldığını görürüz. Genellikle evlerin temellerinde, dış duvarlarında taş malzeme kullanılarak soğuk ve yağışlı iklim şartlarına dayanıklı olması istenmiştir.

Görsel 3.16: Harput

Görsel 3.17

Merhaba, benim adım Feti. Geçen yaz gittiğimiz Mersin'de tanıştığım Fatihlerin evlerine misafir olmuştuk. Fatih'in gardırobundaki giysilerin ince giysiler olduğunu fark ettim. Bir kabanı bile yoktu. Çok şaşımıştım. Okullar açılınca öğretmenime sordum. Dedi ki: İnsanların giyim kuşamı bir kültür ögesidir ve doğal şartlardan etkilenir. Bizim yaşadığımız Elâzığ'da dört mevsim görüldüğünden yazın kısa kollu ince giysilere, kışın kalın ve yünlü giysilere, ilk ve sonbaharın yağışlı olmasından dolayı su geçirmeyen giysilere ihtiyaç duyarız. Şimdi dedemin niçin kışın külah, yazın sekiz köşeli şapka taktığını daha iyi anlıyorum.

Doğa-insan etkileşimine önemli bir örnek de tarihi Harput şehridir. Harput'un Elâzığ'dan yaklaşık 260 metre daha yüksekte ve kaya bir zemin üzerinde kurulmasından dolayı, Harput'ta ulaşım daha zor, tarımsal verimlilik düşük, su kaynakları daha azdır. Buna rağmen tektonik hareketliliklere karşı daha korunaklı olması Harput'un yerleşim yeri olarak tercih edilmesinde olumlu bir etkidir.

ARICAK

İl merkezine 122 kilometre uzaklıkta olan Arıcak ilçesi, 1972 yılında belediye teşkilatı 1987 yılında ilçe olmuştur. İlçe Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin geçiş noktasında yer almaktadır. Arazi yapısı genel olarak dağlık, bitki örtüsü meşelik ve çallıktır. Rakımı 1100 metredir. Elâzığ'ın en yüksek dağı ilçe sınırları içerisinde bulunan Akdağlar (2620 metre) dir. İlçede karasal iklim hakimdir. Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. İlçenin sınırları içerisinde Dicle nehrinin başlangıcı olarak kabul edilen Mirvan Çayı geçmektedir. Bu çayın etrafında mesire yerleri bulunmaktadır. Dünyada ender olarak görülen ve endemik bir bitki olan ters lale Arıcak ilçesinde yetişmektedir. Ters Lale halk arasında ağlayan gelin olarak bilinmektedir. Her yerde yetişmeyen bu çiçek, eriyen karların altından çıkar ve çok kısa ömürlü olur. İlçede yaylacılık geleneği görülmektedir. Yaylacılık, geçimlerini hayvancılıkla sağlayan toplumlarda çeşitli nedenlerle buldukları yerlerden daha yüksek bölgelere çıkma ve dönüş süreçlerini kapsayan ve bunların etrafında oluşan gelenekleri içerir.

Görsel 3.18: Ters Lale

Görsel 3.19: Arıcak

1

Aşağıda farklı yapı malzemeleriyle yapılmış mesken görselleri verilmiştir. Bu görsellerden hangisi bölgesel özellik göstermez?

2

Verilen yargılardan hangisi üzerinde doğal faktörler etkili değildir? Başındaki kutucuğu işaretleyiniz.

- İnsanların sıcakkanlı oluşları
- Mesleki tercihler
- Teknolojik gelişmişlik
- En çok tüketilen içecekler
- Giyim kuşam tercihleri

- Yerleşmeler
- Ev yapımında kullanılan malzemeler
- Sportif aktiviteler
- Beslenme alışkanlıkları
- Ekip biçilen ürünler

3

Elâzığ'da tarımsal ve hayvansal ürünlerle yapılan tereyağlı bulgur pilavı, bulgurlu köfteler, hamurlu yemekler ön plandadır. Zeytinyağlı yemeklere ve deniz ürünleri ile yapılan yemeklere pek rastlanılmaz.

Verilen bu bilgi aşağıdaki hangisiyle ilişkilendirilebilir?

- A) Doğa-insan ilişkisi
- B) Tarih-kültür ilişkisi
- C) Coğrafya-tarih ilişkisi
- D) Kültür-insan ilişkisi

4

Daha az gelişmiş bir ilde yaşayan biri olarak Elâzığ'a göç etmeyi düşünüseniz Elâzığ'ın hangi özelliklerine göre buna karar verirdiniz, kompozisyon şeklinde yazınız.

NİTELİĞİMİZ VE NİCELİĞİMİZ

*Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Bir ülkenin ya da şehrin gelişmiş olmasının göstergeleri nelerdir?
Yaşadığınız şehrin gelişmiş bir şehir olduğunu söyleyebilir misiniz?*

Görsel 3.20

Nüfus, sınırları belirli bir yerde belirli bir zamanda yaşayan insanların toplam sayısıdır. 20. yüzyılın ortalarına kadar bir ülkenin sahip olduğu insan sayısı o ülke için çok önemli iken, gelişen teknolojiyle beraber sayıdan çok insanların nitelikleri önem kazanmıştır. Bu nedenle nüfusun yaş ve cinsiyete, eğitim durumuna ve iş kollarına göre dağılımı önem kazanmıştır.

Bir ülke için en büyük kaynak genç ve eğitilmiş nüfustur.

ELÂZİĞ'IN NÜFUSU VE NÜFUS ÖZELLİKLERİ

16. yüzyıldaki kayıtlara göre Harput şehir merkezinin nüfusu; 3.775 Müslüman, 2.287 gayrimüslim olmak üzere toplam 6.062 kişidir. 1908 tarihli resmi kayıtlarda ise Harput'un nüfusu; 21.684 Müslüman, 8.423 Hristiyan, 532 Süryani olmak üzere toplam 30.639 kişidir.

1927 yılında yapılan cumhuriyet tarihinin ilk nüfus sayımına göre Elâzığ şehrinin nüfusu, 213.531 kişidir. Ancak o zamanki idari yapılanmaya göre Ovacık, Pertek, Çemişgezek, Hozat, Mazgirt ve Çapakçur (Bingöl), Elâzığ'ın sınırları içerisinde yer almaktadır. Sadece Elâzığ il merkezinin nüfusu 80.417 olarak sayılmıştır.

İklimi, hava kirliliğinin olmaması, hizmetlere erişimi, eğitim ve sağlık imkânları, üretim ve ticaret potansiyeli, tüketici fiyatları bir şehrin yaşanabilir olmasının ölçütleridir. Bu ölçütler yerleşmeyi etkileyen doğal ve beşerî faktörlerle örtüşmektedir. **Her yıl yapılan yaşanabilir şehirler araştırmasının 2018 raporuna göre Türkiye'de yaşanabilir şehir sıralamasında Elâzığ 19. sıradadır.** Bu durumun şehrin yerleşim yeri için tercih edilmesinde etkili olduğu söylenebilir.

YILLARA GÖRE ELÂZİĞ İL NÜFUSU VE CİNSİYET DAĞILIMI

	YIL	TOPLAM NÜFUS	ERKEK NÜFUS	KADIN NÜFUS
GENEL NÜFUS SAYIMLARI	1980	440.808	221.116	219.692
	1985	483.715	242.277	241.438
	1990	498.225	247.321	250.904
	2000	569.616	287.687	281.929
	2007	541.258	266.284	274.974
ADRESE DAYALI NÜFUS KAYIT SİSTEMİ VERİLERİ	2008	547.562	271.330	276.232
	2010	552.646	272.500	280.146
	2012	562.703	279.599	283.104
	2014	568.753	281.583	287.170
	2016	578.789	287.991	290.798
	2018	595.638	296.641	298.997

Kaynak: TÜİK 2018

Ülkemizde ilk nüfus sayımı 1927'de yapılmıştır. 1990'a kadar her beş yılda bir, daha sonra 2000 yılında ve son olarak 2007 yılında nüfus sayımı yapılmıştır. 2007'den sonra ise adrese dayalı nüfus sayım yöntemine geçilmiştir. Bu yöntemde aile reisleri kamu hizmetlerinden (okul ve aile hekimi gibi) yararlanabilmek için kendilerinin ve aile bireylerinin hangi adreste oturduklarını, evi kimlerle paylaştıklarını yaşadıkları ilin nüfus müdürlüklerine bildirmek zorundadır.

Kaynak: TÜİK 2018

Harita 3.2: Elâziğ ve ilçeleri

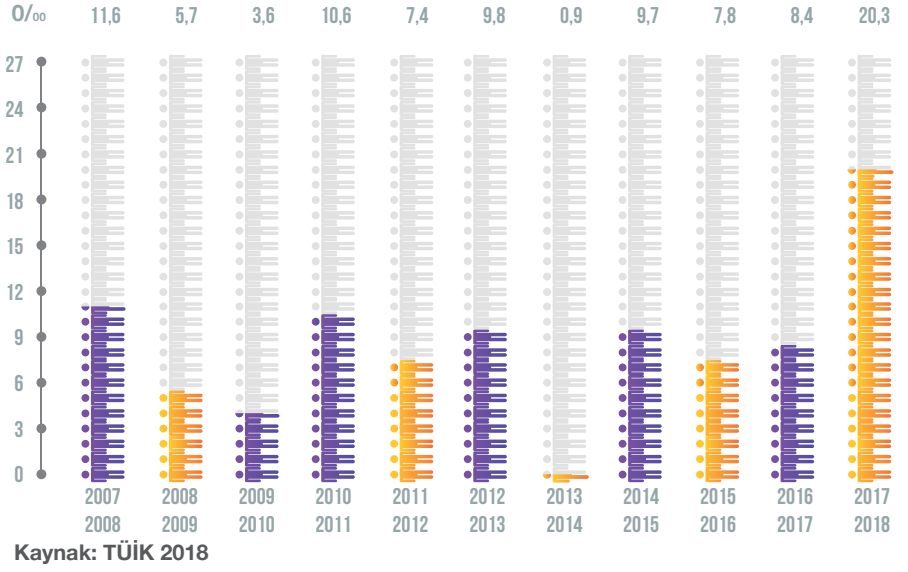
Bir şehirde nüfus ilçeler arasında dengeli olarak dağılıyorsa ilçelerin ekonomik gelişmişlik düzeyinin eşit olduğunu söyleyebiliriz. Şehrimizin ilçelerindeki nüfus dağılımında bir orantısızlık olduğu görülmektedir. İl nüfusunun %70,80'ini merkez ilçe barındırmaktadır. Merkez ilçe haricinde, iş imkânı sağlayacak yeterli sayıda resmi ya da özel nitelikli tesisin bulunmaması nüfusun kent merkezinde toplanmasındaki önemli etkenlerdendir. Bu da ilçelerimizin ekonomik sebepler nedeniyle göç verdiği anlamına gelmektedir.

Nüfus artışının başlıca iki temel nedeni vardır: Birincisi doğal nüfus artışı (doğumlar), ikincisi ise yerleşim yerine yapılan göçlerdir. Aşağıdaki tablo ve grafiğe baktığımızda ilin nüfusunun değişmesinde her iki faktörün de etkili olduğunu söyleyebiliriz. İldeki kaba doğum hızı binde 14.1 olarak Türkiye ortalamasının (binde 15.3) altında kalmıştır. Net göç hızı ise binde 9.8'dir.

ELÂZİĞ YILLARA GÖRE NÜFUS ARTIŞ HIZI

ELÂZİĞ'DA YILLARA GÖRE GÖÇ HAREKETLERİ			
YIL	ALDIĞI GÖÇ	VERDİĞİ GÖÇ	NET GÖÇ
2008	15.294	18.813	-3.519
2009	15.900	18.001	-2.101
2010	15.551	19.438	-3.887
2011	16.862	20.054	-3.192
2012	17.108	18.344	-1.236
2013	21.433	21.303	130
2014	19.724	24.162	-4.438
2015	22.170	21.699	471
2016	18.990	20.519	-1.529
2017	20.406	22.054	-1.648
2018	30.152	24.358	5.794

Kaynak: TÜİK 2018

Elâzığ dışında yaşayan Elâzığ nüfusuna kayıtlı insan sayısı 280.859 kişidir.

Kaynak: TÜİK 2018

GURBET TRENİ

Yine katarlandı gurbet treni
Yatağı sırtına vuran gidiyor.
Dur durak dinlemez yoktur freni
Saati hasrete kuran gidiyor.

Geride kalanlar ağlar çaresiz
Ölümler çaresiz, sağlar çaresiz
Dereler ırmaklar çağlar çaresiz
Umudu mendile saran gidiyor.

Ananın sırtında bir körpe çağa
Çağanın feryadı bend olmuş dağa
İşleri de kalmış ulu Allah'a
Düşlerini hayra yoran gidiyor.

Katar dedikleri demir kervancı
Kervanın içinde yürekler acı
Dedenin bağrına bir garip sancı
Torunları Hacer, Turan gidiyor.

Esat KABAĞLI

Görsel 3.21: Elâzığ Sivrice İlçesi

- Yukarıdaki şiire konu olan toplumsal olayla ilgili görüşlerinizi belirtiniz.
- Nüfusun dengesiz dağılımına neden olan göç, hangi nedenlerden kaynaklanmaktadır?
- Elâzığ'ın aldığı göçleri, insan niteliği açısından arkadaşlarınızla tartışınız.

Elâzığ'da nitelikli iş gücü kaybı yaşanmaktadır.

Ülkemizde göç, kırsaldan kentlere ve kentlerden daha büyük kentlere ya da yurt dışına doğru olmaktadır. İş imkânı, eğitim, sağlık, ulaşım, güvenlik, köylerin artan nüfusu besleyememesi, sosyal güvenceye sahip olabilmek gibi nedenlerle köylerimiz boşalmaktadır. Türkiye'nin sanayileşme sürecine girdiği 1980 sonrasında Elâzığ'da da kırsal nüfusun düzenli olarak şehre, eğitilmiş ve nitelikli nüfusun da büyük kentlere taşındığını görürüz.

Ülkelerin ihtiyacı olan en önemli kaynak, insandır. Çünkü sahip olduğumuz yeraltı ve yerüstü kaynaklarını değerlendirecek nitelikli insan gücüne sahip değilseniz akarsularınız sadece su, madenleriniz toprak, tarım ürünleriniz gıda maddesi olmaktan öteye gidemez. Ancak insanını eğiten toplumlar akarsulardan enerji, tarım ürünlerinden sanayi ürünü, madenlerinden teknolojik cihazlar ve makineler üretirken bunların değerlerini artırır. **Nüfusun, niceliği (sayısı) değil, niteliği (özelliği) daha önemlidir.**

ELÂZİĞ NÜFUSUNUN 15 YAŞ VE ÜZERİ EĞİTİM DURUMU TABLOSU - 2018

2018 YILI ELÂZİĞ'IN ALDIĞI/VERDİĞİ GÖÇÜN EĞİTİM DURUMU

	ELÂZİĞ'IN VERDİĞİ NÜFUS	ELÂZİĞ'IN ALDIĞI NÜFUS
OKUMA YAZMA BİLMEYEN	324	603
İLKOKUL	1.301	3.027
ORTAOKUL	1.234	2.355
LİSE	7.914	8.715
ÖN LİSANS-LİSANS	7.126	5.896
YÜKSEK LİSANS	676	569
DOKTORA	80	68

Kaynak: TÜİK 2018

Ülkeler sahip oldukları maddi ve manevi değerleri korumak ve değerlerini artırmak için elbette insana ihtiyaç duyarlar. Ancak insanlar üretken oldukları kadar tüketen varlıklardır. Üretim-tüketim dengesini sağlamak için nitelikli iş gücüne ihtiyaç vardır. Aksi halde sahip olunan insan kalabalıkları ülkeler için külfet oluşturur. Milyonlarca insan her türlü ihtiyacını karşılamak için tüketici olacaktır. Üreten nüfus olmayınca ihtiyaçlarımızı karşılamak için dışa bağımlılık artacak, refah seviyesi düşecektir.

Bir ülkenin veya şehrin ekonomik, kültürel ve teknolojik anlamda büyümesi için orada yaşayan nüfusun nitelikli olması gerekmektedir. Gelişmişlikle, nitelikli insan gücü doğru orantılı ilerlemektedir. Elâzığ'da ihtiyaçları aileleri tarafından karşılanan ve bağımlı nüfus olarak kabul edilen 0-15 yaş arası 134.538 çocuk ile 65 yaş ve üzeri 55.609 kişi yaşamaktadır. Bunların nüfusa oranı % 31.91'dir.

ÇOCUK NÜFUS
183.958
(0-18 Yaş)

YETİŞKİN NÜFUS
356.071
(19-64 Yaş)

YAŞLI NÜFUS
55.609
(65+ Yaş)

45

YERLEŞME

Sanayi İnkılabından önce insanların temel ekonomik alanı tarım ve hayvancılıktır. Bu nedenle insanlar yerleşim yerlerini ekonomik faaliyetlerine göre belirlemişlerdir. Su kaynaklarına yakın, verimli tarım arazilerinin bulunduğu yerlerde nüfus yoğunluğu oluşmuştur. Yani insanlar yerleşim yeri kurarken doğal faktörlere (iklim, yeryüzü şekilleri, toprak verimliliği, su kaynakları, denizellik-karasallık) daha dikkat etmişlerdir. Ancak sanayi inkılabından sonra bu durum değişmiştir. İnsanlar için yeni ekonomik faaliyet alanları (hizmet sektörü gibi) ortaya çıkmıştır. Bazı doğal zorluklar (su kaynaklarının taşınması gibi) teknolojik imkânlarla aşılmıştır. Bu nedenle beşerî faktörler olarak saydığımız iş imkânı, eğitim, sağlık, sosyal imkânlar ve ulaşım, insanlar için daha önemli hale gelmiştir. Sonuçta, şehirlerin nüfus yoğunluğu beşerî faktörler iyileştigi için artarken kırsal nüfus yoğunluğu ciddi şekilde azalmıştır.

Faaliyet gösterilen iş kolları yerleşim yeri tercihini belirlemektedir. Kırsaldaki nüfusun tarım ve hayvancılıkta; şehirlerdeki nüfusun da sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinde istihdam edildiklerini söyleyebiliriz.

YILLARA GÖRE ELÂZİĞ KIRSAL – KENTSEL NÜFUS VE ORANLARI

YIL	TOPLAM NÜFUS	KENTSEL NÜFUS		KIRSAL NÜFUS	
1970	376.915	151.555	%40.20	225.360	%59.80
1975	417.924	175.675	%42.03	242.249	%57.97
1980	440.808	187.025	%42.43	253.783	%57.57
1985	483.715	233.621	%48.30	250.094	%51.70
1990	498.225	272.790	%54.75	225.435	%45.25
2000	569.616	364.274	%63.96	205.342	%36.04
2007	550.258	398.774	%72.48	151.484	%27.52
2010	552.646	400.675	%72.50	151.971	%27.50
2015	574.304	438.846	%76.42	135.458	%23.58
2018	595.638	428.667	%71.97	166.971	%28.03

Kaynak: TÜİK 2018

Görsel 3.22

15-64 YAŞ ARASI NÜFUSUN İSTİHDAM VE İŞSİZLİK ORANLARI TABLOSU

YIL	İSTİHDAM ORANI %		İŞSİZLİK ORANI %	
	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK
2014	26.6	67.1	10.2	6.8
2015	27.6	66.8	9.4	7.9
2016	28.9	69.3	12.2	8
2017	32.5	72.3	12.5	5
2018	33.2	71.4	10.8	7.5

Kaynak: TÜİK 2018

Görsel 3.23

1

- Tarımsal üretim azalır.
- Hayvansal ürünlerde pahalılık yaşanır.
- Çarpık kentleşme sorunu gözlenir.

Yukarıdaki öncüller aşağıdaki gelişmelerden hangisinin sonucudur?

- A) Sanayileşmenin
B) Kırsal nüfusun azalmasının
C) Eğitim düzeyindeki artışın
D) Küresel ısınmanın

2

Verilen nüfus tabloları dikkate alındığında ilimiz hakkında aşağıda verilen ifadelerin önüne, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- ( ) Elâzığ'ın aldığı eğitimli göç nüfusu, verdiği eğitimli göç nüfusuna göre daha fazladır.
( ) Elâzığ'da çalışan nüfus oranı, genç ve yaşlı nüfustan fazladır.
( ) Elâzığ nüfusunun eğitim dağılımında en çok orta okul mezunu vardır.
( ) Elâzığ'dan daha çok yüksek lisans mezunları göç etmektedir.
( ) Elâzığ, daha çok emeklilerin yaşamayı tercih ettiği bir ildir.
( ) Elâzığ'da nitelikli iş gücü kaybı yaşanmaktadır.
( ) Gelişmiş ülkeler için nitelikten çok insan sayısı önemlidir.

3

Aşağıdaki cümledeki boşlukları doğru ifadelerle doldurunuz.

Nüfus artışının başlıca iki temel nedeni vardır: Birincisi....., ikincisi ise yerleşim yerine yapılan.....dir.

DOĞAL AFETLER

Afetler çeşitli nedenlerle insanları, coğrafi bölgeleri etkiler, hasarlar ve kayıplar oluşturur. Etkilediği toplumlarda ulaşımı, haberleşme sistemlerinin normal çalışmasını engelleyebilir. Oluşumu engellenemeyen doğal olaylar sonucunda aniden veya belirli bir süreç içerisinde meydana gelen olaylara doğal afetler denir. (Depremler, heyelanlar, su baskınları, çığlar, fırtınalar...) Afetlerin insan ve çevre üzerinde birçok olumsuz etkisi vardır:

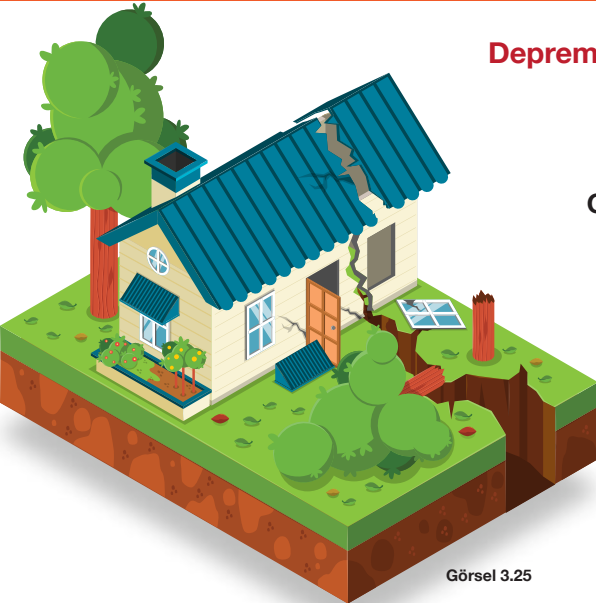

Yaralanmalar ve can kayıpları yaşanabilir,
Bulaşıcı ve salgın hastalıklar ortaya çıkabilir,
Altyapıda, ulaşımda bozukluklar meydana gelebilir,
Sağlık ve eğitim gibi hizmetlerde aksamalar görülebilir,
Barınma ve beslenme gibi sorunlar ortaya çıkabilir.

Görsel 3.24

Ülkemiz ve ülkemizin şirin bir modeli olan ilimiz, güzelliklerinin yanında jeolojik özellikleri, coğrafi yapısı ve iklimi nedeniyle doğa kökenli afetleri sıkça yaşayan yerlerdendir. Doğa kökenli afetler neden oldukları can kaybı yanında önemli ekonomik kayıplar da meydana getirmektedir. Sayısal veriler incelendiğinde doğa kökenli afetlerin her yıl ekonomide önemli kayıplara yol açtığını görebiliriz. İlimizde de başta deprem olmak üzere sel, heyelan, çığ, orman yangınları, kuraklık gibi afetler sürekli yaşanmaktadır. Maden ilçesi civarında heyelan, yüksek kesimlerde çığ, büyük boyutta olmasa da aşırı yağışlar sonrası sel görülmekle birlikte, ilimizde doğa olaylarının sonucu oluşan afet tiplerinden en çok depremler etkilidir. Bulduğumuz coğrafi konum ve büyük plakalar arasında (Palu-Sincik) sıkışma nedeniyle deprem etkinliği en yüksek illerden biridir.

Elâziğ deprem etkinliği açısından 1. derece deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır.

Görsel 3.25

Depremde ortaya çıkabilecek riskleri doğru değerlendirmek için öncelikle şu sorulara cevap aramalıyız:

- Evimizin zorunlu deprem sigortası var mı?
- Oturduğumuz binada sonradan bir değişiklik yapılmış mı?
- Olası bir depremde evimizdeki eşyalar bize zarar verebilir mi?
- Yaşadığımız şehirde deprem kaynaklı teknolojik afet riski oluşturabilecek bir tesis var mı?
- Deprem sırasında nasıl davranmalıyız, aile bireylerimizle nasıl haberleşebiliriz, onlarla nasıl ve nerede bir araya gelebiliriz?
- Okulumuzda depremle ilgili hazırlık çalışmaları var mı?

Dünyadaki ölçülebilmiş en büyük deprem 22 Mayıs 1960 tarihinde Şili'nin Santiago ve Concepcion bölgelerinde yaşanmış 9.5 büyüklüğündeki depremdir. Volkanik hareketlenmelere ve büyük gel-git dalgalarına neden olmuştur. Depremde 5000 kişi ölmüş, 2 milyon kişi evsiz kalmıştır.

Deprem çantanız hazır mı?

Görsel 3.26

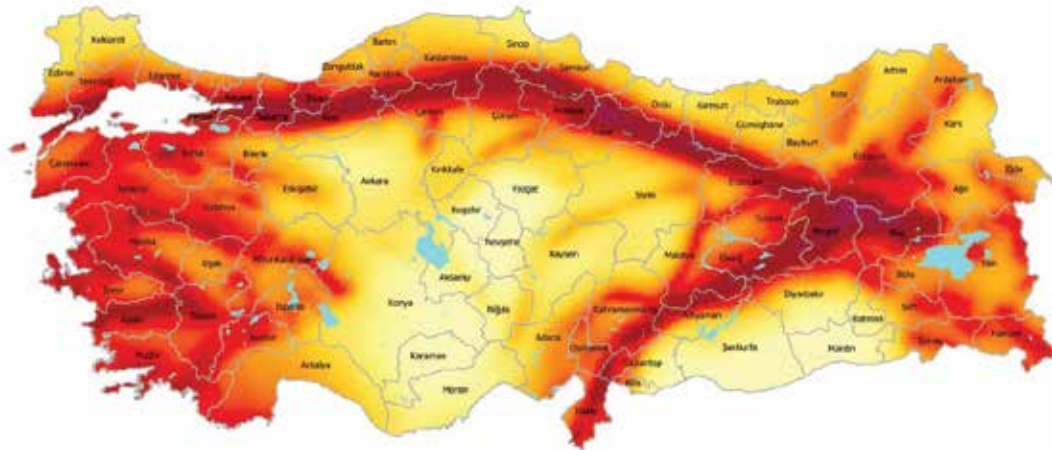
DEPREM ÖNCESİ ALINACAK ÖNLEMLER

- Yapılar deprem etkilerine karşı dayanıklı inşa edilmelidir.
- Mevcut binaların dayanıklılıkları artırılmalıdır.
- Soba ve diğer ısıtıcılar sağlam malzemelerle duvara veya yere, dolaplar ve devrilebilecek benzeri eşyalar birbirine veya duvara sabitlenmelidir. Eğer sabitlenen eşya ve duvar arasında boşluk kalıyorsa çarpma etkisini düşürmek için araya bir dolgu malzemesi konulmalıdır.
- Deprem çantası hazırlanmalıdır. Belli aralıklarla içinde bulunan gıdalar yenilenmelidir.
- Tavan ve duvara asılan avize, klima vb. cihazlar buldukları yere ağırlıklarını taşıyacak şekilde, duvar ve pencerelerden yeterince uzağa ve kanca ile asılmalıdır.
- İçinde ağır eşyalar bulunan dolap kapaklarının mekanik kilitler takılarak sıkıca kapalı kalmaları sağlanmalıdır.
- Gaz kaçağı ve yangına karşı, gaz vanası ve elektrik sigortaları otomatik hale getirilmelidir.
- Geniş çıkış yolları oluşturulmalıdır. Dışa doğru açılan kapılar kullanılmalı, acil çıkış kapıları kilitli olmamalıdır. Acil çıkışlar aydınlatılmalıdır.
- Tüm bireylerin katılımı ile (evde, iş yerinde, apartmanda, okulda) "Afete hazırlık planları" yapılmalı, her altı ayda bir bu plan gözden geçirilmelidir. Zaman zaman bu plana göre nasıl davranılması gerektiğinin tatbikatları yapılmalıdır.
- Bir afet anında ve acil durumda eve ulaşamayacak durumlar için aile bireyleri ile iletişimin nasıl sağlanacağı, alternatif buluşma yerleri ve bireylerin ulaşabileceği bölge dışı bağlantı kişisi (ev, işyeri, okul içinde, dışında veya mahalle dışında) belirlenmelidir.
- Konutlara deprem sigortası yapılmalıdır.

*Yukarıdaki önlemlerden hangilerini kendiniz alabilirsiniz?
Sizi aşan durumlarda ailenize ya da ilgililere gerekli uyarıları
yapmanız gerektiğini düşünüyor musunuz?*

Son yüzyılda ülkemizde ölçülebilen en büyük deprem 17 Ağustos 1999 Gölcük depremidir. 7.8 büyüklüğündeki depremde resmi kayıtlara göre 17 bin 480 kişi hayatını kaybetmiş, 73 bin 342 kişi yaralanmıştır.

DÜŞÜK TEHLİKE 0,0 0,1 0,2 0,3 0,4 0,5 YÜKSEK TEHLİKE

Harita 3.3: Türkiye Deprem Haritası

DEPREM ANINDA YAPILMASI GEREKENLER

Kesinlikle panik yapmayınız!

DEPREM SIRASINDA BİNA İÇERİSİNDEYSENİZ;

- Pencereleden, camdan yapılmış eşyalardan, sabitlenmemiş dolap ve raflardan uzak durulmalıdır.
- Koruma sağlayabilecek eşyaların yanına çömelerek hayat üçgeni oluşturulmalıdır. Baş, iki el arasına alınarak veya bir koruyucu (yastık, kitap vb.) malzeme ile korunmalıdır. Sarsıntı geçene kadar bu pozisyonda beklenmelidir.

- Güvenli bir yer bulup, diz üstü **ÇÖK**
- Başını ve enseni koruyacak şekilde **KAPAN**
- Düşmemek için sabit bir yere **TUTUN**

- Merdivenlere ya da çıkışlara doğru koşulmamalıdır.
- Balkonlardan ya da pencerelerden aşağıya atlanmamalıdır.
- Kesinlikle asansör kullanılmamalıdır.
- Telefonlar, acil durum ve yangınları bildirmek dışında meşgul edilmemelidir.
- Kibrit, çakmak yakılmamalı; elektrik düğmelerine dokunulmamalıdır.
- Tekerlekli sandalyedeysek tekerlekler kilitlenerek baş ve boyun korumaya alınmalıdır.

DEPREM SONRASINDA YAPILMASI GEREKENLER

KAPALI ALANDAYSANIZ;

- Önce kendi emniyetinizden emin olun. Sonra çevrenizde yardım edebileceğiniz kimse olup olmadığını kontrol edin.
- Depremlerden sonra çıkan yangınlar oldukça sık görülen ikincil afetlerdir. Bu nedenle eğer gaz kokusu alırsanız, gaz vanasını kapatın. Camları ve kapıları açın. Hemen binayı terk edin.
- Acil durum çantanızı yanınıza alın, mahalle buluşma noktanıza doğru harekete geçin.
- **Her büyük depremden sonra mutlaka artçı depremler olur.** Artçı depremler zaman içerisinde seyrekleşir ve büyüklükleri azalır. **Artçı depremler hasarlı binalarda zarara yol açabilir. Bu nedenle sarsıntılar tamamen bitene kadar hasarlı binalara girilmemelidir.** Artçı depremler sırasında da ana depremde yapılması gerekenler yapılmalıdır.

YIKINTI ALTINDA MAHSUR KALDIYSANIZ;

- Paniklemeden durumunuzu kontrol edin.
- Hareket kabiliyetiniz kısıtlanmışsa çıkış için hayatınızı riske atacak hareketlere kalkışmayın. Biliniz ki kurtarma ekipleri en kısa zamanda size ulaşmak için çaba gösterecektir.
- Enerjinizi en tasarruflu şekilde kullanmak için hareketlerinizi kontrol altında tutun.
- El ve ayaklarınızı kullanabiliyorsanız su, kalorifer, gaz tesisatlarına, zemine vurmak suretiyle varlığınıza duyurmaya çalışın.
- Sesinizi kullanabiliyorsanız kurtarma ekiplerinin seslerini duymaya ve onlara seslenmeye çalışın.

Ben Mert. Annem, babam ve 6 yaşındaki kız kardeşim Melek'le Karakoçan'da yaşıyorum. İlçemiz çok güzeldir ama ne yazık ki 1. derece deprem kuşağı üzerinde yer alır.

2010 yılında, depremin korkunç yüzüyle tanıştım. Uyku-
mun belki de en tatlı yerinde korkunç bir sarsıntı hissettim. Rüya
mıydı yoksa gerçek mi ilk önce fark edemedim. Ancak kardeşim
Melek'in ağlama sesini duyunca gerçek olduğunu anladım.
Deprem oluyordu ve bu seferki çok şiddetliydi. Hemen yatağımdan
fırladım. Kapıya doğru koştum, merdivenlerden inmeyi düşünüyordum.
Kardeşim aklıma gelince durdum. Işığı yaktım, yatağın altında
iki gün önce kontrol ettiğim deprem çantasını aldım, sonra
kardeşim Melek'i kucaklayıp çalışma masasının altına girdim.
Masanın altına girmemizle beton kütlelerinin odaya yığılması bir
oldu. Masanın her yerini beton yığınları kaplamış sadece hava
alabileceğimiz kadar bir boşluk kalmıştı. Sağa sola dönüp bir çıkış
bulmaya çalıştım. Tahminimce bir saatten fazladır enkaz altındaydık.
Her şeyin henüz sonuna gelmediğimize kendimi inandırmak
için olağanüstü bir çaba sarf ediyordum, bir yandan kardeşimle
ilgilenirken öte yandan ne yapmam gerektiğini düşünmeye
zorluyordum kendimi. Anne ve babamın sesi hiç duyulmuyordu.
Avazım çıktığı kadar anneme ve babama seslendim. Sonra okulda
öğrendiklerim aklıma geldi. Fazla konuşmamalı, enerjimi idareli
kullanmalıydım. Deprem çantasını karıştırıp içinden düdüğü ve el
fenerini çıkardım. El fenerini yakıp odada görebildiğim kadar
gezdirdim, manzara korkunçtu.

Görsel 3.27

Birkaç defa “Yardım edin!” diye bağırdım. Dışarıdan insan sesleri duyar gibi oldum. Düdükle yerimizi bildirmeye çalıştım. Dışarıdan sesler geliyordu. Bana çok uzun gelen bir süreden sonra sesler iyice yakınlaştı. Nihayet bizi çıkardılar. Önce babamın bitkin yüzünün sevinçten ışıldadığını gördüm. Annemi sordum, o da iyimış. Onlar kendi imkanlarıyla enkazdan çıkmayı başarmışlar ve hemen yetkilileri aramışlardı. Bizim olabileceğimiz yeri de onlara bildirmişlerdi. Onları gördüğüm an bu dünyadaki en mutlu anımdı.

Bu depremde 51 kişi hayatını kaybetti. Bunlardan biri karşı komşumuzun oğluydu. Biz şanslı sayılırdık. Babamın dolapları ve masaları sabitlemiş olması belki de hayatımızı kurtarmıştı. Komşumuzun oğlu, dolabın üstüne devrilmesi sonucu hayatını kaybetmişti. O günü asla unutmuyorum ve depremde kaybettiğimiz güzel insanlar için dua ediyorum, onları rahmetle anıyorum.

- *Mert’in deprem anındaki davranışlarından hangileri doğru, hangileri yanlıştır?*
- *Bir deprem çantasında Mert’in çıkardıkları dışında neler bulunmalıdır?*
- *Mert’in babasının deprem öncesi aldığı tedbirlerden hangisi çocukların hayatını kurtarmıştır?*

Acil durum telefonlarını ararken yer ve adres bildirmeli, kim olduğumuzu belirtmeli, olayların tanımı ile ilgili bilgileri karşıdaki ilgiliye mutlaka söylemeliyiz. Acil durumlarda bu bilgileri paylaşmadan telefonu kapatmamalı ve numaraları gereksiz yere meşgul etmemeliyiz.

İlimiz, 24 Ocak 2020 tarihinde saat 20:55’te aletsel dönemde karşılaştığı en şiddetli sarsıntıyı yaşadı. Merkez üssü Sivrice ilçesi olan, Richter ölçeğine göre 6,8 şiddetindeki deprem, şehrimizdeki yapı stokunun yaklaşık %35’inde ağır ve orta dereceli hasara sebep olmuştur. Elâzığ’ın Sürsürü ve Mustafa Paşa Mahallesi ile Maden’in Gezin Beldesinde ve Sivrice ilçesinde çöken binaların enkazlarından 45 vatandaşımız sağ olarak kurtarılırken, 37 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. Ağır hasarlı binalardan tahliye edilen binlerce vatandaşımız için şehrimizde çadır kentler kurulmuştur.

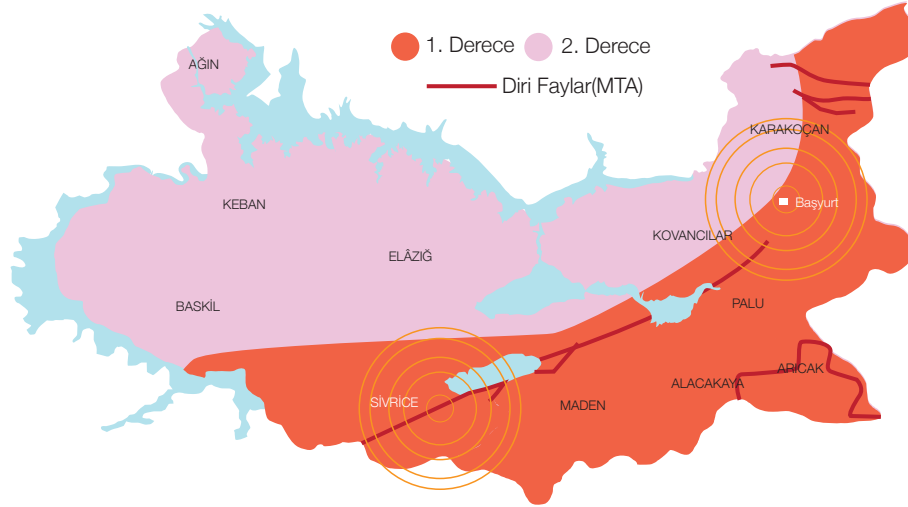
Görsel 3.28: Elâzığ 2020 Depremi

Görsel 3.29: Elâzığ 2020 Depremi

İlimiz, DAF (Doğu Anadolu Fay Hattı) üzerinde bulunmaktadır. Bu hat ülkemizin en aktif fay hatlarından birisidir. DAF üzerinde tarihsel ve aletsel dönemde yıkıcı birçok deprem meydana gelmiştir. Son yüzyıl içerisinde DAF üzerinde yüzey kırığı oluşturabilmiş tek deprem 22 Mayıs 1971 Bingöl (6,8) depremidir. Bunun dışında 5 Mayıs 1986 Malatya (6,0), 1 Mayıs 2003 Bingöl (6,4), 8 Mart 2010 Karakoçan Başyurt (Elâziğ) (6,1), 24 Ocak 2020 Sivrice (6.8) depremleri DAF üzerinde meydana gelmiş ilimiz ve çevresini etkileyen diğer önemli depremlerdir.

Tarihsel deprem kayıtlarında DAF üzerinde birçok yıkıcı deprem bulunmaktadır. Bunların en şiddetlilerinden biri, 1789 Palu depremidir. Bu depremin yol açtığı hasar ve can kaybı göz önüne alındığında deprem araştırmacılarına göre 8 şiddetinde olduğu tahmin edilmektedir. O dönemin resmi verilerine göre can kaybı 8.000 ila 10.000 arasındadır.

Harita 3.4: Elâziğ Deprem Tehlike Haritası

KARAKOÇAN

Karakoçan İlçesi 1936 yılında kurulmuştur. Yüzölçümü 1085 km², denizden yüksekliği 1090 m'dir. İl merkezine 104 km uzaklıkta olan ilçenin ekonomisi daha çok hayvancılığa dayanır.

İlçe toprakları içinden akan Peri Çayı üzerinde Özlüce ve Kalecik barajları bulunmaktadır. Karakoçan ilçemizde, Anıtsal kültür varlıkları arasında; Ziyaret Tepesi ve Urartu Kaya Mezarı (Hz. Kureyş'in İkametgâhi) vardır.

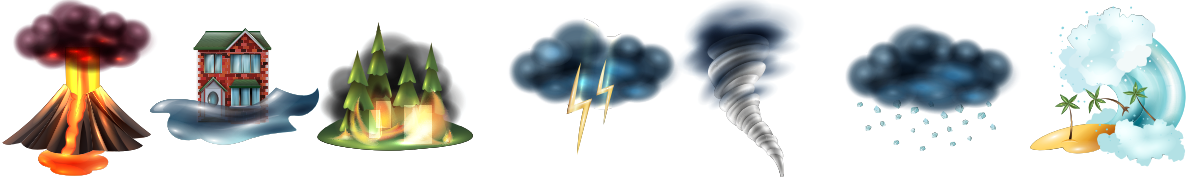
İlçe, turizm açısından zengin doğal güzelliklere sahiptir. İlçenin batısında Yoğunağaç Köyü'nde Peri Çayı'nın yanı başında bulunan Golan Kaplıcaları her yıl binlerce ziyaretçinin akınına uğramaktadır. Bu kaplıcaların birçok hastalığa iyi geldiği bilinmektedir. Yine ilçe merkezinde Kalecik Barajı Çamlığı, Beyaz Çeşme Mesire Yeri, Güzel Baba Ormanı yaz aylarında halkın rağbet ettiği dinlenme yerleridir.

Karakoçan, madensel sular bakımından zengin bir ilçemizdir. Golan Kaplıcaları karşı kıyısında günün belli saatlerinde su içmeye gelen ve çıplak gözle görülebilen dağ keçilerini izleyebilirsiniz. İlçenin toplam nüfusu 2018 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre 28.702'dir (Merkez nüfus:14.397 Belde nüfusu: 2.181 Köy nüfusu:12.124).

1

Aşağıdaki afetleri doğal ve beşeri olarak sınıflandırınız.

AFETLER	DOĞAL	BEŞERİ
Tsunami, sel, deprem, salgın hastalık, çığ, savaş, nükleer patlama, yangın, heyelan		

2

Aşağıdakilerden hangisi deprem öncesi alınacak önlemlerden biri değildir?

- A) Binaların dayanıklılığının artırılması
- B) Deprem çantası hazırlanması
- C) Güvenli bir yer bulup diz üstü çökülmesi
- D) Elektrik sigortalarının otomatik hale getirilmesi

3

Aşağıdaki acil durum merkezleri için aranması gereken numara hangisidir? Yazınız.

ACİL YARDIM	
JANDARMA	
AFAD	
İTFAİYE	
POLİS İMDAT	

HARPUT: KALE, SANCAK, EYALET VE VİLAYET

Yer değiştiren şehirler arasında zikredilen Elâzığ'ın tarihini MÖ 5000'lerden beri iskâna açık olan Harput'un tarihi ile ele almamız gerekir. MÖ 4000'lerde Hurriler'le beraber Harput'un yerleşim yeri olma sürecinin başladığını söyleyebiliriz. Abbasiler döneminde Bizans sınırında kurulan avasım (ordugâh) şehirleri arasında bulunan Harput'ta ziraat ve ticaretin gelişmesiyle sosyal hayat canlılık göstermeye başlamıştır. Türklerin Harput'a egemen olmalarına kadar geçen süreçte Harput müstahkem bir kale, bir askeri üs statüsündedir.

Gösterir tarihteki ummanı viraneler
Dün birer hakikatti bugünkü efsaneler
Kaç millet gelip geçmiş bu kalanın altından
Kaç bin kılıç sıyrılmış HARPUT uğruna kından
Anonim

Görsel 3.30: Harput

HARPUT'TA TÜRK İDARESİ

1071 Malazgirt muharebesinden sonra Sultan Alparslan'ın komutanlarından Emir Çubuk'la birlikte 1085'te Çubukoğulları saltanatı başlayınca Harput bir idare merkezi konumuna yükselmiştir. 1113 yılında Balakgazi'nin, Çubukoğulları Beyliğine son vererek Harput merkezli Artukluoğulları Devletini kurmasıyla Harput, sınırları Halep'e kadar uzanan bir devletin başkenti olmuştur. 1234 yılında Türkiye Selçuklu Devleti sultanı Alaaddin Keykubat tarafından Artuklu egemenliği sonlandırılarak Harput zapt edilmiştir. Böylece, Harput müstakil bir devletin başkenti olma statüsünden çıkarak Türkiye Selçuklu Devletine bağlı, subaşı tarafından yönetilen bir şehir olmuştur. İlhanlılar, Dulkadiroğulları, Akkoyunlular ve Safaviler dönemlerinde de Harput mevcut durumunu muhafaza etmiştir.

Görsel 3.31: Çubuk Bey (Temsili)

OSMANLI DÖNEMİNDE HARPUT

Kurum-kuruluşlarıyla ve sistemleriyle modern anlamda devlet vasfı gösteren Osmanlı Devleti, yönetiminde şu iki unsuru etkili kullanmaya çalışmıştır. Birincisi verimli bir toprak yönetimi, ikincisi ise işlevsel idari yapılanmadır. Merkezi bir yönetim anlayışıyla idare edilen Osmanlı Devleti'nin yönetim yapısı merkez ve taşra yönetimi olarak ikiye ayrılıyordu. Merkez yönetimi padişah, veziri azam, vezirler, defterdar, kazasker ve nişancıdan oluşan bir meclisten oluşuyordu. Divan meclisi denilen bu kurulda devlet adına önemli kararlar alınır. Merkezin (başkent) dışında kalan her yer taşra olarak adlandırılırdı. Yüzölçümü Türkiye'nin yirmi beş katı olan Osmanlı Devleti, merkezde aldığı kararları uç noktalarda uygulayabilmek, devlet hizmetlerini her yere ulaştırabilmek için taşrayı yönetim birimlerine ayırmıştır. Buna göre ülke eyaletlere, eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar nahiyeye ve köylere ayrılmıştır. Divanı Hümayunda alınan kararlar sancak beylerine bildirilir, sancak beyleri tarafından icra edilirdi.

Osmanlı hâkimiyeti döneminde, 16.yüzyılın sonlarına kadar Harput, Basra ve Bağdat'tan Diyarbakır'a gelip Malatya, Sivas ve Ankara istikametinde devam eden ticaret yolunun üzerinde bulunuyordu. Ayrıca Ergani, Maden ve Keban gibi değerli maden rezervlerinin bulunduğu yerleşim yerlerinin ortasında olması Harput'un önemini daha da artırmıştır.

HARPUT SANCAĞI (1516-1845)

Harput Osmanlı hâkimiyetine girdiği 1516 yılından, 1845 yılına kadar Diyarbakır eyaletine bağlı bir sancak olarak idare edilmiştir. Sancak, illerle ilçe arasında kalan yönetim birimidir. Osmanlı, yönetimi kolaylaştırmak, devlete itaati sağlamak için bazı yerel beyleri veya ağaları bölgelerinde sancak beyi olarak kabul etmiştir. Buna bağlı olarak Osmanlı Dönemi'nde yurtluk, ocaklık ve hükümet statüsünde sancaklar oluşturmuştur. Bunun aksine Harput her zaman merkeze bağlı bir sancak olarak kalmıştır. 1518'de Harput sancağına bağlı beş nahiyeye vardır. Bunlar: Harput, Ebutahir, Gölcükisüfla, Gölcükiulya ve Hersini nahiyeleridir. 1691 yılında Harput sancağına bağlı nahiyeye (bucak) sayısının on ikiye yükseldiğini görürüz.

Görsel 3.32: Harput

Farklı tarihlerde Harput sancağına bağlı nahiyeler

1775 yılında Madeni Hümayun Emanetinin kurulmasıyla Harput Sancağı, mali olarak Madeni Hümayun Emanetine bağlanmıştır.

HARPUT EYALETİ (1845-1888)

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin siyasi bakımdan yalnız kalması ve çeşitli güvenlik sıkıntıları yaşaması, devletin ekonomisi için büyük önem arz eden Maden, Ergani ve Keban maden ocaklarından üst düzeyde verim alınabilmesi için bu üç merkezin ortasında bulunan Harput eyalet haline getirilmiş ve bu sancaklar Harput eyaletine bağlanmıştır.

1845-1888 yılları arasında Harput Eyaletine 4 sancak, 35 kaza bağlıdır.

Görsel 3.33: Eski Harput

HARPUT SANCAĞI KAZALARI

Harput-Akçadağ-Balaban
Çemişgezek-Arapgir-Malatya
Şiro (Pütürge)-Eğil (Kemaliye)

Arguvan-Hasan Çelebi-Ebu Tahir-Hekimhan
Ergani-Ayvalıdere-Palu-Eğil-Keban
Madeni-Çüngüş-Çemik-Ergani Madeni

MADENİ HÜMAYUN SANCAĞI KAZALARI

DERSİM SANCAĞI KAZALARI

Kuruçay-Kemah-Gürcanis-Çarsacak
Koçgiri-Hozat-Ovaok-Mazgirt

Gerger-Samsad-Besni-Siverek-Hısnı Mansur

BEHİSNİ SANCAĞI KAZALARI

Harput Eyaleti ve Sancakları Şeması. Kaynak: "19.Yüzyılda Harput Kitabı"

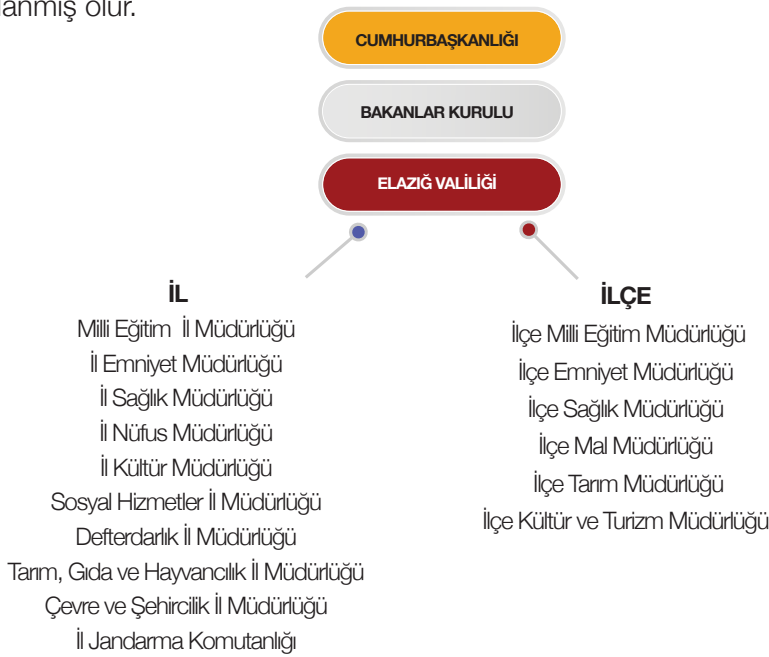
Yerleşmeye elverişli bir topoğrafyaya sahip olmayışı, iklim şartlarının zorluğu, yeterli tarım alanlarından yoksun oluşu Harput'un daha fazla gelişmesini önlemiştir. 1834'te Reşid Mehmed Paşa ovada yer alan Agavat Mezrası'nı merkez haline getirip kamu binalarını buraya taşıyınca ahali de yavaş yavaş buraya yerleşmiştir. 1867 Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışının 5. yılında şehir ciddi imar görmüş bu nedenle şehre "Mamurat-ül Aziz" adı verilmiştir. Aynı yıl Harput eyaleti, tekrardan Diyarbakır eyaletine bağlı bir sancak haline getirilmiştir.

1875'te Diyarbakır eyaletinden ayrılan Harput Sancağı, 1877'de vilayet haline getirilmiştir, 1892'de Malatya ve Dersim Sancakları da Harput vilayetine bağlanmıştır. 1920 yılında yapılan yeni bir düzenleme ile Malatya sancağı Elâzığ vilayetinden ayrılmıştır. Yine 1920'de Palu Sancağı kurularak Çarsançak, Mazgirt ve Nazimiye buraya bağlanmış; Ovacık, Hozat ve Çemişgezek'ten oluşan Dersim Sancağı kurulmuştur.

1921 salnamesine göre Elâzığ ilinin idari yapılanmasında 14 kaza, 69 nahiye ve 1800 köy bulunmaktadır.

Cumhuriyet tarihimizde Elâzığ şehri idari olarak her zaman il statüsünde olmuştur. İller, merkezi idarenin atadığı, şehrin en yetkili mülki amiri olan valiler tarafında yönetilir. Ülkemiz merkezden (Başkent) yönetilen bir yapıya sahiptir. Yani TBMM'nin çıkardığı kanunlar, yürütme organının koyduğu genelgeler ve yönetmelikler illerin valiliklerine gönderilirler. Valiliklere gelen bu kanun ya da genelgeler ilde kurum müdürlüklerine, ilçelerde de kaymakamlara gönderilerek uygulanması sağlanır. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığının çıkardığı bir yönetmelik, önce valiliklere, oradan il milli eğitim müdürlüklerine, oradan da okul müdürlüklerine gönderilerek halka ulaşmış olur. Böylece merkezde alınan kararlar ülkenin en ücra yerlerinde uygulanmış olur.

Şehirdeki altyapı hizmetlerini, ulaşım, temizlik, yapı ve esnafın denetimini belediyeler (yerel yönetimler) yerine getirir. Belediyeler; belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanından oluşur. Belediye başkanları ve belediye encümen üyeleri beş yılda bir halk tarafından seçilerek göreve gelirler. Nüfusu 5000 ve üzeri olan yerleşim yerlerinde belde belediyeleri kurulabilir. Elâzığ'ın on bir ilçesi ve dokuz beldesi bulunmaktadır.

İL	İLÇE	BELDE
ELAZIĞ	AĞIN	BÜKARDI, ERİMLİ, ÜÇOCAK
	ARICAK	
	ALACAKAYA	
	BASKİL	SARICAN
	KARAKOÇAN	
	KEBAN	AKÇAKIRAZ, MOLLAKENDİ, YAZIKONAK, YURTBAŞI, BEYHAN
	KOVANCILAR	
	MADEN	
	MERKEZ	
	PALU	
	SİVRİCE	

HARPUT ADININ KAYNAĞI

Harpur adının kaynağı ile ilgili farklı görüşler hakimdir. Amasyalı Strabon'un bahsettiği Sophene bölgesindeki Karkathiokerta'nın Harpur olduğu, hatta isminin de buna dayandığı ileri sürülmüştür. Ayrıca IV. yüzyılda İranlılar tarafından ele geçirildiğinde buradan Ziata Castellum şeklinde söz edildiği, bunun Arapça'ya Hisnızıyad şeklinde geçtiği bilinmektedir. Çivi yazılı Asur tabletlerinde rastlanan Karpata ile buranın kastedildiği de düşünülmüştür. Bizans kaynaklarında Kharpote ve Frank tarihçilerin eserlerinde Quartapiert şeklinde geçmektedir. Evliya Çelebi ise, Âli Osman Defterhanesinde "Hasan Ziyad ülkesi" diye yazılı olduğunu kaydeder. Osmanlı devrine ait diğer kaynaklarda ve belgelerde Hartabird, daha yaygın olarak da Harpur veya Harpurd imlasiyle görülür. Ancak 19. yüzyıldan itibaren resmi yazışmalarda halk arasındaki Harpur telaffuzu benimsenmiştir.

HARPUR'UN TARİHİ

Yaşadığımız yerin tarihini bilmek bize ne kazandırır?

Görsel 3.34: Harpur

Elâzığ, Anadolu tarihi boyunca her zaman; tarihi, coğrafi konumu, kültürü, sanatı, müzik ve edebiyatı ile bölgesinin öne çıkan illerinden biri olmuştur. Elâzığ'ın tarihi, Harpur şehir tarihi ile birlikte incelenmelidir. Harpur, Elâzığ şehir merkezinden 5 km uzaklıkta olup yazılı kaynaklara göre tarihi, MÖ 2000 yılına dayanan 4000 yıllık bir geçmişe sahiptir. Ticaret yollarının üzerinde bulunan bir yerleşim yeri olarak Harpur, birçok kez farklı medeniyetler tarafından ele geçirilmek istenmiştir. Tarihin değişik dönemlerinde çeşitli kavimler tarafından işgal edilmiş ve bu coğrafyada birçok devlet kurulmuştur.

Görsel 3.35: Harput Ulu Camii

Tarihi kaynaklara göre Harput'a ilk yerleşenler "Hurriler" olarak belirtilir. Hurriler'in, Hititler ve Asurlar'la ilişki içinde oldukları bilinmektedir. Hitit kaynaklarında Harput için "İşuva" denmektedir. MÖ 9. yüzyılda Doğu Anadolu Bölgesi'nde devlet kuran Urartular'ın izleri özellikle Harput Kalesi'nde göze çarpmaktadır. 1085'te Çubuk Bey tarafından fethedilen yörede; Artukoğulları, Anadolu Selçuklular, İlhanlılar, Dulkadiroğulları, Akkoyunlular hüküm sürmüştür. Harput, son olarak 1516'da Yavuz Sultan Selim tarafından Çaldıran Savaşı'yla fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır.

ELÂZİĞ TARİHİNDEKİ BELLİ BAŞLI DÖNEMLER VE UYGARLIKLAR

Harput'ta hüküm sürmüş uygarlıklar şunlardır:

Osmanlı Devleti döneminde şimdiki Adıyaman, Malatya, Tunceli, Bingöl gibi farklı kültür özelliklerine sahip şehirleri kendi bünyesinde barındırmayı başarabilmiş olan Harput, bu kültürlerden etkilenmiş ve bu kültürleri de etkilemiştir. Harput, 1844 yılına kadar Diyarbakır eyaletine bağlı bir sancak merkezi iken, 1845 tarihinde eyalet merkezi olmuştur. Harput, ordu ve eyalet merkezi olduktan sonra Mezra köyünde askeri hastane ve kışla inşa edilmiş, bu tarihten itibaren o zamanki adı ile Agavat Mezrası olan bugünkü Elâzığ'a taşınmaya başlamıştır.

Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışının 5. yılında Hacı Ahmet İzzet Paşa devrinde buraya tayin edilen Vali İsmail Paşa'nın teklifiyle "Mamurat-ül Aziz" ismini alan şehir, zamanla söylenmesi zor olduğu için "Elaziz" olarak anılmaya başlamıştır. 1937'de şehri ziyaret eden Atatürk şehre, "azığı bol il" anlamına gelen "Elazık" ismini uygun görmüştür. Bu isim daha sonra TBMM kararı ile "Elâziğ" olarak onaylanmıştır. 1916 yılında 2. Ordu Komutanı olarak Elâziğ'a gelen Atatürk'ün, silah arkadaşlarıyla "Kurtuluş Savaşı"nı başlatma kararı aldığı, bir bakıma "Kurtuluş Savaşı"nın fikren Elâziğ'da doğmuş olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle Elâziğ, bir yandan Kurtuluş Savaşı fikrinin doğduğu yer olması, diğer taraftan Atatürk tarafından isminin doğrudan verilmesi şerefini taşımaktadır.

ELÂZİĞ'IN KURULUŞ HİKÂYESİ

Harput'un kurak bir tepenin üzerinde oluşu, ihtiyaç duyduğu su kaynaklarının kıtlığı, odunun pahalılığı, inşaat için tuğlanın bulunmayışı, kerpiç evlerin damlarının kışın çökmemesi için kar yığınları kürenmesi sonrasında dar sokakların tıkanması gibi nedenlerle halkın gözünde değerini giderek yitiren Harput, terk edilme sürecine girmiştir. Göçün konusu olan küçük mezre yerleşkesi, Sultan Abdülaziz'in saltanatının sonuna doğru (1876) Mamurat-ül Aziz adıyla vilayet merkezi yapılmıştır. Bu yeni şehrin doğmasını sağlayan süreç ilginçtir. II. Mahmut zamanında (1808-1839) Sadrazam Reşit Paşa, padişah tarafından Kürt beyleri nezdinde acil reformlar yapmak üzere görevlendirilmişti. Van ve Erzurum dönüşünde Harput'ta konakladığında ulaşımı böylesine zor olan Harput yerine, o vadadaki mezrenin vilayet merkezi yapılmasının reformlar açısından avantajlarını görmüş, 1834 yılında mezreye bir kışla, silah deposu, vali konağı, cami ve belirli sayıda konut inşa ettirmişti. Kendisi de Harput'a vali atadığı beylerden Çötelizade'nin konuğu olmuştu...

Mahallenizin veya köyünüzün isminin kaynağını biliyor musunuz?

Görsel 3.36: 1950-60 dönemi Gazi ve İstasyon Caddesinin kesiştiği Belediye Meydanı

Görsel 3.37: 1896 Eski Valilik Binası

Reşid Paşa İstanbul'a döner dönmez mezreye beyin yerine yeni bir vali gönderip öncekinin bütün yetkilerini kaldırmıştı. O günden bugüne yeni şehir, vilayetin gerçek merkezi konumundadır. Valinin ikametgâhı, yerel yönetim daireleri buradadır. Atanan her yeni vali burayı daha bayındır kılmak ve kent havasına kavuşturmak için okul, hastane, hamam yaptırma gayretinde olmuştur. Nihayet Sultan Abdülaziz'in zamanında İstanbul'dan gönderilen İsmail Paşa, kenti daha da imar edip genişletmiştir. Bu süreçte Harput'un nüfusu 20 bine gerilerken, aşağıda 5 bini bulan bir nüfus oluşmuştur. Arapça adı "ekilip biçilen yerler" demek olan mezre adını da İsmail Paşa, Sultan Aziz tarafından bayındır kılınan kent anlamında Mamurat-ül Aziz yapmıştır.

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE ELÂZİĞ

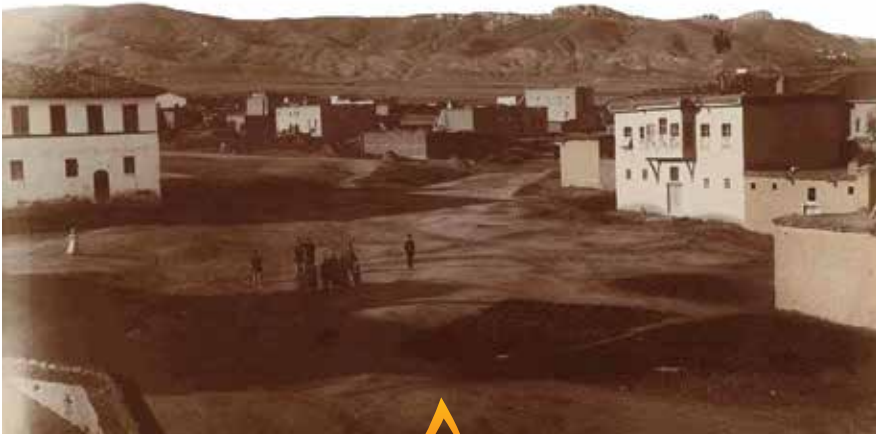
Görsel 3.38: Atatürk'ün Elâziğ'a Gelişi

Milli Mücadele Dönemi'nde Malatya ve Dersim sancakları Elâziğ'a bağlıydı. Nüfus, Birinci Dünya Savaşı başlarında yarım milyon kadardı. Elâziğ, Milli Mücadele Dönemi'nde işgal görmediği için bu nüfusu korumuştur.

Milli Mücadele Dönemi'nde İstanbul'un işgal edilmesinden sonra 12 Mart 1919'da Elâziğ'da "Vilayet-i Şarkıye Müdafai Hukuk-ı Milliye Cemiyeti"nin şubesi açılmıştır. Cemiyetin tüm çalışmalarına rağmen Kürdistan Teali Cemiyeti ve Milli Mücadele düşmanı Elâziğ valisi Ali Galip'in çalışmaları sonucu bu cemiyet Erzurum Kongresi'ne temsilci gönderememiştir. Ali Galip, cemiyetin çalışmalarını engellemiş ve cemiyet için toplanan paralara el koymuştur. Ali Galip, İstanbul hükümeti tarafından Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklamak ve Erzurum Kongresi'ni kapatmakla görevlendirilmiştir.

Mondros Mütarekesi'nden sonra işgal edilmemiş yerler arasında olan Elâziğ, işgal edilen yerlerin acısını yaşamış, mücadele boyunca maddi manevi tüm varlığıyla Milli Mücadeleye destek olmuştur. Elâziğ, Tekalif-i Milliye Emirleri doğrultusunda Hilâl-i Ahmer Cemiyetine 690 lira yardım ile bütün iller arasında en büyük yardımı yapan yer olmuştur.

Milli Mücadele Dönemi'nde, 217'si Elâziğ Merkez, 9'u Keban, 71'i Maden, 34'ü Palu, 16'sı Arapkir, 50'si Pötürge askerlik şubelerine kayıtlı olmak üzere Elâziğ'in toplam 397 şehidi bulunmaktadır.

Görsel 3.39: Eski Elâziğ

NURUDEVLE BELEK BİN BEHRAM (BALAKGAZİ)

Bir devir kapanmış; sanki kaderden..
Titreşir dökülen her gözyaşında.
Balak Gazi gibi dönen seferden,
Yalnız, kartallar var kaya başında...

Cenani DÖKMECİ

Görsel 3.40

Balagazi, tarihçilerin “İki düşman ordudan onun bulunduğu taraf her zaman galip gelirdi.” dedikleri Artuk Bey’in torunudur. Osmanlı Devleti’ni kuran Oğuz Türklerinin Kayı Boyu’na mensuptur. Babası Behram’ın ölmesi üzerine amcaları tarafında büyütülmüştü. Ata binmede ve kılıç kullanmada yaşlıları arasında onunla rekabet edecek kimse yoktu. Bu meziyetleri onu Türkmen gençler arasında doğal olarak liderlik pozisyonuna yükseltmişti. Amcası Sökmen Bey Büyük Selçuklu Hükümdarı Sultan Berkyaruk’un kendisine verdiği Suruç’u yeğeni Balak’a vermiştir. Böylece Suruç’a yerleşen Balak, Birinci Haçlı Seferi’ne amcaları Sökmen ve İlgazi Beylerle birlikte karşı koymuşlardır. Haçlılarla yaptığı mücadeleler nedeniyle Büyük Selçuklu Sultanı tarafından kendisine “gazilik” ünvanı verilmiştir. 1110 yılında Türk beyleri arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle bir süre Muş’taki Aidziats kalesinde zindana atılan Balagazi, serbest kaldıktan sonra Çubukoğulları Beyliğinin elinde bulunan Çapakçur (Bingöl), Genç ve Palu’yu alarak Palu’yu kendisine hükümet merkezi yapmıştır. 1112 yılında Harput’taki Çubukoğulları saltanatına son vererek Harput’ta Artukoğulları devrini başlamıştır. Haçlılarla olan mücadelelerinde, 1122 yılında Urfa Kontu Josselin’i, 1123’te onu kurtarmaya gelen Kudüs kralı Baudouin’i esir ederek, ikisini de Harput Kalesinde hapsedirmiştir. Kısa zamanda Harput’tan Halep’e kadar uzanan büyük bir devlet kurmuştur.

Bütün ömrünü Türklük ve Müslümanlığa adanmış olan Balagazi, Haçlılarla olan mücadelelerinin hayatının sonuna kadar sürdürmüştür. Anadolu’nun Türk yurdu olması yolunda ömrünü vakfetmiş bir devlet adamıdır. 1124 senesinde Kuzey Suriye’de bulunan Menbiç Kalesi kuşatması sırasında boynuna isabet eden bir okla şehit olmuştur. Büyük tarihçi Prof. Mükrimin Halil Yinanç diyor ki: “Balak bütün ömrünü gaza ve cihad içinde geçirmiş, ülkesinde emsalsiz bir sükun ve asayiş temin etmiş, adalet ve kanunu hakim kılmış, dindar ve mütevazı bir emir idi. Ölümü, Müslümanlık ve Türklük için hakiki bir ziyan ve musibet olmuş ve mağlup olmaya başlayan Haçlıların yeniden kalkınmalarına sebebiyet vermiştir.” Urfalı Mattheus, Balagazi’nin ölümü üzerine “Balak’ın ölümü bütün Franklar arasında büyük bir neşe yarattı. Fakat hükmettiği bölgelerde Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında büyük bir matem ve derin bir hüznü sebebiyet verdi. Çünkü o kendi idaresinde bulunan Hristiyanlara karşı da her zaman hayırhah idi.” demektedir.

1

Osmanlı Devleti'nin idari yapılanmasında Harput şehri hangi statüde yer almamıştır?

A) Kaza

B) Sancak

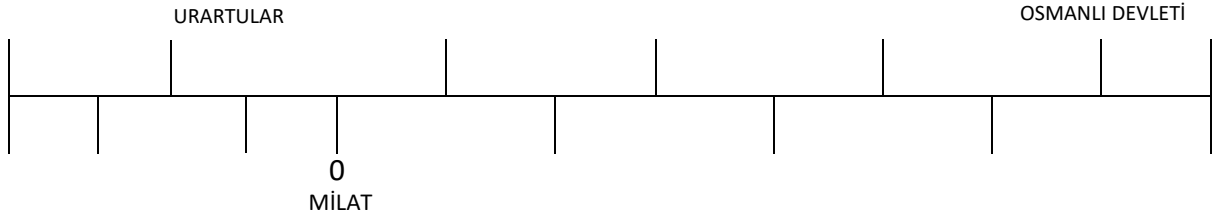
C) Eyalet

D) Vilayet

2

Artuklular, Hurriler, Çubukoğulları, Akkoyunlular, Romalılar, Urartular, Osmanlı Devleti, Dulkadiroğulları, Hititler, Türkiye Selçukluları, Türkiye Cumhuriyeti, Bizanslılar.

Yukarıdaki kutucukta Harput'a egemen olan devletler verilmiştir. Bu devletleri aşağıdaki tarih şeridinde kronolojik sıraya koyunuz.

3

Aşağıdaki boşlukları verilen ifadelerle doldurursak hangi ifadeler dışarıda kalır?

Evliya Çelebi, Âli Osman Defterhanesinde Harput'tan ..... diye bahseder.

Tarihi kayıtlara göre Harput'a .....ilk yerleşen kavimdir.

Harput, Osmanlı Devleti'ne.....döneminde katılmıştır.

İlimize bugünkü ismini .....vermiştir.

Oğuzların Kayı Boyu'ndan olan ..... 1112 yılında Harput hükümdarı olmuş, Büyük Selçuklu Sultanı tarafından "Müslüman Orduları Başkomutanı" olarak adını tarihe yazdırmıştır.

İFADELER

HİTİTLER, MAMÜRAT-ÜL AZİZ, SULTAN ABDULAZİZ, BALAKGAZİ, HURİLER, BATTALGAZİ, ATATÜRK, YAVUZ SULTAN SELİM, ÇUBUK BEY, HASAN ZİYAD ÜLKESİ

4

ELÂZİĞ MERKEZ	PALU	ARICAK	KARAKOÇAN

BELDELER

BEYHAN, YURTBAŞI, ERİMLİ, MOLLAKENDİ, SARICAN, ÜÇÖÇAK, AKÇAKIRAZ, YAZIKONAK, BÜKARDI

Yukarıdaki beldeleri ait oldukları sütunlara yerleştiriniz.

5

- 1 Harput, 1844 yılına kadar Diyarbakır eyaletine bağlı bir sancak merkezi iken, 1845 tarihinde eyalet merkezi olmuştur.
- 2 Elâzığ, yeraltı kaynakları bakımından zengin bir ildir.
- 3 Elâzığ, Doğu Anadolu Fay hattı üzerinde yer alır.
- 4 MÖ 9. yüzyılda Harput, Urartular'ın hakimiyetindeki bir şehirdir.
- 5 Elâzığ, bölgesinin yerleşmelerine ve meskenlerine baktığımız zaman toplu yerleşmelerde ahşabın, taşın ve kerpicin alması bir şekilde kullanıldığını görürüz.
- 6 Cumhuriyet tarihi boyunca Elâzığ il statüsünde olmuştur.

Yukarıdaki bilgilerden hangileri ilimizin idari yapısıyla ilgilidir?

A) 2, 3 ve 5

B) 2, 4 ve 6

C) 1, 3 ve 5

D) 1, 4 ve 6

6

Aşağıda verilen ifadelerin önüne, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- ( ) Elâzığ ili, dokuz ilçe on belden oluşmaktadır.
- ( ) Elâzığ il sınırları içinde Hititler'den sonra hüküm süren uygarlık Urartular'dır.
- ( ) Elâzığ, Milli Mücadeleye en fazla nakdi yardım yapan il olmuştur.
- ( ) Harput, yurtluk ve ocaklık adı verilen sancak statüsünde olmuştur.

ELAZIĞ VE KOMŞULARI

Bir şehri diğer şehirlere göre cazip hale getiren unsurlar nelerdir?

İKLİM

Doğu Anadolu Bölgesi'nin güneybatı tarafında kalan şehrimiz Elâziğ, komşularıyla aynı iklim tipine sahiptir. Ancak iklim üzerinde etkili olan faktörlerden enlem ve yükselti farkı, komşu şehirlerle aynı olmadığı için, aldığımız yağış ve yağış türü, hissettiğimiz sıcaklık aynı olmaz. Bu durum yetiştirilen tarım ürünlerinde ve şehrin sahip olduğu orman varlığı üzerinde farklılıklara neden olabilir. Kuzeyimizde yer alan Tunceli ile kuzeydoğumuzda yer alan Bingöl, enlem farkı ve özellikle yükselti faktörüne bağlı olarak Elâziğ'a göre daha soğuk ve daha fazla yağış almaktadır. Daha düşük enlemlerde yer alan ve nispeten daha alçakta ve daha düz olan Diyarbakır ve Malatya şehirleri yıllık ortalama sıcaklıkları bakımından Elâziğ'a göre daha yüksek bir orana sahiptir.

	BİNGÖL	DİYARBAKIR	ELÂZİĞ	MALATYA	TUNCELİ
 Yıllık Ortalama Sıcaklık (C°)	12,5	15,8	13,1	13,6	12,8
 Yıllık Ortalama Yağış Miktarı (mm)	943,3	486,7	408,2	376,0	857,9

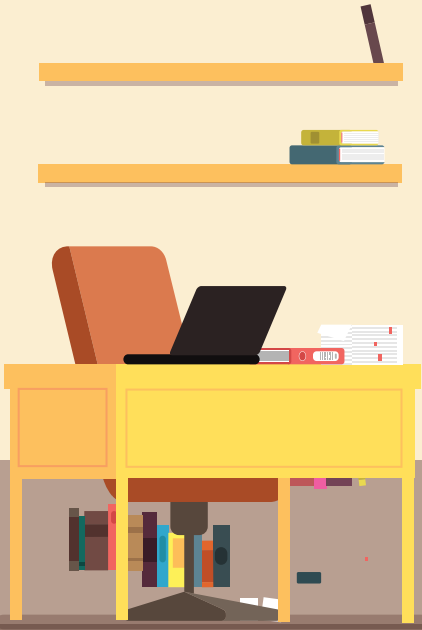
Yaz yağışlarının nispeten fazlalığı ve ortalama sıcaklığın düşüklüğü gibi doğal etkenler ile yüzey şekillerinin yerleşmeye elverişli olmamasının getirdiği beşeri etkenler, Bingöl ve Tunceli'de orman alanlarını artırmıştır. Ormanların il yüzölçümüne oranı %33 olmuştur. Bu oran Elâziğ, Malatya ve Diyarbakır'da ortalama %18'dir. Buna karşın sıcaklığın daha fazla, yüzey şekillerinin daha sade olduğu Elâziğ'da tarım arazilerinin oranı %32, Malatya'da %35 Diyarbakır'da ise %40'tır. Bu oranlar Tunceli ve Bingöl'ün üç katından daha fazladır.

NÜFUS-EĞİTİM

Elâziğ'ın komşu şehirleri arasında bulunan Diyarbakır ve Malatya büyükşehir statüsündedir. Aşağıdaki tabloda Bingöl, Elâziğ ve Tunceli'nin nüfus artış hızlarının kaba doğum hızından fazla olduğu görülmektedir. Bu durum şehirlerin göç aldığı gösterir. Diyarbakır ve Malatya illerinde ise zıt bir durum yaşanarak nüfus artışı kaba doğum oranının altında kalmıştır. Kaba doğum hızının fazla olduğu şehirlerde çocuk nüfusun fazla olması, örgün eğitim kurumlarında derslik başına düşen öğrenci sayısını da artırmaktadır.

İLLER	KENT NÜFUSU	KIR NÜFUSU	TOPLAM NÜFUSU	KABA DOĞUM HIZI (%)	NÜFUS ARTIŞ HIZI (%)
BİNGÖL	168,180	113,025	281,205	19,8	28,3
DİYARBAKIR	1,732,396	-	1,732,396	24,3	18,9
ELÂZİĞ	428,667	166,971	595,638	14,1	20,3
MALATYA	797,036	-	797,036	14,1	13,1
TUNCELİ	32,338	88,198	88,198	11,6	66,8

2018 TÜİK: İllere Göre Kır / Kent Nüfusu ve Nüfus Artış Hızı

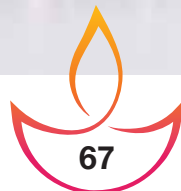
İLLER	Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı		Net Okullaşma Oranı (%)	
	İlköğretim	Ortaöğretim	İlköğretim	Ortaöğretim
BİNGÖL	21	20	96,5	76,8
DIYARBAKIR	30	25	97,5	68,6
ELÂZİĞ	24	21	96,8	88,9
MALATYA	22	22	96,6	93,2
TUNCELİ	13	10	94,4	83,2

2017 TÇİK

Türkiye İstatistik Kurumunun 2018 verilerine göre Elâzığ, %96,36 oranı ile komşu iller arasında okuma-yazma oranının en yüksek olduğu ildir. İllerin yükseköğretim gören nüfusları sıralandığında nüfusa oranla Tunceli ve Malatya'dan sonra şehrimiz %12,8 ile üçüncü sıradadır.

EKONOMİ

İlimiz İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini birbirine bağlayan bir kavşak noktasında konumlanmaktadır. Bu bölgelere ve komşusu olan illere karayolu ve demiryolu ile bağlanmaktadır. Bu durum büyük firmaların bölge temsilciliği tercihinde Elâzığ'ı cazip hale getirmekte ve ticari ürünlerin pazarlanmasında, taşınmasında önemli bir ekonomik merkez olmasını sağlamaktadır.

Görsel 3.42

Elâziğ , ticaret ve sanayi hacmi bakımından 227 milyon dolarlık ihracatla, 339 milyon dolarlık ihracat yapan Malatya'dan sonra bölgede ve komşuları arasında ikinci sıradadır. Bu rakam Diyarbakır'da TÜİK verilerine göre 206 milyon dolardır. Diyarbakır'ın ekonomisi (büyükşehir olmasına rağmen) tarıma dayalı olsa da son yıllarda sanayileşmesi artmaktadır. Bingöl ve Tunceli ise Türkiye'de en az ihracat yapan dört il arasındadır.

Elâziğ'da, hayvancılık faaliyetleri arasında daha çok büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bunu küçükbaş ve kümes hayvanı yetiştiriciliği izlemektedir. Su ürünleri sektöründe 14400 tonluk yıllık alabalık üretimi ile ülke genelinde birinci olan Elâziğ, bu sektördeki potansiyel kapasitesi ile dünya genelinde de önemli bir merkez konumundadır. Özellikle Tunceli ve Bingöl'de öne çıkan arıcılık son zamanlarda ilimizde de yaygınlaşmıştır. Elâziğ'da 2018 TÜİK verilerine göre yaklaşık 80,000 arı kovanı bulunmaktadır. Bingöl'ün coğrafi yapısının dağlık, vadilerinin dik ve sarp olması nedeniyle, ovaları % 2,5 ve ekime müsait yerleri ise %3'tür. Bu da il ekonomisinin hayvancılık etrafında yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Köylerin %78'i hayvancılıkla geçinmektedir. Sığır, keçi ve koyun beslenmektedir. Arıcılık ve tavuk besiciliği oldukça yaygın yapılmaktadır. Yine Bingöl için geçerli olan coğrafi şartlar sebebiyle Tunceli'de de hayvancılık, ekonominin bel kemiğini oluşturmaktadır. Besi hayvancılığı gelişmemiştir.

Görsel 3.43

Görsel 3.44

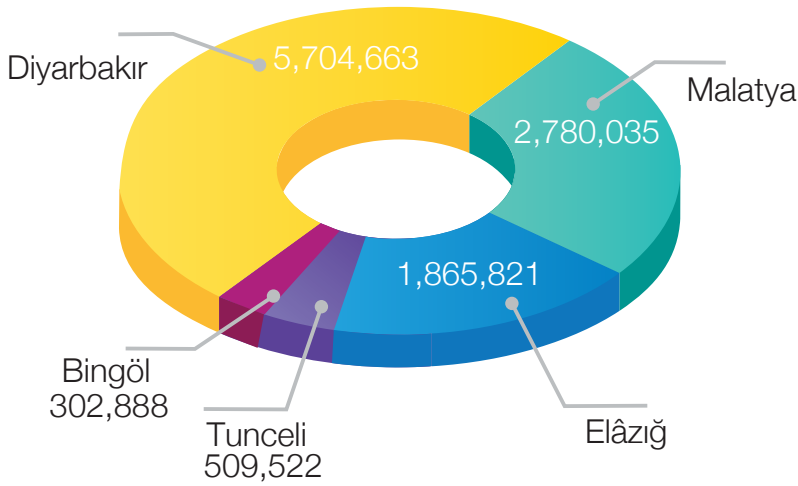

Görsel 3.45

Görsel 3.46

Komşularımızdan Diyarbakır, 350 bin hektara yaklaşan çayır ve meraları ile hayvancılığa çok elverişlidir. Mera hayvancılığı yapılmaktadır. Sığır, koyun ve kıl keçisi beslenmektedir. 110 bini aşan arı kovani ile arıcılık gün geçtikçe gelişmektedir. Bu verilerin aksine hayvancılıkta verim, istenilen düzeyde değildir. Malatya'da büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık daha fazla öne çıkmıştır fakat hayvancılığın, diğer illere kıyasla daha geri planda kaldığı görülmektedir.

İlerin Tarıma Elverişli Alanlarının Dağılımı. 2018: TÜİK

İlimizin ekonomisi ağırlıklı olarak sanayi, tarım ve ticaret etrafında şekillenir. İlimiz sanayileşme olarak sadece komşuları arasında değil bölgede de dikkat çekici bir yere sahiptir. Elâziğ ve Tunceli tarım arazilerinin önemli bir kısmı Keban Baraj Gölü'nün altında kalmış; tarım alanında her iki ilde de azalma olmuştur. Bu durum Tunceli ekonomisinin hayvancılık etrafında şekillenmesine yol açarken ilimizde sanayileşmenin gelişmesine yol açmıştır. Yine de tarım yapılan ovaların verimli olması ve sulama imkânlarının geniş olması sebebiyle, ilimiz ekonomisinde tarımsal faaliyetler fazla etkilenmemiştir.

Elâziğ tarımında üzüm, çilek, kavun, lahana gibi ürünler öne çıkmakla beraber tarımsal ürünler çeşitlilik gösterir. Komşu illerden Malatya'nın tarımı kayısıya, Diyarbakır'ın sebzeçilik ve meyveciliğe özellikle de tahıl, karpuz ve kavuna dayanır. Dünyanın kayısı ihtiyacının %80'i Malatya'dan sağlanmaktadır. Türkiye'de karpuzun yaklaşık %10'u, kavunun da % 5'i Diyarbakır tarafından karşılanmaktadır. Bingöl'de ise bitkisel üretime elverişli akarsu vadilerindeki düzlüklerde tarla ve bahçeler vardır. Bu alanlarda buğday, şekerpancarı, karpuz ve domates yetiştirilir. İlin önemli bitkisel ürünlerinden biri de cevizdir. Tunceli'de tarım ürünü olarak öne çıkan buğday olmakla birlikte, rekolte yeterli değildir. Meyvecilikte ise öne çıkan ürün, Bingöl'de olduğu gibi cevizdir. Tunceli'de yetişen ceviz gerek kalitesiyle gerek ekonomiye katkısıyla dikkat çekmektedir.

MADENCİLİK VE YER ALTI KAYNAKLARI

Elâzığ, madenciliğin tarımla yarıştığı zaman zaman da tarımı geçtiği bir yerdir. Mermer, bakır, krom, simli kurşun ve betonit başlıca yeraltı kaynaklarıdır. Alacakaya ve Arıcak ilçelerinde, ülke ihracatına önemli katkısı olan yüksek kaliteli mermer üretimi yapılmaktadır. Guleman Krom İşletmesi, Ferro Krom Tesisleri, Elâzığ Betonit Fabrikası ilimizin önemli maden işletmeleridir. Komşularımızdan Malatya'da krom, demir, bakır, asbest rezervleri olmakla beraber bunlar gerek rezervlerinin gerek kalitelerinin düşük olması nedeniyle ekonomiye fazla bir katkı yapmamaktadır. Malatya'da dikkat çeken en önemli yeraltı zenginliği Türkiye'de sadece Pütürge ilçesinde bulunan profilit madenidir. Bu maden seramik üretimi, refrakter ürünleri, böcek ilaçları, beyaz çimento üretimi, dolgu malzemesi ile birlikte temizlik, lastik, melamin ve kalıp tozlarında kullanılmakta ve ülke ekonomisine yıllık yaklaşık 200 milyon dolar katkı sağlamaktadır. Diyarbakır'da öne çıkan yeraltı kaynağı petroldür.

Elâzığ komşu illere göre ihracatta hangi sektörde öne çıkmaktadır?

Görsel 3.47

Görsel 3.48

Türkiye'nin hâlihazırda en zengin petrol yatakları Diyarbakır-Siirt-Batman sınırı ile Diyarbakır'ın Bismil ilçesi sınırları içindedir. Diyarbakır'da ilk petrol kuyusu 1961'de açılmıştır. TPAO ise 1973'ten beri faaliyettedir. Memleketimizdeki ham petrol üretiminin yarısı Diyarbakır'dan elde edilir. Hazro ilçesinde linyit, Ergani'de bakır madeni vardır.

Bingöl'ün dağlık bir bölge oluşu, senenin üçte birinin karla kaplı olması ve yol şebekesinin müsait olmaması nedenleriyle yer altı zenginlikleri henüz tam tespit edilememiştir. Bazı bölgelerde demir, fosfat, kaolin ve kömür yatakları bulunmuştur. Bunlardan yalnız kömür çıkarılmaktadır. Tunceli'de de Bingöl'de görülen olumsuzluklar yüzünden madencilik pek gelişmemiştir. Tunceli toprakları bakır, kurşun, mangan, maden kömürü, pirit madenleri bakımından zengindir. Pülümür-Karagöl'de iki krom maden ocağı ve Ovacık-Yarımkaya'da bir maden kömürü özel sektör tarafından işletilir. İlin ekonomisine katkı sağlayan en önemli doğal zenginlik ise tuz üretimidir. Tekel Genel Müdürlüğü tarafından işletilen Ağa, Görel ve Hıvr tuzlarından 600 ton civarında tuz elde edilir.

Görsel 3.49

Elazığ ve komşularında doğa ve kültür turizmi öne çıkmaktadır.

TURİZM

Yöremizde daha çok kültür turizmi etkili olmaktadır. Elâzığ ve komşuları turizm faaliyetleri bakımından karşılaştırıldığında turizmin nüfus açısından büyükten küçüğe göre sıralandığı görülür. Dış turizm açısından en canlı il Diyarbakır, iç turizm açısından en canlı il ise Malatya'dır. Bu iki ili Elâzığ, Bingöl ve Tunceli takip etmektedir. Dış turizmden daha çok iç turizm hareketliliği göze çarpar. Tük turizm verilerine bakıldığında Turistik tesis, yatak sayısı bakımından da aynı sıralamanın geçerli olduğu görülür.

Görsel 3.50: Sivrice

Görsel 3.51: Hazar Gölü

Görsel 3.52: Palu

	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
 BİNGÖL	3	177	374
 DİYARBAKIR	35	2.641	5.260
 ELÂZİĞ	23	1.285	2.672
 MALATYA	17	1.265	2.513
 TUNCELİ	6	160	320

07.10.2019 Tarihli Bakanlık Verileri

ALACAKAYA

Elâziğ'in güneydoğusunda yer alan ilçenin Elâziğ il merkezine uzaklığı 85 km'dir. Alacakaya 1990 yılında ilçe olmuştur. Ancak tarihi, yörede çıkarılan krom cevheri ile başlamaktadır. Krom cevherinin çıkarılmasına 1936 yılında başlanmıştır. Krom işletmelerinin zamanla faaliyet alanının genişlemesi ile birlikte gelişen ve büyüyen Alacakaya, 1987 yılında belediye teşkilatı, 1990 yılında da ilçe olmuştur. 12 köyü bulunmaktadır.

Görsel 3.53: Alacakaya İlçesinden Kralkızı Barajının Görüntüsü

Zengin krom yataklarının yanı sıra, dünyada benzeri olmayan vişne mermeri, Alacakaya ilçemizde çıkarılmaktadır. İlçe ekonomisine katkıda bulunduğu gibi il ekonomisine de önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Burada üretilen kaliteli mermerler, maden ocakları işletmeleri tarafından dünya pazarına sunulmaktadır. Çin, Amerika, İtalya, Kanada ve Rusya gibi ülkeler bu pazarın başında gelmektedir. Doğal güzelliklere sahip ilçede görülmeye değer bir şelale ile ilçe merkezine 3 km mesafede Gölalan adında bir gölcük mevcuttur. İlçe, Dicle Kral Kızı Barajı'nın tamamlanmasıyla halkın rağbet ettiği bir sayfiye yeri olmuştur. İlçenin merkez nüfusu 2812, toplam nüfusu 6566'dır.

Görsel 3.54: Alacakaya İlçesi

1

	1	2	3	4	5
	BİNGÖL	DİYARBAKIR	ELÂZİĞ	MALATYA	TUNCELİ
Yıllık Ortalama Yağış Miktarı (mm)	943.3	486.7	408.2	376.0	857.9

Bu şemadaki yıllık yağış miktarları dikkate alındığında ormanlık alan dağılımı, fazladan aza göre nasıl sıralanır?

- A) 4, 3, 2, 5, 1   B) 1, 5, 2, 3, 4   C) 3, 5, 4, 1, 2   D) 1, 2, 5, 4, 3

2

İllerin yükseköğretim nüfus oranları sıralamasına göre diagramı doldurunuz.

ELÂZİĞ
MALATYA
DİYARBAKIR
BİNGÖL
TUNCELİ

3

Aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

- Elâzığ ve komşularının yıllık sıcaklık ortalaması dikkate alındığında en sıcak ilin ....., en soğuk ilin ise.....olduğu görülmektedir.
- Doğu Anadolu Bölgesi'nde 2018 TÜİK verilerine göre en fazla ihracat yapan ilin....., ikinci sıradaki ilin ise .....olduğu görülmektedir.
- Elâzığ; Alacakaya ve Arıcak ilçelerinde çıkan.....yeraltı kaynağı ile; Malatya ise Pütürge ilçesinde çıkan.....yeraltı kaynağı ile ülkemizin ihracatına önemli katkı yapmaktadır.
- İlimizin komşuları arasında en fazla yabancı turist alan.....şehridir.

4

Aşağıda verilen ifadelerin önüne, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- ( ) Diyarbakır'ın en önemli yeraltı kaynağı petroldür.
- ( ) Tunceli ve Bingöl ekonomisi daha çok hayvancılık etrafında şekillenir.
- ( ) Diyarbakır ve Malatya illerinde nüfus artışı kaba doğum oranından fazladır.
- ( ) Elâzığ, komşuları arasında toplam il nüfusu olarak Diyarbakır'dan sonra ikinci sıradadır.
- ( ) İlimiz ve ilimizin komşuları arasında en fazla tarım arazisine sahip olan il Diyarbakır'dır.
- ( ) Tunceli, alabalık üretiminin en fazla yapıldığı ildir.
- ( ) Keban Barajı'nın yapımından sonra Elâzığ ve Tunceli'nin tarım arazileri azalmıştır.

Görsel 3.55: Elâzığ'da Gece

A

Aşağıdaki okuma parçasına göre soruları cevaplandırınız.

HARPUT PORTRESİ

Semalara yükselen, o mütevazı ve vakur başınla etrafındaki bütün muhite bilgi, irfan ve fazilet dersleri veren Harput!

Minarelerinden yükselen ezan sesleri, etrafını çevreleyen bir buçuk iki saatlik zümrüt köylerine kadar yayılan Harput!

Hanlarına her gün yüzlerce kervan konup kalkan Harput!

Havası, suyu, sakinlerinin içleri ve kalpleri gibi saf, temiz ve aydın Harput!

Dağlarından, taşlarından hayat ve neşe fışkıran Harput!

Bir zamanlar sen, böyle yüksek bir varlık, mühim bir topluluk merkezi olduğun halde şimdi sana ne oldu?

Seni kim susturdu?

Sana kimler kem nazarla baktı? Seni hangi zalim ve gaddar eller yıktı, harap etti de taş taş üstüne bırakmadı?

Şehirler, kasabalar, köyler bazen tabiatın zalim kahrına uğrarlar. Ya bir deprem veya bir tuğyan orayı hâk ile yeksan eder, sen bu gibi bir faciaya da uğramadın! Ya seni kimler vurdu?

Bu soruya, bir suçlu gibi, doğrusu yüzüm kızarak yine ben cevap vereceğim: Seni bizler yıktık! Seni bizler harap ettik!

Bence en büyük suçlu; ewelâ evini, ailesini alarak Harput'la alâkalarını kesen ve uzaklaşan Harputludur.

Bu başlangıç, bu nakil keyfiyeti âdeta salgın bir hastalık gibi bütün Harput'a ve bütün Harputluların kafasına o kadar süratle sirayet ve nüfuz etmişti ki bunun önüne geçmek bir türlü kabil olamadı.

İpin ucu kopmuştu. Kopmasaydı benim İstanbul'da ne işim vardı? Hasan ne için İzmir'dedir? Ali Ankara'ya neden yerleşmiştir? Mehmet ne sebeple Sivas, Kayseri, Erzurum illerini dolaşmış Muş'a kadar gitmiş kendine bir maişet sahası, bir yurt arıyor?

İŞHAK SUNGUROĞLU / HARPUT YOLLARINDA

01

Metne göre Harput'un manevi özellikleri nelerdir?

02

Metinde altı çizili ifadeyle Harput'un hangi özelliği vurgulanmaktadır?

03

Yazar hangi durumdan şikâyet etmektedir? Yazarda hâkim olan duygu nedir?

04

Harput'un bugünkü durumu nasıldır? Bu durumu düzeltmek için neler yapılabilir?

B

Aşağıda verilen ifadelerin önüne, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

( ) Elâziğ'in aldığı nüfusun eğitim düzeyi, verdiği nüfusun eğitim düzeyine göre daha yüksektir.

( ) Elâziğ'da çalışan nüfus oranı genç ve yaşlı nüfustan fazladır.

( ) Elâziğ nüfusunun eğitim dağılımına bakıldığında, ortaokul mezununun daha çok olduğu görülür.

( ) Elâziğ'dan daha çok yüksek lisans mezunları göç etmektedir.

( ) Elâziğ daha çok emeklilerin yaşamayı tercih ettiği bir ildir.

Aşağıdaki boşlukları doğru kelimelerle doldurunuz.

- Murat Suyu ve Karasu ile Peri Suyu ile Munzur, Keban Baraj Gölü'nde birleşerek daha sonra ..... nehrini oluşturur.
- Şehrimizin tek doğal gölü 22 kilometre uzunluğundaki ..... Gölü'dür.
- ..... Elâzığ'ın nüfusu en fazla olan ilçesidir.
- Elâzığ ve komşuları arasında en fazla yabancı turist çeken il ..... iken en fazla yerli turist çeken il ise ..... ilidir.
- Komşularımızdan ..... ve ..... büyükşehirdir.
- Oluşumu engellenemeyen, doğal olaylar sonucu aniden veya belirli bir süreçte meydana gelen olaylara ..... denir.
- 1113 yılında.....'nin Çubukoğulları Beyliği'ne son vererek ..... Devleti'ni kurmasıyla Harput, sınırları Halep'e kadar uzanan bir devletin başkenti olmuştur.

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

Muz ve ananası çok seven Bülent, Harput'taki bahçelerine muz ve ananas fidanı dikmiştir. Bütün bakımlarını eksiksiz yaptığı halde muz ağacı yetiştirmeyi başaramamıştır. Bülent hangi doğal özelliğe dikkat etmemiştir?

- A) Toprak yapısı   B) İklim   C) Yükselti   D) Rüzgârlar

Aşağıdakilerden hangisi bir şehrin yaşanabilir olmasının ölçütlerinden değildir?

- A) Hava kirliliğinin olmaması   B) Eğitim ve sağlık imkânları
C) Üretim ve ticaret potansiyeli   D) Tarihi bir kent olması

Aşağıdakilerden hangisi deprem öncesi alınacak önlemlerden biri değildir?

- A) Binaların dayanıklılığı artırılmalıdır.   B) Deprem çantası hazırlanmalıdır.
C) Güvenli bir yer bulup diz üstü çökülmelidir.   D) Elektrik sigortaları otomatik hale getirilmelidir.

Olası bir depremde Elâzığ'ın hangi ilçesi daha çok etkilenir?

- A) Ağın   B) Keban   C) Baskil   D) Sivrice

Tarihi Harput şehri kurulurken öncelikle Süt Kalesi inşa edilmiş, sivil yerleşmeler kale etrafında gelişmiştir. Bu örnekten yola çıkarak tarihi şehirlerin kurulmasında kalelerin birinci sırayı almalarının nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Tarım arazileri   B) Güvenlik   C) Su kaynakları   D) Ticaret

DEĞERLENDİRME SORULARI

06

Aşağıdaki Türk devletlerinden hangisi Harput'ta hüküm sürmemiştir?

- A) Dulkadiroğulları B) Saltuklular C) Çubukoğulları D) Akkoyunlular

07

Elâzığ tarımında üzüm, çilek, kavun lahana gibi ürünler öne çıkmakla beraber tarımsal ürünler çeşitlilik gösterir. Komşu illerden Malatya'nın tarımı kayısıya; Diyarbakır'ın sebzeçilik ve meyveciliğe özellikle de tahıl, karpuz ve kavuna dayanır. Dünyanın kayısı ihtiyacının %80'i Malatya'dan sağlanmaktadır. Türkiye'de karpuzun yaklaşık %10'u, kavunun da %5'i Diyarbakır tarafından karşılanmaktadır. Bingöl ilinde ise bitkisel üretime elverişli akarsu vadilerindeki düzlüklerde tarla ve bahçeler vardır. Bu alanlarda buğday, şekerpancarı, karpuz ve domates yetiştirilir. İlin önemli bitkisel ürünlerinden biri de cevizdir. Tunceli'de tarım ürünü olarak öne çıkan buğdaydır fakat buğday üretimi fazla değildir. Meyvecilikte ise gerek kalitesiyle gerek ekonomiye katkısıyla dikkat çeken ürün ise Bingöl'de olduğu gibi cevizdir.

Bu metindeki bilgilerden aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

- A) Tunceli ve Bingöl'de tarım ürünleri benzerlik göstermektedir.
B) Elâzığ ve komşuları arasında tarımın, il ekonomisine en fazla katkı yaptığı il Diyarbakır'dır.
C) Malatya tarımı özellikle tek bir ürün etrafında yoğunlaşmıştır.
D) Elâzığ'da tarım ürünleri çeşitlilik gösterir.

E

Aşağıdaki soruların cevaplarını ayrılan bölümlere yazınız.

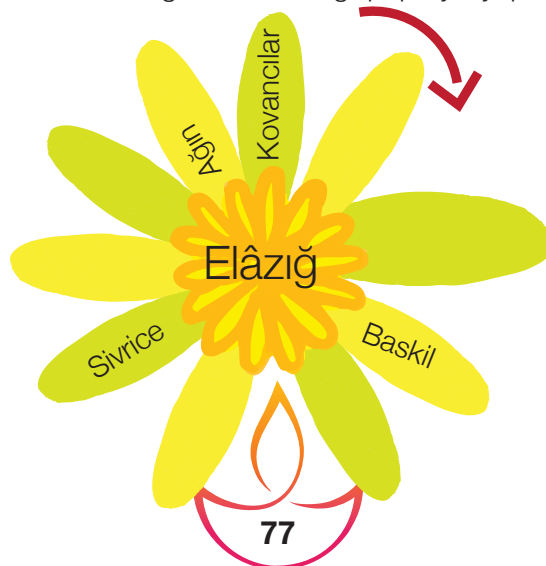
01

Keban Baraj Gölü ve Hazar Gölü gibi sulak alanlara sahip şehirlerin hangi alanlarda gelişme kaydetmesi beklenir? Kutucuklara işaretleyiniz.

☐ Tarım	☐ Enerji
☐ Turizm	☐ Madencilik
☐ Hayvancılık	☐ Bilişim
☐ Ulaşım	☐ İnşaat

02

Elâzığ ilçe nüfuslarının fazladan aza göre sıralandığı papatya yapraklarında boş yerlere hangi ilçelerin adı yazılmalıdır?

DEĞERLENDİRME SORULARI

03

Aşağıdakilerden hangileri il merkezinin Harput'tan Agavat Mezrası adı verilen bugünkü yerleşim yerine taşınma sebeplerindendir?

Depreme dayanıklılık

Su kaynaklarının azlığı

Tarıma elverişsizlik

Sıcaklık farkı

Sanatsal faaliyetlere uygunluk

Ulaşım zorluğu

Barınma elverişsizliği

Savunmaya elverişlilik

04

Tarih boyunca Harput'a hâkim olan uygarlıklar Harput'u farklı isimlerle adlandırmışlardır. Aşağıda verilen isim ve uygarlıkları eşleştiriniz.

A

Mamuret-ül Aziz

Asur

B

Ziata Castellum

Roma

C

İşuva

Arap

D

Hısnı Ziyad

Hitit

E

Karpata

Osmanlı

05

Hazarbaba Dağı, Çelemlik Dağı, Karga Dağı, Maden Dağları, Master Dağı Elâzığ sınırları içinde olup Hazar Gölü'nü kuzeyden ve güneyden kuşatan dağlarımızdır. Bu dağ sıralarını kuzey ve güney kol olarak ayırınız.

Güney Kol:

Kuzey Kol:

F

Aşağıdaki soruları araştırarak elde ettiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

01

Yerleşmeyi ve nüfusun dağılışını etkileyen sebepler nelerdir? Tartışınız.

02

Kırsal nüfusun azalmasının sonuçları neler olabilir?

03

Harput sancağına bağlı nahiyelerin günümüzde nereler olduğunu araştırınız.

04

İlk çağlarda yerleşmelerin yüksek ve kayalık olan Harput'a kurulma nedenleri ile 19. yüzyılda nüfusun Elâziğ'a göç etme nedenlerini karşılaştırdığımızda, insanların ihtiyaçlarının ve önceliklerinin değişmesinde etkili olan faktörleri tartışınız.

05

Elâziğ'da bulunan ovalara örnekler veriniz.

ÜNİTE 4

DOĞUNUN CAZİBE MERKEZİ OLMA YOLUNDA ELÂZİĞ

Görsel 4.1: Elâziğ'da Gece

Şehirleşme oranının hızla arttığı ülkemizde şehirleri cazibe merkezi yapan en önemli unsurlar o şehirde yaşayanlara ve şehri ziyarete gelenlere sunduğu sağlık, eğlence, eğitim, kültür ve sanat etkinlikleri, ticaret fırsatları, iş imkanları, ulaşım kolaylıkları ve daha birçok ekonomik ve sosyal avantajlardır. Ama her şeyden daha önemlisi şehri marka haline getirecek değerlerdir.

Bir zamanlar köylerden şehirlere olan göç şimdilerde şehirler arasında da görülmektedir. İnsanlar daha iyi şartlara sahip olan, yaşanabilir buldukları şehirlere hatta ülkelere göç etmeye başlamışlardır. Elâziğ merkez nüfusunun %19,2'si il dışından, %23,1'i kırsaldan göçle gelmiştir. Göç edenler; geçim sıkıntısı ve işsizlik, eğitim imkânlarının yeterli olmayışı, can güvenliği sorunu, sağlık sorunları ve yerleşim yerlerinin boşaltılması gibi nedenlerle şehrimize yerleşmiştir.

Görsel 4.2: Elâziğ Kültür Parkı

Günümüzde Elâziğ'in sanayi, ticaret, tarım-hayvancılık, yer altı ve yer üstü kaynakları, ulaşım imkânları ve coğrafi konumu itibarıyla önemli bir noktada olması, ilimizin Doğu Anadolu Bölgesi'nin yaşanabilir şehirleri arasında öne çıkmasına yol açmıştır. Fırat Kalkınma Ajansının yapmış olduğu araştırmaya göre, ilimize göç eden nüfusun yaklaşık üçte ikisinin geri dönme imkânı olsa da geri dönmeyeceğini belirtmesi, Elâziğ'in cazibe merkezi olduğunun en önemli göstergelerinden biridir. Elâziğ, Türkiye sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 36. ve bölgede birincidir. Elâziğ 595.638 kişilik nüfusu ve %020,3 nüfus artış hızı ile bölgede dinamik ve büyüyen bir şehirdir.

Köyden kente göç, Elâziğ ekonomisinin hangi alanlara kaymasına yol açmıştır?

Sanayi ve Ticaret

Elâzığ'ın ekonomisi imalat, tarım-hayvancılık, yer altı kaynakları, sanayi ve ticarete dayalıdır. Planlı kalkınma dönemine girildikten sonra, sanayi yatırımlarını bölgeye çekmek, istihdamı arttırmak ve ülke ekonomisine katkıda bulunmak için küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgeleri kurulmuştur. Bu amaçla herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın ilin değişik kesimlerinde yer alan küçük ve orta ölçekli işletmeleri bir araya getiren küçük sanayi siteleri ve orta ölçekli işletmeleri bir araya getiren organize sanayi bölgeleri oluşturulmaya devam edilmektedir.

Elâzığ'ın kentleşmesinde önemli olan ve küçük sanayi devrimi diye adlandırabileceğimiz dönem, 1960-1984 yılları arasındadır. Bu dönem, 1957 yılında kurulan Hazar Santrali'nin şehre elektrik vermesiyle başlar. 1963-1967 Dönemi 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hedeflerinden biri de her coğrafi bölgede bir metropol şehir oluşturmaktır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin metropol şehri olarak da Elâzığ tercih edilmiştir. Buna bağlı olarak şarap, şeker, çimento, kiremit ve tuğla fabrikalarının kurulması, Hazar Santrali'nin inşası, Ferrokrom tesislerinin ve sonrasında

Keban Barajı'nın faaliyete geçirilmesi sanayileşme sürecinde etkili olmuştur. Ayrıca Keban istimlaklarından alınan paranın sermaye olarak değerlendirilmesi ile plastik boru tesisleri ve beton mamulleri üreten tesisler kurulmuştur. 1974'te hizmete giren Keban Barajı ve Hidroelektrik Santrali, üretime başlamasının 25. yılında, elektrik üretimiyle ekonomiye ciddi bir katkı sağlamış, önemli bir tarım alanının da sulanmasını mümkün kılmıştır. Fırat nehri üzerinde inşa edilen bu tesis ile Güneydoğu Anadolu Projesi'nin de bir anlamda temelleri atılmıştır. Bununla beraber deri fabrikaları, un fabrikaları, et kombinası kurulan diğer önemli tesislerdendir. Elâzığ'daki küçük sanayi devrimi ile ortaya çıkan sanayileşme hamleleri, beraberinde Elâzığ il merkezinin nüfus artışını tetiklemiştir. 1960 yılında il nüfusu 278.332 kişi iken 1985 yılında nüfus 483.715 kişiye ulaşmıştır. Aynı dönemde il merkezinin nüfusu 60.289'dan 182.296'ya yükselmiştir.

Görsel 4.3: Keban Barajı

Görsel 4.4: Elâzığ'da Faaliyet Gösteren Bir Çimento Fabrikası

Bu dönemde büyük hızla artan işçi nüfusunun şehirde barınması ve gerekli hizmetleri alması için şehir, altyapı ve iskân bakımından hazır değildir. Özellikle köyden kente göçen nüfusun artışıyla ortaya çıkan hızlı ve plansız kentleşme, çeşitli sosyal sorunlara yol açmıştır. Dikey yapılaşma, köylülükten kentliliğe geçişin sembolü olarak hızlı kentleşmenin konut tipi ve mimarisi olmuştur. Bu süreç sonunda Gazi Caddesi'nin bulunduğu bölge çok katlı yapılarıyla Elâzığ'ın kent merkezini oluşturmuş, fabrikaların açıldığı bölgelere yakın yerlerde nüfus yoğunluğu artmış ve beraberinde tek katlı yapılar çoğalmıştır.

Görsel 4.5: Elâzığ Eski Çarşı

Görsel 4.6: Elâzığ Gazi Caddesi

1970'li yıllardan sonra dikey yapılaşma Elâzığ'da büyük bir hızla tüm mekânları etkilemiştir. Daha sonraki yıllarda oluşturulan yeni kent alanları, nüfus artışı ve nüfus dağılım haritasını tamamen değiştirmiştir. 2000'li yıllara kadar kent merkezi ve çevresinde nüfus miktarı fazla iken günümüzde kenti çevreleyen bölgelerde, nüfus daha fazla olmuştur. 2018 TÜİK verilerine göre Elâzığ, Türkiye'nin 37. büyük şehridir. 2000'li yıllardan sonra nüfus tek bir kent merkezine bağlı kalmamıştır. Şehir merkezine alternatif kent merkezleri kabul edilebilecek Sürsürü, Bahçelievler, Hilalkent, Cumhuriyet, Ataşehir mahalleleri ve daha kuzeyde, zemin yapısının depreme dayanıklı olması yönüyle konutlaşmanın hızla arttığı Çayda Çıra Mahallesi kurulmuştur.

İlimizde il merkezi dışında yeni yerleşim yerlerinin ve mahallelerin oluşmasının sebepleri nelerdir?

TÜİK verilerine göre Elâzığ'ın ihracatı 321.596 milyon dolar, ithalatı ise 77.328 milyon dolardır.

Görsel 4.7: Elâzığ Çaydaçıra Kavşağı

Madencilik

Elâzığ, yer altı kaynaklarıyla Türkiye’de önemli konuma sahip şehirlerdendir. Ekonomik faaliyetlere bakıldığında Elâzığ’da ihracatta öne çıkan madenler bakır, krom ve mermerdir. Bunun dışında ilimizde çıkarılan diğer madenlerse çinko, kurşun, manganez, molibden, demir ve volframdır. Elâzığ’da başta florit ve kireç taşı olmak üzere, yer altı kaynaklarından elde edilen yapı malzemeleri de şehir ekonomisine önemli anlamda bir katma değer sunmaktadır. Buna bağlı olarak Elâzığ’da yapı malzemeleri imalat sektörü hızla gelişmektedir. Bu sektörün çeşitlenmesi ve gelişmesi sonucunda çimento, cam, betonit, gazbeton, taş yünü, seramik, yapı kimyasalları, granit ve metal kırıntılarının yapılarda kullanılmasına yönelik işletmeler kurulmuştur.

Bu madenlerin Elâzığ’da oldukça fazla bulunması, bu alanlarda fabrikaların açılmasına, beraberinde bölge halkının yaşam koşullarının ve sosyal imkânlarının gelişmesine yol açmıştır. Bu anlamda maden işletmeleri, bölgelerindeki ulaşım imkânlarını iyileştirerek yeni yolları halkın hizmetine sunmuştur. İşletmeler bünyesinde inşa edilen spor tesisleri ve açılan sinemalar sayesinde, bölgedeki insanların sosyal etkinlik imkânlarına katkı sağlanmıştır. Etibank tarafından ilçelere ve köylere yeni okullar açılarak Elâzığ’ın eğitimine de önemli bir destek verilmiştir. Maden işletmelerinin şehrimize imar alanında da etkileri olmuştur. Karayolu ve demiryolu ağları, köprüler, yeni yerleşim yerleri ve mahallelerin kurulması sonucunda işletmelerin bulunduğu bölgeler canlılık kazanmıştır.

İlimizde Öne Çıkan Bazı Yeraltı Kaynakları

Krom

Türkiye'deki krom cevherinin %45'i Elâzığ'ın Guleman bölgesinde çıkarılmaktadır. Krom cevheri 1935 yılında bulunmuş ve Etibank tarafından işletmeye açılmış, daha sonra özel sektöre devredilmiştir.

Ocaklardan çıkartılan krom cevherinin tesislerde işlenmesi neticesinde yıllık ortalama bir milyon ton yüksek karbonlu ferrokrom elde edilmektedir.

Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Araştırması

Eti-Krom A.Ş. 2017 Sırası 264 - 2018 Sırası 157

Görsel 4.8: Krom Cevheri

Bakır

Bakır, endüstride önemli role sahip bir madendir. Bakırın önemli özellikleri arasında yüksek elektrik ve ısı iletkenliği, aşınmaya karşı direnci, tel çekilebilme ve dövülebilme özelliği, paslanmazlık özelliğine sahip oluşu sayılabilir. Bakır; tel, levha üretiminde, başta pirinç-bronz alaşımları olmak üzere çeşitli alaşımların üretiminde kullanılmaktadır.

Maden ilçesindeki bakır yatağı, dünyanın bilinen en eski bakır yataklarından biridir. Maden bakır yatağı Doğu Anadolu'da, Elâzığ'ın yaklaşık 80 km güneydoğusunda, adını aldığı Maden ilçesinin çevresinde bulunmaktadır. Bakır, ilk kez 1939 yılında Etibank tarafından çıkarılmıştır. İşletme 1994 yılında özel sektöre devredilmiştir. Aylık 1.500 ton zenginleştirilmiş bakır üretilmektedir.

Görsel 4.9: Bakır Cevheri

Mermer

Ticari anlamda mermer; blok halde çıkarılıp kesilebilen, parlatılabilen ve pazarlanabilen taşlar olarak tanımlanmaktadır. Mermercilik son yıllarda gerek Elâzığ'da gerekse Türkiye genelinde önemli bir atılım yapmıştır. İlimizde çıkarılan başlıca mermer türleri şunlardır:

Elazığ Vişne Mermeri

Elâzığ için mermer sektörünün ana unsuru Elâzığ Vişne taşıdır. Elâzığ'ın Alacakaya ilçesi civarında zengin bir yatağa sahip olan bu mermer türü, Türkiye'de üretilen ilk renkli mermer türlerinden birisi olması ve dünyada da şu an itibari ile sadece Elâzığ'da üretiliyor olması yönüyle, ilin kalkınmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Dünya mermer literatüründe "Rosso Levanto" olarak adlandırılan bu doğal taş türü, Elâzığ'daki rezervlerin tespiti ve İtalya'daki rezervlerin tükenmesiyle beraber tüm dünyada Elâzığ Vişnesi olarak tanınmaya başlamıştır.

Görsel 4.10: Elâzığ Vişne Mermeri

Görsel 4.11: Elâzığ Bej Mermer Ocağı

Sarı Traverten

Traverten türü mermer ülkemizde sıkça rastlanan mermer türlerindedir. Elâziğ sınırları içerisinde de çeşitli traverten türleri mevcuttur. Buna karşın Elâziğ'da üretimi yapılan sarı traverten hem Türkiye'de çok fazla yerde bulunan bir tür olmaması hem de taşıdığı özellikler (renk, su yolları yapısı, blok yapısı vb.) bakımından Elâziğ için ekonomik potansiyele sahip bir diğer mermer türüdür.

Elâziğ Sunta Mermeri

Yapısı itibari ile suntayı andırdığı için bu adı almıştır. Bu mermer Elâziğ'da üretimi yapılan bir başka önemli türdür. Son yıllarda dünya genelinde ilgi gören bir çeşit olan Elâziğ Sunta Mermeri, ilimiz için ciddi bir potansiyele sahip mermer türlerinden biridir.

Onyx

Diğer mermer türlerinin aksine daha derin katmanlarda bulunan onyx mermer, çıkarılması ve işlenmesi bakımından maliyetli bir mermer türüdür. Yarı değerli taşlar kategorisine de dahil edilen onyx mermer, saydam ve kristalize bir yapıya sahiptir. Bu özelliklerinden dolayı dekoratif ve iç tasarım amaçlı kullanılmaktadır. İlimizdeki ocaklarda çıkartılmasının yanında il dışından da getirilen işleme ve pazarlanması Elâziğ'da yapılan onyx mermeri, ilimiz ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktadır. Elâziğ'da üretimi yapılan mermer türleri bunlarla sınırlı değildir. "Petrol Yeşili, Siyah İnci, Hazar Pembe, Açık Traverten, Bej Mermer" gibi türler de mevcuttur.

Görsel 4.12: Onyx Mermer

1984'ten beri üretimi gerçekleştirilen vişne mermeri, dünyaya sadece Elâziğ'dan ihraç edilmektedir.

MADEN

Görsel 4.13: Maden ilçesi

İsmi yöredeki bakır madenlerinden aldığı tahmin edilen Maden ilçesinin tarihi MÖ 2000'li yıllara kadar uzanmaktadır. Elazığ'a 80 km uzaklıkta, Diyarbakır yolu üzerinde bulunan ilçe, Dicle'nin kaynağını oluşturan derin vadilerin yamaçlarına kurulmuştur. Maden, cumhuriyete kadar mutasarrıflık, 1924-1927 yılları arasında valilik ile yönetilmiş, 1927'den sonra Elâzığ iline bağlanarak kaymakamlık haline getirilmiştir. Kültür ve tabiat varlığı olarak korumaya alınmış Çitli Höyüğü, ülkemizin hemen her yöresinden ziyaretçisi bulunan Şeyh Muhammed Kattal Türbesi, 19. yüzyılda yapılan tarihi hükümet konağı ve saat kulesi ilçenin söz edilmesi gereken değerleridir. Hazar Gölü çevresinde ise ilçenin turizm yönünden önemli mesire ve dinlenme yerleri bulunmaktadır. Yörede en çok rağbet gören tarımsal ürünlerinden biri "çilek"tir. Ayrıca fasulye, patates, buğday gibi ürünler yetiştirilmektedir.

Görsel 4.14: Maden Tarihi Saat Kulesi

Görsel 4.15: Gezin Çileği

Görsel 4.16: Maden ilçesi

Tarım ve Hayvancılık

İlimiz gelirlerinde önemli paya sahip olan hayvancılıkta daha çok büyükbaş hayvan yetiştiriciliği öne çıkmaktadır. Bunu küçükbaş ve kümes hayvanı yetiştiriciliği izlemektedir. Flora bakımından zengin olan Maden, Sivrice, Arcaç gibi yörelerde ise arıcılık yapılmaktadır. Alabalık üretimi de il ekonomisinde önemli bir yere sahiptir.

İlimizin ekonomisinde öne çıkan bir diğer sektör ise tarımdır. Sanayi ve hizmet sektörlerindeki gelişmelere rağmen tarım, ana sektör olma özelliğini sürdürmektedir.

İl ekonomisine önemli katkıda bulunan tarımsal faaliyetlerin başında sanayi bitkileri üretimi gelmekte olup bunu bağ-bahçe ziraatı takip etmektedir.

Görsel 4.17: Alabalık Üretim Çiftlikleri Keban Baraj Gölü

İlimiz topraklarının % 50'si çayır ve meralar, %28'i tarım arazisi, %12'si orman arazisi, %10'u su yüzeyi (baraj ve göller) ile kaplıdır. Tarım arazisinin %87'si sulanabilir tarım arazisidir.

Elâzığ İlimizin Önemli Hayvansal ve Tarımsal Ürünleri

Alabalık
%17
Türkiye 1.si

Kayısı
% 5,3
Türkiye 3. sù

Üzüm
% 2,8
Türkiye 12. si

Canlı Kümes Hayvancılığı
% 1,9
Türkiye 16. sı

İlimizin Tescilli Yapılan Tarım Ürünleri

Elâziğ Öküzgözü Üzümü

Elâziğ Boğazkere Üzümü

Ağın Leblebisi

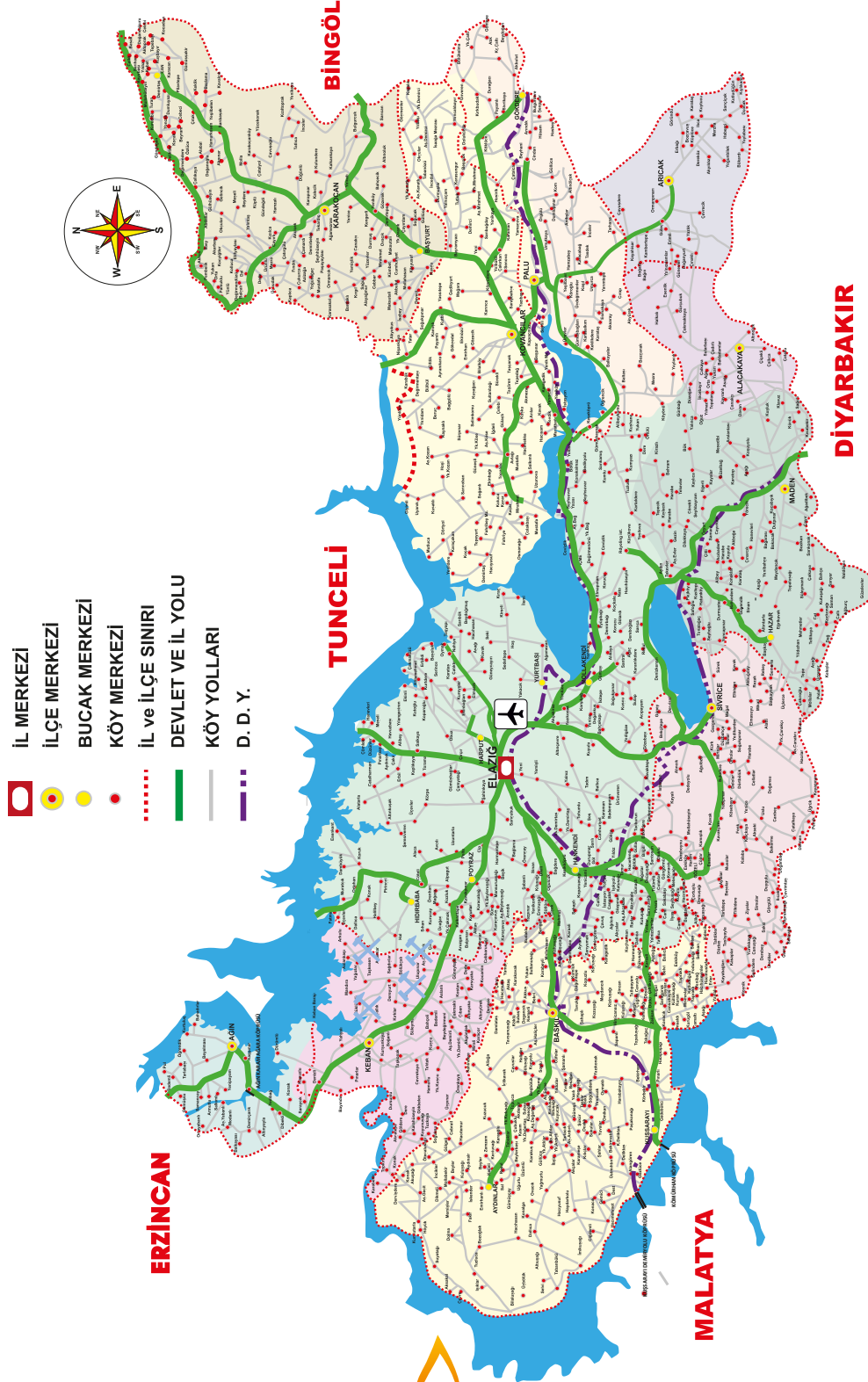
Elâziğ Orciği

Görsel 4.18: Orcik ve Pestilin Kurutulması

Ulaşım

Diyarbakir-Harput karayolu 1900 yılında bitirilmiştir. Bu yol Elâzığ'ın kent sınırlarını da etkileyen ve ulaşım ağlarına bağlı olarak kentsel dokuyu şekillendiren ilk yoldur. El-Aziz vilayet merkezi olsa da 1930'larda belediye teşkilatının oluşumuna ve demiryolu inşaatına kadar, Harput önemli bir merkez olmaya devam etmiştir. 1930'lu yıllardan sonra Elâzığ'da meydana gelen teknolojik ilerlemeler ile Elâzığ, Harput'un önüne geçmiştir.

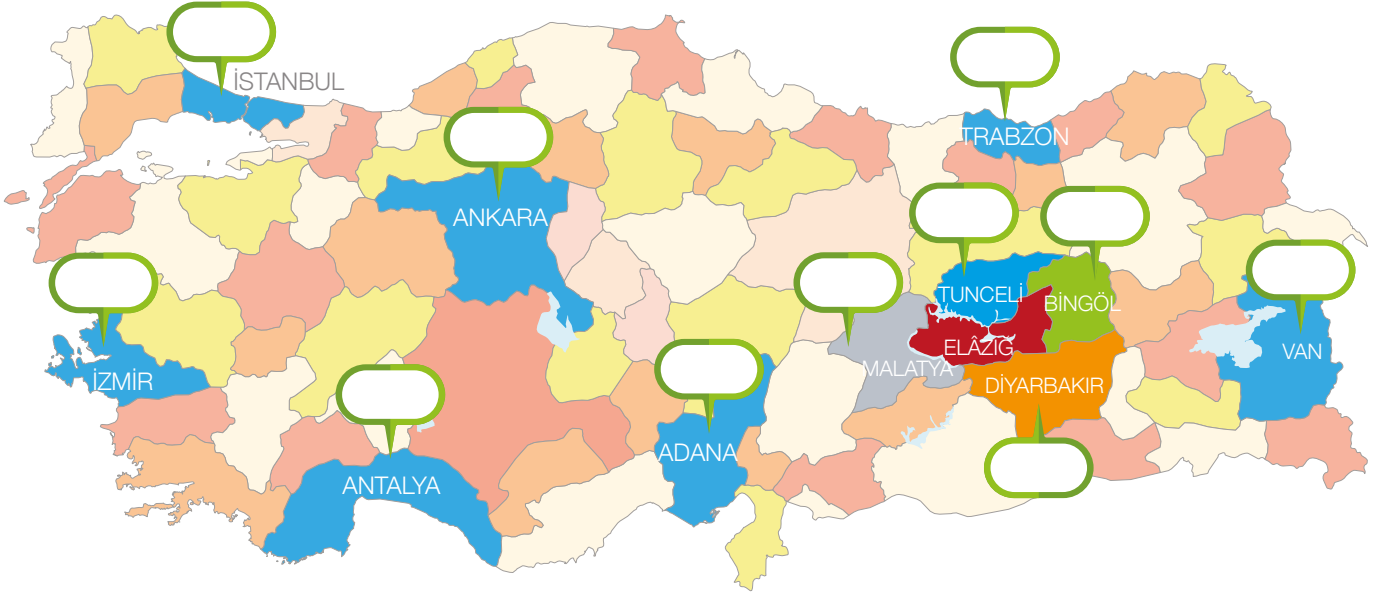

Harita 1: Elazığ Ulaşım Haritası

Kara Yolu

Günümüzde Elâziğ'da, batıdan D300 ve D885 kara yolu ile diğer illere kara yolu ulaşımı sağlanmaktadır. Elâziğ, Doğu Anadolu'yu batıya bağlayan yolların kavşak noktasındadır. Elâziğ; Bingöl, Muş, Van gibi illeri batıya; Diyarbakır, Tunceli gibi illeri ise batıya ve kuzeye; Malatya-Elâziğ kara yollarıyla da Batıdan gelen kara yollarını, doğunun ve güneyin çeşitli illerine bağlayan önemli bir ulaşım merkezidir.

Elâziğ'da toplam kara yolu taşıt sayısı 123.387'dir ve kişi başına düşen taşıt sayısı ise binde 118'dir.

1287 - 1212 - 1045 - 759 - 496
487 - 475 - 153 - 142 - 135 - 98 (km)

Yukarıdaki haritadaki kutucuklara Elâziğ'in diğer illere olan uzaklıklarını verilen km değerlerine göre yazınız.

Hava Yolu

Toplam Yolcu sayısı:	1.030.662
İç hat gelen:	504.427
İç hat giden:	497.097
Dış hat gelen:	14.657
Dış hat giden:	14.481

Görsel 4.19: Elâzığ Havalimanı

Elâzığ, havalimanı ile bu bölgenin önemli ulaşım merkezlerinden biridir. Elâzığ Havalimanı kent merkezine 12 km uzaklıkta Elâzığ-Diyarbakır karayolu üzerinde yer almaktadır. 1938 yılında havalanının inşasına başlanmış ve 1940 yılında tamamlanmıştır. Elâzığ Havalimanı 1940 yılında askeri amaçlar için hizmete başlamış ve 1960 yılında sivil kullanıma açılmıştır. Pistin özel aydınlatma sisteminin 1996 yılında yapılarak hizmete girmesiyle gece uçuşları da başlamıştır. 2006 yılında uluslararası standartlara uygun pist yapımına başlanmış, 15 Mart 2009 tarihinde ise ilk uluslararası uçuş gerçekleşmiştir. Bu yeni pistin açılmasıyla yıllık ortalama yolcu sayısı 300.000'den 1.000.000'a ulaşmıştır. Yurt dışı uçuşlarında da çevre iller Elâzığ Havalimanı'nı kullanmaktadır. Havalimanından çeşitli merkezlere uçak seferleri yapılmaktadır. Ankara ve İstanbul'a her gün; İzmir'e haftanın belirli günlerinde, Antalya'ya belirli dönemlerde direkt uçuşlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra mayıs ayı ile eylül ayını kapsayan dönem içerisinde Elâzığ'dan Avrupa'ya birçok havayolu şirketi tarafından direkt olarak yurt dışı uçak seferleri yapılmaktadır.

Demir Yolu

Elâzığ'dan çevre illere ve bölgelere giden üç tane demir yolu hattı bulunmaktadır. Malatya'dan gelen hat Yolçatı'dan geçerek Maden ve Ergani üzerinden Diyarbakır'a ulaşmaktadır. Elâzığ il merkezi 24 km'lik Yolçatı-Elâzığ hattıyla Malatya'dan gelen bu hatta bağlanmıştır. Bu hat Elâzığ ilinden geçerek Tatvan'a ulaşır. İl sınırları içerisindeki demiryolu uzunluğu 304 km olup 15 istasyon bulunmaktadır. Bununla birlikte Fırat Ekspresi Elâzığ'dan Adana'ya her gün, Van Gölü Ekspresi Elâzığ'dan Ankara ve İstanbul'a haftada 2 gün demiryolu seferleri yapmaktadır.

Görsel 4.20: Elâzığ

Köprüler

Görsel 4.21

KÖMÜRHAN KÖPRÜSÜ

Uzunluk: 660 metre
Genişlik: 23 metre
Bitiş Tarihi: 2020
Elâzığ ile batı illerini birbirine bağlıyor.

Görsel 4.22

AĞIN KÖPRÜSÜ

Uzunluk: 520 metre
Genişlik: 13 metre
Bitiş Tarihi: 2015
Elâzığ ve Ağın ilçesini birbirine bağlıyor.

Görsel 4.23

GÜLÜŞKÜR KÖPRÜSÜ

Uzunluk: 336 metre
Genişlik: 13 metre
Bitiş Tarihi: 2015
Elâzığ ve doğu illerini birbirine bağlıyor.

Görsel 4.24

TARİHİ PALU KÖPRÜSÜ

Uzunluk: 200 metre
Genişlik: 4.5 metre
Bitiş Tarihi: 16 yy.
Palu ilçesi

Feribot

Keban Baraj Gölü üzerinde Elâzığ-Pertek, Elâzığ-Çemişgezek arasında feribotlarla ulaşım sağlanmaktadır. Söz konusu feribotlar belirtilen ilçe belediyeleri tarafından işletilmektedir. Malatya'nın Battalgazi ilçesinde Karakaya Baraj Gölü üzerinden Elâzığ'ın Baskil ilçesine feribot taşımacılığı yapılmaktadır.

Görsel 4.25: Elâzığ Tunceli Feribot Hattı

Sağlık

Elâzığ'ın kentleşme sürecine katkıda bulunan unsurlardan biri de sağlık hizmetlerindeki gelişmişliktir. 1926'da Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi kurulmuştur. 1941 yılında Cüzzam Hastanesi, 1944 yılında da Devlet Hastanesi hizmete girmiştir.

Dünyada ve Türkiye'de sağlık hizmetlerinde yaşanan değişim ve gelişim, sağlık sisteminin temelini oluşturan sosyal güvenlik sistemlerinin Türkiye'de tek çatı altında toplanması, kamu sağlık güvence sistemlerinin özel hastanelerde de tedavi görebilme imkanını getirmesi sağlık hizmetlerinde rekabet boyutlarını yeniden şekillendirmiştir. Bütün bu gelişmeler sağlık hizmetlerinde marka kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sağlık hizmetlerinde marka kavramı, hem hastaların sağlık hizmetlerine ulaşma derecesini kolaylaştırmış hem de sağlık hizmetlerinin kalitesinin artmasına sebep olmuştur. Ülkede yaşanan bu gelişmeler bölgelere ve illere de yansımış ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde sağlık sektöründe nüfusuna göre lider illerden biri olan Elâzığ ilinde de sağlık sektöründe çeşitli iyileşme hareketleri oluşmuştur. Fırat Üniversitesi Araştırma Hastanesi ve sonrasında kurulan Şehir Hastanesi, Elâzığ'ın günümüzde bölgesel sağlık merkezi olma niteliğine kavuşmasını sağlamıştır. Özellikle Bingöl, Muş, Tunceli gibi illerden ilimize hasta akışı söz konusudur. Bu gelişmelerin şehrin nüfus yapısının değişmesinde önemli etkisi olmuştur.

Görsel 4.26: Elâzığ Fethi Sekin Şehir Hastanesi

1

Elâzığ, aşağıdaki ürünlerden hangisinin üretiminde Türkiye birincisidir?

- A) Alabalık
- B) Kayısı
- C) Üzüm
- D) Badem

2

Aşağıda verilen ifadelerin önüne, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- ( ) Keban Barajı sulama amaçlı yapılmış, daha sonra HES olarak kullanılmıştır.
- ( ) Elâzığ, Türkiye sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 36. ve bölgede üçüncüdür.
- ( ) Köyden kente göç eden nüfusun artışıyla ortaya çıkan hızlı ve plansız kentleşme, çeşitli sosyal sorunlara yol açmıştır.
- ( ) Maden işletmeleri, buldukları bölgeyi imar alanında da etkilemiştir.

3

Aşağıdaki boşlukları doğru ifadelerle doldurunuz.

Bakır, ... ve ..... Elâzığ'da ihracatta öne çıkan madenlerdir.

Flora bakımından zengin olan Maden, Sivrice, Arıcak gibi yörelerde ..... yapılmaktadır.

Sanayi ve hizmet sektörlerindeki gelişmelere rağmen ....., ana sektör olma özelliğini sürdürmektedir.

Elâzığ'ın ilçelerinden ..... ve ..... adlarını yöredeki yer altı kaynaklarından almıştır.

ZANAATLAR

“Baba mesleği” sözünden ne anlıyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 4.27: Şapkacı

İnsanların beceri, deneyim, eğitim ve ustalıklarını, maddeye olan ihtiyaçlarını gidermek için kullanıp yapmasına zanaat denir. Zanaatkâr ise el ustalığına dayanan bu işlerde; zarafet, ince işçilik, dikkat ve titizliği ön planda tutan kişidir. Zanaatkârlar usta-çırak ilişkisiyle yetişirler.

Toplumlar barınma, korunma, giyinme, süsleme, yeme-içme vb. ihtiyaçlarını gidermek için zaman içinde çeşitli alet ve malzemeler geliştirmişlerdir. Yaşadığı çağın imkanlarına göre farklı malzemelerle farklı tarzlarda ürünler ortaya çıkarmışlardır. Geçmiş insanlık tarihiyle başlayan zanaatkârlığın taş yontmayla başladığı söylenebilir. Uygarlık tarihine bakıldığında tarım toplumu, sanayi toplumu, bilgi toplumu gibi pek çok farklı toplum tarzlarının olduğu göze çarpmaktadır.

Teknolojinin ilerlemesi, nüfusun artması, sanayinin gelişmesi gibi pek çok unsur sosyal hayatı etkilerken bazı yeni mesleklerin ortaya çıkmasına bazı mesleklerin de yok olmasına neden olmuştur. Teknolojinin gelişmesiyle beraber, yeni meslekler hayatımızı kolaylaştırmış ve ihtiyaçlarımızı daha rahat karşılamamıza yol açmış, bazı meslekler yok olmuş ve sadece kültürel bir iz olarak kalmıştır.

Binlerce yıllık tarihi olan ilimiz, zaman içinde farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Bu uygarlıklar kendi kültürel özelliklerine göre çeşitli zanaatlar geliştirmişlerdir. Bu zanaatların bir kısmı zamanla kaybolurken bir kısmı ya aynen devam etmiş ya da teknolojiyle beraber kendini geliştirerek modern bir görünüm almıştır. Ekonomik faaliyetler içinde önemli bir yere sahip olan zanaatlar, ilimizde birçok bireyin geçim kaynağı olmuştur. Ülkemizin gelişmişlik düzeyine katkıda bulunan bu mesleklerin birçoğu fabrikalaşmayla beraber seri üretime geçmiştir.

Maket yapmayı sever misiniz? Maket yaparken el becerisinin ne kadar önemi vardır?

Geleneksel yöntemlerle ve el emeğine dayalı olarak yapılan zanaatlar ilimizde yavaş yavaş kaybolan meslekler arasına girmeye başlamıştır. Çoğu iş yerinde sadece bir usta çalışmakta ve bu mesleklere çırak dahi bulunamamaktadır. Teknoloji karşısında el emeği ve ustalık artık oldukça gerilerde kalmıştır. Yarım asırdan beridir mesleğini yapan ustalar genelde üçüncü ve son kuşak olarak göze çarpar. Yıllar içerisinde verilen destek ve çıkartılan kanunlara rağmen bu mesleklerin teknoloji karşısındaki mağlubiyeti engellenememiştir. Zaman içerisinde bazı meslek dalları dönüşerek bulunduğu çağa ve teknolojiye ayak uydurmayı başarabilmiştir. Bu zanaatlar ortaya ilk çıktıkları şekliyle olmasa da (leblebicilik-kuruyemişçilik, marangozluk-mobilyacılık vb.) estetiği ve işlevselliği bakımından aynı mesleğin devamı sayılabilirler.

Görsel 4.28

Görsel 4.29

Görsel 4.30

Görsel 4.31

Yukarıdaki görsellerdeki zanaatların isimlerini boş olan kutucuklara yazınız.

İLİMİZDE KAYBOLMAYA YÜZ TUTMUŞ BAZI ZANAATLAR

Otomobillerin olmadığı veya bu kadar yaygın olmadığı zamanlarda ulaşım ve taşıma sektöründe kullanılan hayvanların tırnaklarının altlarına nal çakılması işidir. Bu zanaat günümüzde artık kırsal kesimlerde ve hipodromlarda yapılmaktadır.

Nalbantlık

Görsel 4.32

Urgan; kenevir, pamuk ve keten gibi dokuma maddeleriyle yapılan ince halatlardır. Örmeye işini yapanlara urgancı denir. Urgancılar genellikle örme işini dükkânlarında yaparlardı.

Urgancılık

Görsel 4.33

Bıçak ve benzeri kesici ve yarıcı aletlerin keskinliğini arttırmak için çarka tutup keskinletme işidir. Eskiden genellikle seyyar olarak sokak sokak dolaşan bileyciler, günümüzde az da olsa belli bir yerde veya dükkânlarında zanaatlarına devam etmektedirler.

Bileycilik

Görsel 4.34

Toprağı şekillendirerek testi, sürahi, çanak, çömlek, küp, saksı ve kâse gibi eşyaları yapanlara çömlekçi denir. Toprak kapların yerini zamanla bakır ve benzeri maden kapların almasıyla çömlekçilik eski rağbetini kaybetti. Çömlekler, günümüzde genellikle yerli ve yabancı turistler için süs amaçlı olarak yapılmaktadır. İlimizde yakın zamanda bazı iş adamlarının birleşip çömlekçilik tesisi kurması, çömlekçiliği tekrar ayağa kaldırma amacı bakımından önemlidir.

Çömlekçilik

Görsel 4.35

Eskiden sorgun ağacı, kestane ağacı dallarından, kamyştan, sazdan örülen eşya taşımak ve yiyecek saklamak için sepetler yapılırdı. Günümüzde fabrikasyon üretimlerin artması sepetçiliğin kaybolmaya başlamasına neden olmuştur.

Sepetçilik

Görsel 4.36

Demirin, örs üzerinde ağır bal-
yozla dövülerek, eşya ve alet yapılması
işidir. Bedengücüne dayalı olan bumeslek
oldukça yorucu ve ağır bir iştir. Demircilik,
fabrika üretimi eşyaların üretilmesiyle
beraber yok olan meslekler arasına gir-
meye başlamıştır.

Demircilik

Görsel 4.37

Yemeni, Yemen-i Ekber adında
biri tarafından ilk defa Yemen'de yapılan ve
onun adıyla anılan bir ayakkabı çeşididir.
Yemeni, zamanla yöresel kıyafetlerden biri
haline gelmiştir. Yemenicilik, fabrikasyon
ayakkabının artması ve ilginin azalmasıyla
kaybolan meslekler arasına girmiştir.

Yemenicilik

Görsel 4.38

Seri üretimle beraber saatçilik
mesleği de üretime paralel olarak artmıştır.
Teknolojinin gelişmesiyle beraber özellikle
cep telefonları, saate olan ilgiyi azaltmıştır.
Artık saat takmak zevk halini almıştır.
Dolayısıyla saat tamirciliğine olan ilgi de
azalmıştır.

Saatçilik

Görsel 4.39

Külek, yiyecekleri saklamak ve lezzetini korumak için tahtadan yapılmış kovalara denir. Bu kovaları yapanlara da külekçi denirdi. Plastiğin ve seri üretimin artmasıyla beraber külekçilik de kaybolan meslekler arasına girmiştir.

Külekçilik

Görsel 4.40

El emeği ürünlerin revaçta olduğu dönemlerde önemli bir değere sahip olan ayakkabıcılık, teknolojinin gelişmesi, çeşitlilik ve fabrikasyon üretimin artmasıyla eski önemini yitirmiştir. İlimizde ayakkabıcılar “yumurta topuk ayakkabı” denilen Elâzığ’a özgü kundura üretimi yapmaya devam etmektedirler.

Ayakkabıcılık

Görsel 4.41

Elâzığ’a özgü olan “Sekiz köşe şapka” adeta ilimizin bir marka değeri haline gelmiştir. Sekiz köşe şapkalar, folklorik olarak bayramlarda, düğünlerde, özel günlerde takılmaya devam etmektedir. Şapkacılık mesleği eskisi kadar olmasa da sekiz köşe şapkaya has olarak varlığını devam ettirmektedir. Sekiz köşe şapkanın her köşesinde bir anlam vardır. Bunlar: Vatanserverlik, yiğitlik, mertlik, cömertlik, delikanlılık, alçakgönüllülük, dürüstlük, misafirperverliktir.

Şapkacılık

Görsel 4.42

Katır, eşek ve atların sırtına, yük taşımak veya üzerlerine binmek amacıyla yerleştirilen semer; deri, keçe, çuval, ot, meşe ağacı gibi malzemelerden üretilir. Yapımı yaklaşık 3 gün sürer. Ömrü, kullanıma bağlı olarak 10 yıla kadardır.

Semercilik

Görsel 4.43

Bakırcılık, bakırın farklı tekniklerle işlenerek süs ve mutfak eşyasına dönüştürüldüğü zanaat çeşididir. Eskiden tencere, leğen, kazan, güğüm, lenger, sitil (kova) gibi kapkacak üretilmekteydi. Bakırcılık, eskisi kadar ilgi görmese de özellikle bakır kaplarda yapılan yemeğin lezzetinden dolayı tercih edilmekte ve dekoratif amaçlı ürünler ile varlığını devam ettirmektedir. Bakırcılar aynı zamanda ürünün kalaylanması, temizlenmesi ve parlatılmasını da yapmaktadırlar.

Bakırcılık

Görsel 4.44

Tenekecilik galvenizli ince sacların işlenmesi işidir. Bu meslek dalına mensup ustalar soba, maltız, mangal, semaver, yoğurt kabı, sandık, güğüm gibi gündelik kullanım araçlarının yanı sıra oluk, saçak, çörten gibi mimarî öğeler imal ederler. Günümüzde bu araç gereçlerin seri üretiminin olması tenekecilik mesleğinin üretim alanını kısıtlamış, ustalar soba imalatı, çatı oluğu döşemeciliği, saçak borularının onarımı gibi işlere yönelmişlerdir.

Tenekecilik

Görsel 4.45

Görsel 4.46

Ben, Ahmet Semerci. Soy ismimden de anlaşılacağı gibi baba mesleğini devam ettiriyorum. Harputluyum. Elâzığ'da semercilikle uğraşan son zanaatkârım. Yaklaşık 60 yıldır semer yapıyorum. Semerciliğe ilkokulu bitirdikten sonra babamın yanında çırak olarak başladım. Önceleri çok revaçta olan bir meslekti. Günümüzde az da olsa rağbet var. Kırsal kesimden semer yaptırmak için hâlâ yanıma gelenler oluyor. Artık yaşlandım. Bu seneden sonra (2020) mesleği bırakacağım. Benden sonra bu mesleği yapacak biri olmadığı için Elâzığ'da semercilik olmayacak. Mesleğimi seviyorum. Dükkânıma sadece semer yaptırmak için gelenler yok. Merak edenler, bilgi edinmek için gelenler oluyor. Ulusal ve yerel basından gelerek birçok kez benimle belgesel niteliğinde çekim yaptılar.

Siz bir zanaatkâr olsaydınız, mesleğinizin zamanla yok olmaması için neler yapardınız?

1

Aşağıda açıklamaları verilen mesleklerin isimlerini sol taraftaki boşluklara yazıp sağ taraftaki görsellerle eşleştiriniz.

Bıçak ve benzeri kesici ve yarıcı aletlerin keskinliğini arttırmak için çarka tutup keskinletme işidir.

Örs üzerinde ağır balyozla dövülerek eşya ve alet yapılması işidir.

İnce galvenizli sacların işlenmesi işidir.

Hayvanların tırnaklarının altlarına nal çakılması işidir.

2

Aşağıdaki cümlelerdeki boş alanlara doğru ifadeleri yazınız.

İlimizde ayakkabıcılar ..... ayakkabı denilen kundura yapmaktadırlar.
Kenevir, pamuk ve keten gibi dokuma maddeleriyle örme işi yapanlara ..... denir.
Yemeğin lezzetinden dolayı ..... kap kacaklar günümüzde tercih sebebidir.

3

Aşağıdakilerden hangisi “sepetçilik” zanaatının malzemelerinden biridir?

A) Kamış

B) Keten

C) Kenevir

D) Keçe

4

Aşağıda verilen ifadelerin başına, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

( ) Çömlekler, günümüzde genellikle süs amaçlı yapılmaktadır.

( ) Bileyciler, bıçak ve benzeri aletleri keskinletmek için örs kullanırlar.

( ) Cep telefonları saate olan ilgiyi azaltmıştır.

( ) Külekler, yiyecekleri saklamak ve lezzetini korumak için tahtadan yapılan kovalardır.

TANIYALIM, TANITALIM

En çok görmek istediğiniz şehir hangisidir? Neden?

Turizm, toplumların sosyal ve kültürel etkileşimlerinin yanı sıra, ciddi bir ekonomik faaliyettir. Ülkeler için önemli bir gelir kapısıdır. Türkiye'nin 2018 turizm geliri 168 milyar ₺ ile gayri safi yurt içi hasılanın %4.51'ini oluşturmaktadır.

Görsel 4.47: Kara Leylek Kanyonu

Turizm; gezmek, görmek, dinlenmek, eğlenmek, tedavi olmak, spor yapmak, maneviyat kazanmak gibi amaçlarla yapıldığı için tarihi dokusu, doğal güzellikleri ve kültürü zengin olan kadim şehirler potansiyel turizm merkezleridir. Turist, gitmek istediği şehir veya ülkede kendisini nelerin beklediğini bilmek ister. Bu nedenle turizm şehirlerinin güvenliği çok önemlidir. Ayrıca ulaşım ve konaklama imkânları, kolay ve konforlu bir seyahat, temiz bir konaklama, lezzetli yemekler, ilgi çekici aktiviteler, kaliteli ve hesaplı alışveriş turist için vazgeçilmez unsurlardır. Bunun için gastronomi turizmi, alışveriş turizmi, spor turizmi gibi yeni turizm alanları ortaya çıkmıştır.

Bir sosyal olay olan turizm, bütün sosyal olaylar gibi çok boyutludur. Birçok nedene bağlı olarak gelişir ve farklı sonuçlar doğurabilir. Sanayileşmiş bir şehirde ticari faaliyetlerin artması, üniversite şehirlerinde çeşitli bilimsel etkinliklerin yapılması, alt yapısı güçlü şehirlerde ulusal ya da uluslararası sanat ve spor gibi organizasyonların olması da zorunlu bir turizm faaliyetine sebep olur. Bunun sonucunda kültürel etkileşim artar ve farklı fikirlerle açık toplumlar oluşur.

Sizce Elâziğ hangi turizm faaliyetinde daha güçlü potansiyele sahiptir?

ELÂZİĞ'IN TURİZM POTANSİYELİ

Doğa Turizmi

Doğa turizmi, insan eliyle tahrip edilmemiş doğal alanları görmek, endemik canlıları doğal yaşam alanlarında görüntülemek maksadıyla yapılan sürdürülebilir, ekolojik bir turizmdir.

Elâziğ'da doğa turizmi kapsamında değerlendirilecek doğal alanlardan biri Hazar Gölü'dür. 84 km² yüzölçümüne sahip olan göl, doğal sit alanı olarak tescillenmiştir.

Görsel 4.48: Elâziğ Hazar Gölü

Hazar Gölü'nün kıyılarında kamu kurumlarına ait sosyal tesisler ile turizm işletme belgeli özel tesisler yer almaktadır. Bu tesisler Elâzığ ve çevre illerde yaşayan yurttaşlarımıza 1248 metre rakımda deniz turizmi yapma imkânı sağlamaktadır.

Doğanın mucizelerine tanıklık etmek isterseniz Harput'ta bulunan Buzluk Mağarası'nı görmelisiniz. Yaz aylarında sıcaktan bunaldıysanız sizi kendinize getirecek doğal bir klima, kışın soğuktan donmak üzere olan biri için hayat kurtaran bir kaloriferdir. Harput'un güneydoğusuna düşen başka bir doğal alan da Ölbe Vadisi'dir. Yalçın kayalıklar arasında mütevazı bir şekilde akan dere ve yaban hayatı doğaseverlere güzel bir gün vaat etmektedir.

Aşağıdaki görsellerde anlatılan spor dallarından hangileri Elâzığ'da yapılabilir?

Elâzığ Valiliğinin çalışmaları sonucunda tanıtılan ve şehrin turizmine kazandırılan Baskil ilçesinde bulunan Saklıkapı Kanyonu'nu, Keban ilçesinden Fırat nehri yoluyla ulaşılan Kara Leylek Kanyonu'nu ve Gümüşkaya Mağarası'nı görmeye değer yerler olarak gösterebiliriz. Akarsuların aşındırması sonucunda binlerce yılda oluşmuş bu doğa harikaları şehrimize doğa turizmi alanında ivme kazandıracaktır.

Görsel 4.49: Saklıkapı Kanyonu

Görsel 4.50: Kara Leylek Kanyonu

Bazı yerlerin sahip oldukları doğal özellikler, farklı spor aktivitelerinin yapılması için uygun ortam oluşturabilir. Doğanın sağladığı bu imkânlarla yapılan sporlara doğa sporları denir. Bu spor dallarına yamaç paraşütü, rafting, dalış, kürek, yelkenli, kayak ve su kayağını örnek gösterebiliriz. Hazar Gölü ve Keban Baraj Gölü yelkenli, kürek gibi su sporlarında; Hazar Baba Kayak Tesisleri kayak sporu için elverişli pisti ile kış sporlarında misafirlere hizmet sunmaktadır. Yine Hazar Baba Dağı, yamaç paraşütü sporunda adrenalin tutkunlarını beklemektedir.

Görsel 4.51: Hazar Baba Dağı Yamaç Paraşütü

Doğanın insanlara sunduğu önemli bir kaynak da kaplıca ve içmelerdir. Karakoçan ilçemizdeki Golan Kaplıcaları ile Harput Dabakhane Suyu, Yurtbaşı Acı Su ve Mürüdü Sarılık Suyu içmeleri ihtiva ettikleri çeşitli minerallerle farklı hastalıkların tedavisine katkı sağlayarak sağlık turizmi alanında insanlara hizmet etmektedirler. Ayrıca şehrimizde bulunan Fırat Üniversitesi Hastanesi, Elâziğ Fethi Sekin Şehir Hastanesi ve özel sağlık kurumları sadece Elâziğ'a değil çevre illere, hatta bazı branşlarda tüm Türkiye'ye sağlık hizmeti sunarak sağlık turizmine katkı sağlamaktadır.

Görsel 4.52: Elâziğ Golan Kaplıcaları

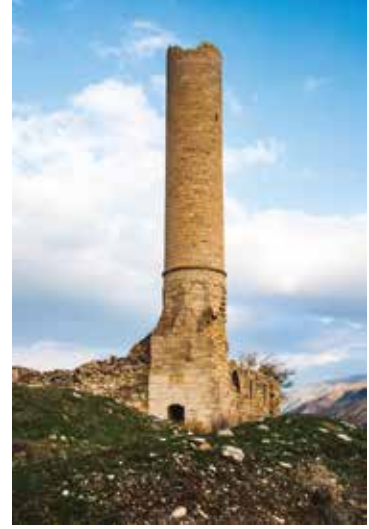
Görsel 4.53: Harput Dabakhane

Tarih ve Kültür Turizmi

Elâzığ, Harput ve Palu gibi iki önemli tarihi yerleşim alanını sınırları içerisinde bulunduran bir kültür şehridir. Yaklaşık 5000 yıllık mazisi boyunca bu topraklarda yaşayan onlarca medeniyetin bıraktığı miras, turizm için bulunmaz bir potansiyeldir. Bir açık hava müzesi olan tarihi Harput şehri Süt Kalesi, Ulu Cami, Sarahatun Camisi ve Cimsit Hamamı gibi farklı medeniyetlere ait, kendi dönemlerinin mimari anlayışlarını yansıtan onlarca anıtsal eserle meraklılarının ilgisini çekmektedir. Tarihe tanıklık eden Palu, Urartulardan Osmanlılara kadar farklı medeniyetlerin izlerini taşımaktadır. Urartu Kaya Kitabesi, Ulu Cami, Surp Lusavoriç Kilisesi Palu'daki tarihi eserlerden bazılarıdır.

Görsel 4.54: Surp Lusavoriç Kilisesi, Palu

Görsel 4.55: Ulu Cami, Palu

İnsanların gündelik hayatın verdiği sıkıntılardan uzaklaşıp moral artırmak, dini ritüelleri yerine getirmek amacıyla inandığı dinin kutsal mekânlarına ve manevi yönüyle tanınmış kimselerin kabirlerine yaptığı turizm faaliyetine inanç turizmi denir. Şehrimizde bu kapsamda 179 yılında yapılmış Meryem Ana Kilisesi ile Harput Ulu Cami zikredilebilir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında büyük emekleri olan Ankuzu Baba, Arap Baba, Fethi Ahmet Baba ile sonraki dönemlerde yaşamış maneviyat büyüklerinden Beyzade Efendi, İmam Efendi, Ahmet Peykeri ve Hacı Ömer Hüdayi gibi zatların türbeleri de ziyaretçilerin uğrak yerlerindedir. Yüzlerce yıl farklı inançları bir arada barındırmış bir hoşgörü şehri olan Elâzığ'da hâlâ ibadete açık olan Süryani Kadim Kilisesi de inanç turizmi kapsamında değerlendirilecek mabetler arasındadır.

Görsel 4.56: Harput Meryem Ana Kilisesi

Görsel 4.57: Arap Baba Türbesi

1982 yılında ziyarete açılan yaklaşık 5000 yıllık tarihin sergilendiği Elâziğ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, ziyaretçilerine uzun bir tarih yolculuğu yaşatmaktadır. Ayrıca 2005 yılında Elâziğ turizmine kazandırılan Harput'taki Şefik Gül Kültür Evi, Elâziğ'in yakın geçmişinin yaşanmışlıklarını, gündelik hayatta kullanılan eşyaları ve ev hayatını otantik bir biçimde sunan önemli bir turistik mekandır.

Binlerce yılın kültürel birikimi ve özellikle Harput'un Türk yurdu olmasından sonra gelişen folkloru ve halk edebiyatı Elâziğ kültürünün somut olmayan kültürünü oluşturmuştur. Bu kültür mani, türkü, hoyrat ve gazel formlarında Kürsübaşı gecelerinde; Dikhalay, Ağırhalay, Çaydaçıra, Tamzara, Güvercin oyunu olarak düğün meydanlarında gagoların duygularının tezahürü olarak sergilenmektedir. Kürsübaşı geceleri ve 1992 yılında bu yana her yıl düzenli olarak yapılan Uluslararası Hazar Şiir Akşamları, şehrin musikiye ve edebiyata olan ilgisini gösteren kültürel unsurlardır.

Günübirlik gezilerde ailece hoşça vakit geçirmek, serinlemek için gidilecek yerlerin başında Atatürk'ün "Burayı doğunun incisi yapacağım" dediği Hazar Gölü ve plajları gelir. Bunun dışında Cip Mesire Alanı, Fethi Sekin Mesire Alanı ve Harput'taki mesire alanları bulunmaktadır.

Görsel 4.58: Cip Mesire Alanı

Görsel 4.59: Aşağı İçme Köyü

2018 yılında toplam 159.398 turist şehrimizi ziyaret etmiş, otellerde 264.224 geceleme sayısına ulaşılmıştır. Yeterli altyapı ve tanıtımın yapılması halinde, çeşitli fuarlara ve spor organizasyonlarına ev sahipliği yapacak potansiyele sahip olan Elâziğ'in turizm gelirlerinin artacağı muhakkaktır.

Aşağıdaki turistik faaliyetlerle turizm türlerini eşleştiriniz.

A	Umre yapmak için Mekke'ye gitmek
B	Kayak yapmak için Uludağ'a gitmek
C	Kızılcahamam'a kaplıcalara gitmek
D	Dolmabahçe Sarayı'nı ziyaret etmek
E	Kürsübaşı gecelerine katılmak için Harput'a gitmek
F	Kafkasör Yaylası'na turistik gezi düzenlemek
G	Tarım fuarına katılmak için Konya'ya gitmek
H	Beyran çorbası içmek için Gaziantep'e gitmek

☐	Tarih turizmi
☐	Doğa turizmi
☐	Alışveriş turizmi
☐	Sağlık turizmi
☐	Kültür turizmi
☐	Kış sporları turizmi
A	İnanç turizmi
☐	Gastronomi turizmi

SİVRİCE

Malazgirt zaferinden sonra Türk hâkimiyetine giren, Çaldıran zaferinden sonra Osmanlı topraklarına katılan, Hazar Gölü'nün güneybatı kıyılarında kurulmuş turistik bir ilçemizdir.

Görsel 4.60: Hazar Gölü ve Sivrice İlçesi

Atatürk döneminde Balkanlardan Türkiye'ye yapılan göçler artınca Marmara ve Ege bölgeleri dışında İç Anadolu, Akdeniz ve Doğu Anadolu bölgelerine de soydaşlarımızın yerleştirilmesi uygun görülmüştür. 1935 yılı sonu itibariyle Elâzığ'a 5.600 göçmenin iskânı gerçekleştirilmiş, bu göçmenlerin 92'si, Hazar Gölü kıyılarında Sivrice adında bir köy kurularak buraya yerleştirilmişlerdir. Merkeze bağlı olan bu köy, 1936 yılında Dedeyolu (Yukarı Huh) köyüyle birleştirilerek Sivrice ilçesi kurulmuştur. Yukarı Huh'ta bulunan ilçe merkezi 1939 yılında bugünkü yerine taşınmıştır.

İlçemizin ekonomisi tarım, hayvancılık ve özellikle turizme dayanmaktadır. Hazar Gölü kıyılarında bulunan resmi kurum ve özel kuruluşlara ait tesisler, Elâzığ ve çevre illerde yaşayan insanlara günübirlik ya da yatılı tatil yapma imkânı sunmaktadır. Hazar Baba Kayak Merkezi'yle kış sporları turizmine, Hazar Gölü ve gölde bulunan Batikkent de su sporları ve dalış turizmine imkân sağlamaktadır.

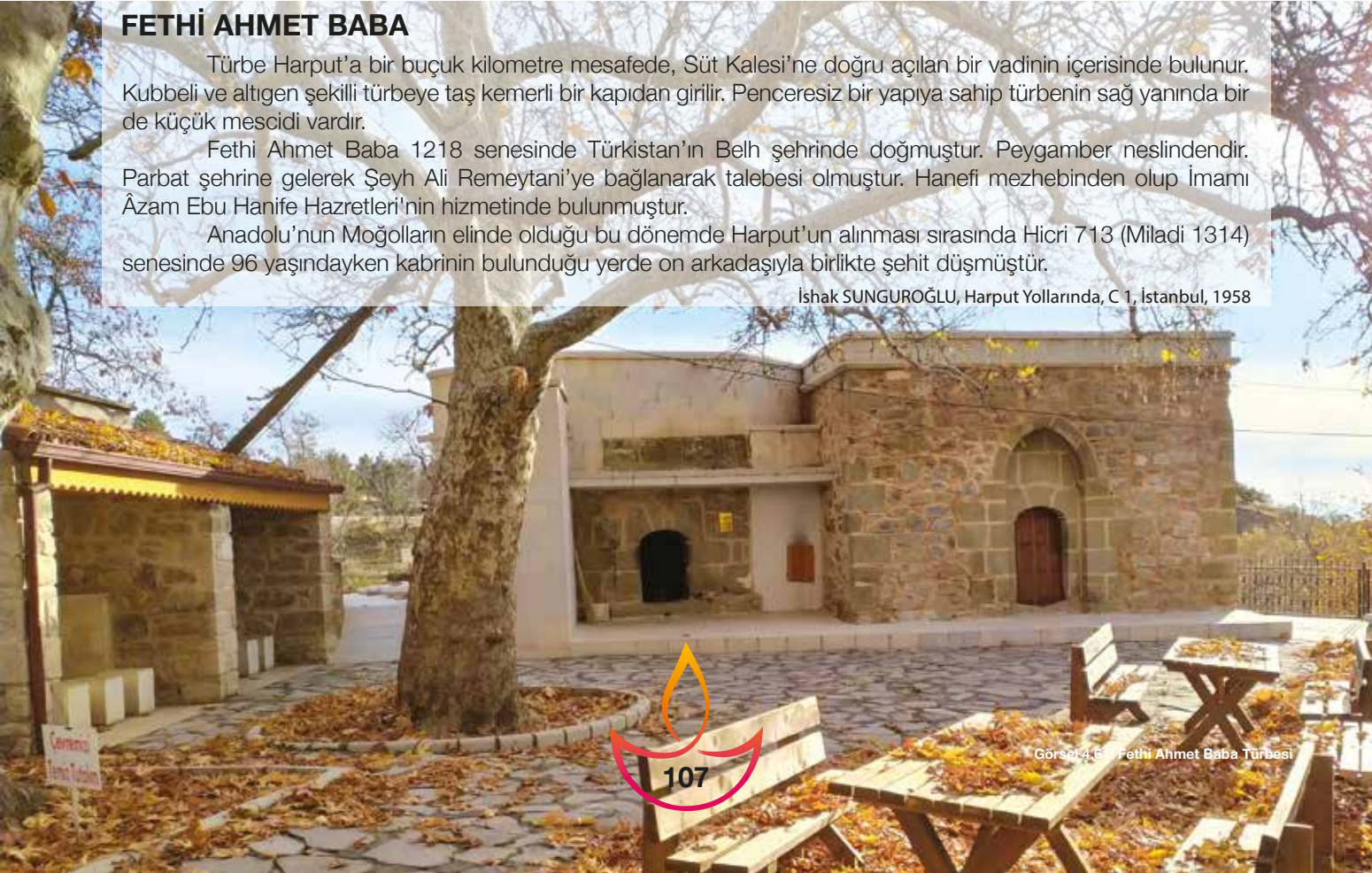
FETHİ AHMET BABA

Türbe Harput'a bir buçuk kilometre mesafede, Süt Kalesi'ne doğru açılan bir vadinin içerisinde bulunur. Kubbeli ve altıgen şekilli türbeye taş kemerli bir kapıdan girilir. Penceresiz bir yapıya sahip türbenin sağ yanında bir de küçük mescidi vardır.

Fethi Ahmet Baba 1218 senesinde Türkistan'ın Belh şehrinde doğmuştur. Peygamber neslindedir. Parbat şehrine gelerek Şeyh Ali Remeytani'ye bağlanarak talebesi olmuştur. Hanefi mezhebinden olup İmami Âzam Ebu Hanife Hazretleri'nin hizmetinde bulunmuştur.

Anadolu'nun Moğolların elinde olduğu bu dönemde Harput'un alınması sırasında Hicri 713 (Miladi 1314) senesinde 96 yaşındayken kabrinin bulunduğu yerde on arkadaşıyla birlikte şehit düşmüştür.

Ishak SUNGUROĞLU, Harput Yollarında, C 1, İstanbul, 1958

Görsel 4.61: Fethi Ahmet Baba Türbesi

1

Aşağıdaki boşlukları doğru kelimelerle doldurunuz.

..... , insan eliyle tahrip edilmemiş doğal alanları görmek, endemik canlıları doğal yaşam alanlarında görüntülemek maksadıyla yapılan sürdürülebilir, ekolojik bir turizmdir.

Elâzığ Valiliğinin çalışmaları sonucunda turizmine kazandırılan ..... ve ..... Kanyonları Baskil ilçesi sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Kayak yapmak isteyen bir sporsever ilimizde ..... kayak merkezine gidebilir.

Anadolu'da yapılan ilk camilerden ..... Cami ile ilk kiliselerden ..... Kilisesi Harput'ta ziyaretçilerini beklemektedir.

..... Baba Türkistan'ın Belh Şehrinde doğmuştur. Harput'ta bulunan kabri önemli ziyaretgâhlardandır.

2

Aşağıda verilen ifadelerin başına, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- ( ) Turizm faaliyeti bir sosyal olaydır.
- ( ) Yemek bilimi anlamına gelen gastronomi aynı zamanda bir turizm çeşididir.
- ( ) Palu'daki Surp Lusavoriç Kilisesi doğa turizmi kapsamında ziyaret edilen önemli bir doğal güzelliştir.
- ( ) Uluslararası Hazar Şiir Akşamları 1992 yılından beri her yıl düzenli olarak yapılmaktadır.
- ( ) Şefik Gül Kültür Evi 5000 yıllık tarihimizin sergilendiği bir etnografya müzesidir.

3

İnanç turizmi kapsamında Harput'a gittiğimizde hangisini ziyaret edemeyiz?

- A) Arap Baba
- B) Fethi Ahmet Baba
- C) Somuncu Baba
- D) Mansur Baba

HARPUT'TA BİR GEZİNTİ

Şimdi Kayabaşı'ndayız. Alabildiğine uzanan ovayı seyrediyorum. İnsan Harput'a çıkınca âdeta ayaklarının altında tarihin eridiğini hissediyor. Harabelerden tarih kokusu geliyor. Harput'tan ecdat hatırası ile yol aldıktan sonra Toptop'tan geçip Ağyol'a tırmanınca karşıdan sanki yeniden canlanıp yürüyecekmiş hissini veren korkunç Ejderha Taşı'nı görüyorum. Vaktiyle şehri yıkmak için bu ejderhanın Harput'a yaklaştığı duyulunca ergin kişiler dua ederek ejderhayı olduğu yerde hapsedmişler ve taş kestirmişler. Fakat şimdi geriye Harput'a doğru bakınca anlaşılıyor ki o ergin kişiler de şehri harap olmaktan kurtaramamışlar. Ejderhanın yapamadığını ve yapamayacağını kader yapmış bile.

Mademki doğruya doğru yola çıktık, bari yolumuza devam edelim. Biraz ileriden Kırk Kuyular'a çıkılır. Artukoğullarından beri Harput'un suyu, bu kuyulardan temin edilmiş. Adı kırk ama kuyular yüz kırkı da aşkın belki.

Yollar insanı yormasa bile terletiyor. Bunun için Buzluk, aranan hoş bir duraktır. Kayaların arasında bir derin mağara; yazın kudret buzu, kışın sıcak sular buğu buğu. Hele yüzünüzü kuzeye doğru çevirin bir! Gittikçe alçalan vadide Şüşnaz ve Haringit köyleri ve parıl parıl Murat, karşıda yemyeşil Pertek. Daha arka planda tunç üstüne tunç, karlı ve başı dumanlı Munzur dağları uzayıp gider. Buzluğa gelmişken bahçelere inip ordan Ozan Gölü'nden buz gibi soğuk sular içebilirsiniz. Yahut Çebiş Gölü'ne gidebilirsiniz. En iyisi Yihılhan'a kadar yoldan yürüyüp Taşaltı ve Karataş köylerinin yeşilliğini seyretmektir.

Burada dikkat çeken şey, iki kayalığın karşılıklı azameti. Doğudaki kayalığın adı Ankuzu'dur. Batıdakinin ise Gâvurtaş. Anlaşılan, o devirlerin iki ordusu bu tepelerde karşılıklı cenkleşmişler. Şehit olan Ankuzu'nun türbesi tam tepede.

Görsel 4.62: Ankuzu Baba Türbesinden Keban Baraj Gölü ve Pertek Kalesi

Ölbe deresi ile Murat vadisinden gelen çayın düğüm noktasındaki en dik tepenin ismi Kırklar. Tepenin üzerinde çepeçevre taş ve kireçten temeller var. Bir istihkâm kalıntısı olsa gerek. Atalarımız Doğu'dan gelip bunları zapt ederken kırk kişiyi burada şehit vermişler. Onların kabirleri şimdi görülmez ama buranın adı Kırklar diye efsaneleşmiştir. Hâlâ türbe gibi duran kayalık ve namazgâh olan avluda, halk adsız şehitlere dua etmek için burayı bir ziyaret yeri haline getirmiştir. Her ziyaretçi sanki o günü yaşayarak Kırkları anar. Biz de analım Kırkları:

Gönül değil ok yarası
Türbe gibi taş arası
Evliyalar evliyası
Ulu kırklar içimdedir

Batıya geçip yolumuza devam edelim. Bozeler'i geçip Yedigöz bahçesine giriyoruz. Serhatlı İhsan Çavuş'un bağından yukarı Sabire Ninegilin kapısının önüne çıkıyoruz. Sabire Nine ot, kök adlarını gayet iyi bilen bir hatun. Neyin neye derman olduğunu en iyi o bilir. Oradan Yedigöz'ün başına çıkarken Bekir Karacaoğlugin -vakti ise- kara duttan dikkatlice koparıp yiyebiliriz. Su, yüce kayalıkların önünde, söğütlerin gölgesinde Yedigöz'den çıkar. Burası bülbüllerin mekanıdır. Yerden turunç otlar biter. Yedigöz'den Kurusu gözüne geçelim.

...

Sakızlığa çikalım. Müşk alucu ve çedene yiye yiye tepesi devirince Nacar İbrahim Ustagilin bağına gelmiş oluruz. Bu bağın büyük ve güzel havuzları vardır. Yedigöz'den yol ile dönseydik Bozyokuş'tan ve İncirli Kaya önünden Sinanlara çıkardık. Bu yol daha rahattır.

Sugözü'nün görül değer bir çınarı var, çapı üç metre kadar. Önünde Kanlıgöl... Bir gelin boğulmuş da adı Kanlı'ya çıkmış. Ardiçoğlu ve Sanaçların bahçeleri burada. Bu bahçelerin üst başında Çamur Göl'ün sefası daha güzel olsa gerek. Pazar günleri gençler bu gölde birbirlerini iterek eğlenirler. Bazen hayvanları ile bu göle itilenler olur. Gölün içindeki çırpınışlar kenardaki kakhahalara karışır. Ağabeyimiz İbrahim Uçarlar'ın bağı da bu gölün altında.

...

Yorulduk sanmayın! Dura dura, dinlene dinlene geziyoruz.

Deliktaş'a çıkıp oradan Örtmeg'e inelim. Biraz ileride Hüseyinik'te Seyit Kasım'ı da ziyaret ederek gezimize son verelim. Hele bu mevsimde, böyle bir gezintiye çıkan her derede, her tepede, her inişte, her yokuşta baharla kucaklaşılabilir. Odamda dahi kulağıma kuş sesleri ve genzime kekik kokuları doluyor.

CENANİ DÖKMECİ

Aşağıdaki ilk dört soruyu bu metne göre cevaplayınız.

1

Metinde altı çizili ifade ile anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisinde tam olarak verilmiştir?

- A) Yazarın tarih ve coğrafyaya düşkünlüğü
- B) İnsanların Harput'ta kendilerini yıllar öncesinde hissettiği
- C) Yazarın geçmiş ile gelecek arasında köprü kurmak istediği
- D) Harput'un tarihe şahitlik eden eserlerle dolu olduğu

2

Yukarıdaki metin bir gezi yazısı örneğidir. Siz de gezip gördüğünüz yerleri anlatan bir gezi yazısı yazınız.

3

Metne göre aşağıdakilerden hangisi Harput'taki tarihi ve efsanevi öğelerden biri değildir?

- A) Ölbe Vadisi   B) Gavur Taşı   C) Kırk Kuyular   D) Ejderha Taşı

4

Sabire Nine hangi özelliği ile öne çıkmaktadır. Sizin çevrenizdeki büyüklerden bu özelliğe sahip kimseler var mı?

Elâzığ'ın tarım ve hayvancılıkta öne çıkan üzüm, kayısı, kümes hayvancılığı ve alabalık üretimi ile ilgili şu bilgiler bilinmektedir:

Bu ürünler Türkiye 1.si, Türkiye 3.sü, Türkiye 12.si ve Türkiye 16.sıdır.

Bu ürünlerin Türkiye üretimindeki yüzdeler olarak sıralaması %17, %5,3, %2,8 ve %1,9' dur

Üzüm üretimi yüzdeler olarak kayısıdan hemen sonra kümes hayvancılığından hemen öncedir.

Türkiye'nin alabalık üretiminin %17'si Elâzığ'dan karşılanmaktadır.

Bu bilgilere göre aşağıdaki 5, 6 ve 7. soruları cevaplayınız.

5

Bu ürünlerden hangisi Türkiye 16.sıdır?

- A) Kayısı   B) Kümes Hayvancılığı   C) Alabalık   D) Üzüm

6

Sıralama ile yüzdeler üretimin doğru orantılı olduğu varsayılırsa sıralamadaki ilk iki ürün hangisidir?

- A) Üzüm - Kayısı   B) Kümes Hayvancılığı - Alabalık
C) Üzüm - Kümes Hayvancılığı   D) Alabalık - Kayısı

7

Aşağıdaki bilgilerden hangisi kesinlikle yanlıştır?

- A) Üzüm üretimi Türkiye'nin %5,3'ünü karşılamaktadır.
B) Kayısı üretiminde ilimiz Türkiye 3.südür.
C) Alabalık üretiminde ilimiz Türkiye 1.sidir.
D) Kümes hayvancılığı yetiştiriciliği Türkiye'nin %1,9'unu karşılamaktadır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

8

Aşağıda ilimizde kaybolmaya yüz tutmuş bazı zanaatlar bulmaca içine yerleştirilmiştir. Bu zanaatları bularak geriye kalan harflerden ortaya çıkan cümleleri yazınız.

G A K N A L B A N T Y
S K O Ş L A İ R S A E
E D İ İ K O L Y A Y M
M A R Ç Ü F E İ A A E
E E L T L Ş Y A T K N
R Z İ E E V İ Ğ Ç K İ
C Ş A P K A C İ İ A C
İ H E E Ç Y İ R K B İ
Ö Ş E S İ R S İ G İ Ü
Z E L Ş İ H R İ M C İ
Z İ D E M İ R C İ İ N

9

Aşağıdakilerden hangisi ev ihtiyaçlarını da karşılamak için ortaya çıkmış zanaatlardan biri değildir?

A) Bakırcılık

B) Külekçilik

C) Nalbantlık

D) Demircilik

10

Aşağıdaki kavramları ilişkili olduğu yerlerle örnekteki gibi eşleştiriniz.

Kayak

Çilek

Mermer

Leblebi

Kara Leylek Kanyonu

Buzluk Mağarası

Ters Lale

Surp Lusaroviç Kilisesi

Maden

Harput

Baskil

Arıcak

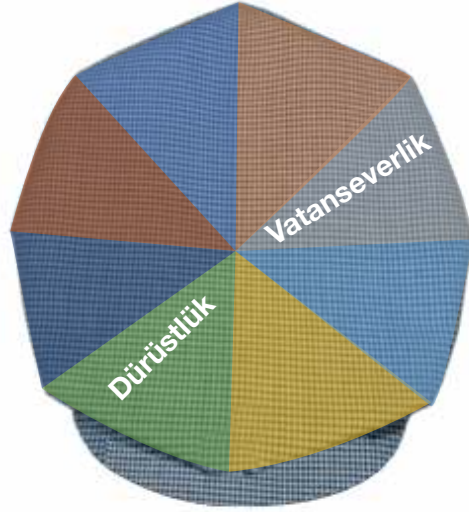
Alacakaya

Ağın

Palu

Sivrice

11

İnsanlar duygu ve düşüncelerini halı, kilim ve yazmalara işledikleri nakışlarla dile getirdikleri gibi kendileri için değerli soyut kavramları içtimai hayatlarında kullandıkları eşyalarda somutlaştırır- lar. İşte sekiz köşeli şapkanın her köşesi de Elâzığlının karakter özelliklerinden birini sembolize eder.

Yukarıdaki sekiz köşeli şapkanın köşelerinin ne anlama geldiğini yazınız.

12

Gündelik hayatta işimizi kolaylaştırmak ve insanları rahat ettirmek maksadıyla geliştirilen araç gereç ve eşyaların üretimini eskiden zanaat erbabı ustalar yaparlardı. Bazı ürünlerin sadece işlevsel olmaları yeterliyken, bazı ürünlerin üretiminde estetik kaygılar da önem taşımaktaydı.

Aşağıda görselleri verilen ürünlerden hangisinde estetik kaygı en azdır?

A)

B)

C)

D)

13

Plastik, hayatımıza girdikten sonra farklı alanlardaki ihtiyaçlarımıza pratik çözümler getirdi. Bunun yanında her şey doğallığını kaybetti, çevremiz ciddi şekilde kirlendi ve birçok meslek yok oldu. **Aşağıda verilen mesleklerden hangisinin yok olma sebepleri arasında plastik sanayisi gösterilemez.**

- A) Nalbantlık   B) Sepetçilik   C) Külekçilik   D) Çömlekçilik

14

Aşağıdaki cümlelerdeki boş alanlara doğru ifadeleri yazınız.

Plastiğin ve seri üretimin olmadığı dönemlerde, yiyeceklerin saklandığı tahtadan yapılmış kovalara..... denir.

Eski dönemlerde testi, çanak, küp ve benzeri gereçler.....'tan yapılmıştır.

İş gücünde hayvanlardan yoğun olarak faydalandığı dönemlerde bu hayvanların sırtına ..... konulurdu.

15

Demirin paslanmaz çeliğe dönüştürülmesinde kullanılan çok önemli bir madendir. **Elâziğ'in Guleman yöresinde çıkarılan bu maden aşağıdakilerden hangisidir?**

- A) Bakır   B) Krom   C) Kurşun   D) Manganez

16

Elâziğ'in ihraç ettiği önemli bir madendir. Yapı malzemesi olarak kullanılan bu madenin "**Elâziğ Vişnesi**" adında dünyaca ünlü bir türü vardır. **Sözü edilen maden aşağıdakilerden hangisidir?**

- A) Mermer   B) Bakır   C) Çinko   D) Volfram

17

Elâziğ'in verimli ovalarında tahıllar, mısır, pancar gibi sanayi bitkileri ile başta kayısı ve üzüm olmak üzere çeşitli meyveler ve sebzeler yetiştirilmektedir.

Yukarıdaki bilgilere bakarak bir yatırımcının hangi alanda bir üretim tesisi açması uygun olmaz?

- A) Meyve suyu fabrikası   B) Şeker fabrikası
C) Yem Fabrikası   D) Seramik Fabrikası

18

Şehrimizin etrafı sularla çevrili olduğu için başka şehirlerle ulaşımımızı köprüler aracılığıyla sağlamaktayız. **Aşağıdaki köprülerden hangisi şehrimizi, ülkemizin batısına bağlayan karayolu üzerindedir?**

A) Gülüşkür Köprüsü

B) Ağın Köprüsü

C) Kömürhan Köprüsü

D) Fırat Demiryolu Köprüsü

19

Aşağıdakilerden hangisi bir turistin gittiği yerde aradığı özelliklerden biri sayılmaz?

A) Sanayileşme

B) Tarihi Doku

C) Doğal Güzellik

D) Kaliteli Konaklama İmkânı

20

Aşağıda verilen ifadelerin önüne, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

( ) Sivrice ilçesi ilimizin doğa turizmi açısından önemli merkezlerindedir.

( ) İlimizde bakır madeni, Elâzığ ve Türkiye ekonomisine en fazla katkı yapan madendir.

( ) Zanaatlar, usta-çırak ilişkisiyle devam ettirilir.

( ) Sanayi Mahallesi, ilimizin son zamanlarda oluşturulan yeni mahallerinden biridir.

Bir gün yolunuz Elâzığ'a düşerse Harput'a uğramadan, Hazar Gölü'nün pırl pırl sularında yüzmeden, Fethi Ahmet Baba'ya selam vermeden, kaplıçalarda şifa bulmadan, çayda çıra izlemeyen, oyali yazma ve sekiz köşeli şapka almadan, Keban Barajı'nı görüp alabalık yemeden dönmeyin.

Aşağıdaki soruları bu metinden hareketle yanıtlayınız.

21

Bu metinde turizm türlerinden hangilerine değinilmiştir?

22

Bu metnin yazarının hangi ilçelerimizle ilgili ayrıntılara yer verdiğini söyleyebilirsiniz?

23

Metnin yazarı siz olsaydınız okurlarınıza ilimizle ilgili bunların dışında neler önerirdiniz?

24

Metinde sözü edilen eylemlerden hangilerini yaptınız? Gözlemlerinizi ve yaşadıklarınızı sözlü olarak ifade ediniz.

KÜLTÜREL HAYAT

Vitrin nedir? Bir şehrin vitrinini neler oluşturur?

Görsel 5.1: Elâzığ Kürsübaşı Gecesi

Bir ülkeyi meydana getiren bölge, il, ilçe, kasaba ve diğer yerleşim yerleri aynı zamanda o ülkenin kültürel varlıklarını da içinde barındırır. Farklı kültürel zenginliklerin bileşimi, her biri ayrı bir mücevher, her biri ayrı bir renk olarak o ülkenin kültürel hazinesini meydana getirir. Bizim coğrafyamız, Anadolumuz, yeryüzünde; kültürel hazinesi en zengin olan toplumlardan biri, hatta en önde gelenlerindedir.

Genel olarak ülkemizin kültürel renkliliğini ve zenginliğini özelde ilimizde de görmekteyiz. İlleri birer canlı organizmaya benzetirsek o organizmayı canlı tutan unsurlar kültürel ve sanatsal faaliyetlerdir. Elâzığ ili de gerek sanat ve kütür merkezleri , kütüphaneleri, müzeleri gerekse tiyatroları, musikisi, tarihi ve turistik dokusu, fuar ve festivalleri, tiyatro ve sinema aktiviteleri oldukça canlı bir ildir.

BİLİM, SANAT VE KÜLTÜR MERKEZLERİ

Nurettin Ardiçoğlu Kültür Merkezi

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, 2013 yılında hizmete açılmıştır. Nurettin Ardiçoğlu Kültür Merkezi 4 katlı olup 10.251 m2 alan içinde kuruludur. İlimizin kültür, sanat ve sosyal hayatına bir canlılık ve ivme kazandırmıştır. Elâzığ İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün de içinde bulunduğu Nurettin Ardiçoğlu Kültür Merkezi ilimizin sanat nabzının attığı en önemli mekanlardan biridir. Bu mekanda milli kültürün tanıtılması çerçevesinde, toplantılar, sergiler, kurslar, gösteriler, yarışmalar, sesli ve görüntülü programlar düzenlenmekte okuma alışkanlığını ve fikir faaliyetlerini geliştirici çalışmalar yapılmakta yerel etnografya galerileri açılmaktadır.

Kültür merkezimiz, Türkiye'nin ilk bakanlarından, 1914 Harput/Elâzığ doğumlu Nurettin Ardiçoğlu'na ithafen Nurettin Ardiçoğlu Kültür Merkezi olarak isimlendirilmiştir.

Kültür merkezimizde, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak aşağıdaki kurumlar hizmet vermektedirler:

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Devlet Tiyatro Sahnesi
Devlet Klasik Türk Müziği Korosu
Çocuk ve Gençlik Kütüphanesi

Kültür Merkezimizde fiziki olarak aşağıdaki birimler bulunmaktadır:

Çok amaçlı büyük salon (Tiyatro, Bale, Opera, Sinema)
Çok amaçlı küçük salon (Toplantı, Konferans, Seminer, Tiyatro)
Güzel Sanatlar Galerisi
El Sanatları Atölyesi, Güzel Sanatlar Atölyesi, Çocuk Atölyesi
Bale Folklor Çalışma Salonu, Müzik Çalışma Salonu
Halk Kültürünü Araştırma Birimi

Elâzığ Belediyesi Bünyamin Eroğlu Kültür ve Kongre Merkezi

2010 yılında Elâzığ Belediyesi Kültür ve Kongre merkezi olarak kurulan merkez, Ekim 2019 yılında belediye meclis kararıyla şimdiki adını almıştır. 300 kişilik büyük salon ve 100 kişilik küçük salonuyla ilimize hizmet etmektedir. Bu kültür merkezi, ilimiz kültür hayatını canlı tutan oldukça önemli bir ögedir. Sahnesinin genişliği, gelişmiş ses ve ışıklandırma sistemi ile akustik özelliği bakımından birçok resmi kurum, özel kuruluş ve sivil savunma örgütünün kültürel ve sanatsal faaliyetlerinde tercih ettiği bir kültür merkezidir. Bu yönüyle kurulduğu günden beri birçok önemli organizasyona ev sahipliği yapmıştır.

Görsel 5.2: Elâzığ Belediye Binası

Fırat Üniversitesi Atatürk Kültür Merkezi

Fırat Üniversitesi kampüs yerleşkesinde bulunan ve üniversite bünyesinde hizmet veren Atatürk Kültür Merkezi (AKM), 664 kişilik kapasitesi ile ilimizin en geniş salonuna sahiptir. Ferahlık, ses sistemi ve otopark imkanı ile oldukça fazla rağbet gören bu kültür merkezi, sanatsal ve kültürel etkinliklerin yanı sıra birçok bilimsel sempozyum ve konferansa da kapılarını açmış, ilimiz kültürel hayatına önemli bir yön vermiştir. Ayrıca üniversite öğrenci kulüpleri de faaliyetlerini bu kültür merkezinde ücretsiz yapabilmektedir.

Şefik Gül Kültür Evi

Ulu Camii'nin 20 m batısında bulunan 175 yıllık bu tarihi konak, özel bir şirket tarafından satın alınıp onarılarak 2005 yılında kapılarını ziyaretçilerine açmıştır. "Müze Ev" konseptindeki bu ev, Harput'a kazandırılmış kültürel bir değer, ziyaretçileri için ise görülmeye değer bir eserdir.

Harput'un geleneksel ev mimarisini en güzel biçimde günümüze yansıtan Şefik Gül Kültür Evi; bahçesi, avlusu, çeşmesi, odaları, içindeki otantik ve antika eşyalarıyla insanı geçmişe götürüp tarihi ve nostaljik bir yolculuğa çıkaran ve eski zaman gündelik ev yaşantısını hayalinizde canlandıran bir mekandır.

Kürsübaşı Okuma ve Kültür Evi

Kürsübaşı Okuma ve Kültür Evi, 2014 Yılında Elâzığ İl Özel İdaresi tarafından Harput kültürünün yaşatılabileceği bir mekan olarak yapılmıştır. Elâzığ Valiliği İl Özel İdaresi ve Elâzığ Kültür ve Turizm Tanıtma Derneği (ETUDER) arasında yapılan işbirliği protokolü ile Kürsübaşı Okuma ve Kültür Evi olarak hizmet vermektedir. Binanın içinde, turizm danışma ofisi HADİKA(Harput Dijital Kent Arşivi), zengin bir kütüphane, okuma salonları, kürsübaşı kültürünün yaşatılabileceği kürsübaşı odası, Mehmet Şerif Çaça Klarnet Salonu, Enver Demirbağ Musiki Odası, Güli Tebrizi toplantı salonu bulunmaktadır.

Görsel 5.3: Harput Kürsübaşı Okuma Ve Kültür Evi

Elâzığ Bilim Merkezi

2015 yılında inşaatı ve tefrişatı tamamlanan Bilim Merkezi, aynı yıl içerisinde hizmete açılmış olup toplam alanı 6600 m², kapalı sergi alanı 1300 m². Bilim Merkezi, yıllık yaklaşık 50.000 kişiyi ağırlamaktadır. Pazartesi hariç her gün 08.00 ila 17.00 arası ücretsiz gezilebilen merkezde 3D sinema, bilim drama alanı, dinazor alanı, planetaryum alanı ve sergi alanları bulunmaktadır. Atölye çalışmalarına katılmak için önceden kayıt yaptırma şartı bulunmaktadır.

KÜTÜPHANELER

İlimiz kent merkezinde İl Turizm ve Kültür Müdürlüğü bünyesinde bulunan İl Halk Kütüphanesi, 1954 yılında kurulmuştur. Kütüphanedeki hizmetler 6 bölümde verilmektedir. Bunlar; Yetişkinler Bölümü, Çocuk Bölümü, Ödünç Verme Bölümü, Kendi Kitapları ile Gelenler Bölümü, İnternet Bölümü ve Gezici Kütüphane aracıdır. İl Halk Kütüphanesi'nin daha etkin ve geniş bir kitleye hizmet verebilmesi için, Elâzığ Nurettin Ardıçoğlu Kültür Merkezi'nin 1. ve 2. katlarındaki tahsis edilen bölümler, İl Halk Kütüphanesi'ne bağlı olarak Çocuk ve Gençlik Kütüphanesi olarak açılmıştır.

Görsel 5.4: Elazığ Nurettin Ardıçoğlu Kùltür Merkezi

İstasyon Caddesi'nde bulunan eski il kùtùphanesi de fizikî olarak yenilenecek hizmet vermeye devam etmektedir. Bunun yanısıra ilçe halk kùtùphanelerimiz; Ağın, Arıcak, Baskil, Karakoçan, Keban, Kovancılar, Palu, Sivrice ilçelerimizde hizmet vermektedir.

İlimizdeki diğer önemli kùtùphane ise Fırat Üniversitesi Kùtùphanesi'dir. Fırat Üniversitesi Kùtùphanesi, güncel, bilimsel her türlü kaynağı bünyesinde bulunduran bir bilgi merkezi olarak ilimiz akademik/idari personel ve öğrencilerimize istenen nitelikte, kaliteli bilgi hizmeti sunmaktadır. Üniversite bünyesindeki bu kùtùphanede , kùtùphanecilik hizmetleriyle paralel olarak akademik yayınlara ulaşmak, e-kitap hizmetlerinden faydalanmak da mümkündür. Kendini sürekli güncelleyen kùtùphane ilimiz kültürel hayatında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Ayrıca Harput Kürsübaşı Okuma Evi ve son dönemlerde yaygınlaşan semt kùtùphaneleri ve kitap cafeler de ilimizin kültürel hayatına katkı yapmaktadır.

Görsel 5.5: Fırat Üniversitesi Kùtùphanesi

MÜZELER

Elâziğ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi

Fırat Üniversitesi Mimarlık- Mühendislik Fakültesi Kampüsünün girişinde yer alan Elâziğ Müzesi, 30 Nisan 1965 yılında Ferhan Memişoğlu tarafından, İstasyon Caddesinde Elâziğ Belediyesine ait bir binada kurulmuştur. İlk önceleri bölgedeki sath buluntuları toplanmış, bölge halkından etnografik eserler derlenmiştir. Kısa zamanda eserler çoğaldığından, bu bina ihtiyacı karşılayamaz olmuştur. Elâziğ Devlet Mimarlık-Mühendislik Akademisi Kampüsü'nde, yeni binanın inşaatına başlanmıştır. 1972 yılında binanın depo ve idare binasının inşaatı bitince, buraya taşınmıştır. Elâziğ Müzesi, arkeoloji ve etnografya olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Arkeoloji Bölümü

Müze girişinin karşısındaki salonda arkeolojik eserler teşhir edilmektedir. Burada eserler iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, satın alma ve sath araştırmaları ile müzeye kazandırılan eserler sergilenmektedir. Bu bölümde ağırlıklı olarak Urartu Devri eserleri sergilenmektedir.

Bu salonun ikinci bölümünde, Keban ve Karakaya barajları göl sahaları içinde yapılan kurtarma kazılarında çıkarılan eserler sergilenmektedir. Ayrıca çeşitli devirlere ait sikkelerin teşhir edildiği vitrinler bulunmaktadır.

Görsel 5.6: Elâziğ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi

Etnografya Bölümü

Müze giriş salonunda da etnografik eserler sergilenmektedir. Bu salonun bir bölümünde, eski Harput evinin oturma odası, mutfacı ve kileri bütün detayları ile canlandırılmaktadır. Salondaki vitrinlerde ise Eski Harput kadın giysileri, eski Harput kadın giysileri, hamam takımı, erkek giysileri, bölgeye ait el işlerinin sergilendiği vitrinler, Harput bakırcılığından örnekler gibi bölgeye ait etnografik malzemeler sergilenmektedir.

Arkeoloji salonunun üst kat galerisinde, yine etnografik malzeme olan, çok zengin halı, kilim, ve cecim sergi bölümü vardır. Modern bir binaya sahip olan Elâziğ Müzesi, gerek etnografik, gerekse arkeolojik eserlerin zenginliği bakımından Türkiye'nin en önemli müzelerinden biridir. Keban-Karakaya kurtarma kazılarında çıkan eserlerin burada sergilenmesinden dolayı da dünya literatürüne geçmiştir.

FESTİVALLER

Sıcakkanlı insanları ve geleneksel yönüyle gözleri üzerine çeken Elâziğ'da eğlenmek isteyenler için festivaller vazgeçilmez bir eğlence alternatifi oluyor.

Anadolu'nun yöresel yönünü en iyi yansıtan şehirde, halkı bir araya getiren yegâne etkinlikler festivallerdir. Bölgeye özel tatları, dansları ve geleneksel kıyafetleri gözlemleyip eğlenebileceğiniz bu festivaller ilin kültürel hayatına renk katan oldukça önemli bir unsurdur. Bu festivallerden bazıları şöyledir:

Uluslararası Elazığ Çayda Çıra Film ve Sanat Festivali (23-27 Nisan)

Elâzığ yöresine ait olan Çayda Çıra oyunundan adını alan festival etkinlikleri, 2008 yılından başlayarak günümüze kadar devam etmektedir. Her yıl farklı konukların yer aldığı uluslararası festival 5 gün devam etmektedir. Bu festivalde, her güne özel farklı film gösterimleri yapıldığı gibi şehri tanıtan kısa filmlere de yer verilmektedir.

Festival Yeşilçam'ın değerli sanatçılarının ağırlandığı etkinliklerde, gösteriler sonrasında verilen Çayda Çıra Onur Ödülü ve Çayda Çıra Özel Ödülü ile son bulmaktadır.

Uluslararası Hazar Şiir Akşamları

Uluslararası Hazar Şiir Akşamları, Elâzığ'ın geleneksel bir şiir gecesidir. 1992 yılından itibaren yapılmakta olan etkinliğe, sanatseverlerin katılımı oldukça fazladır. Sanatseverlerin yanı sıra, Türk devletlerinden katılımcıların da festivale ilgisi büyüktür.

Yarışmaya, Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, İran, Irak, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kosova, Romanya, Gagavuzlar, Batı Trakya, Altay Özerk Cumhuriyeti, Makedonya, Bulgaristan, Pakistan, Kırım ve Kerkük'ten katılımlar söz konusudur.

Görsel 5.7: Uluslararası Hazar Şiir Akşamları Şairler Yürüyüşü

Ağın Leblebi, Dut ve Pekmez Festivali

Elâzığ'ın Ağın ilçesinde gerçekleştirilen etkinlikte, Elazığ'ın sevilen tatlarından olan; leblebi, dut ve pekmez tadımları gerçekleştirilip eğlenceli aktivitelere yer verilmektedir. Festivalde aynı zamanda yerel sanatçıların katılımıyla gerçekleşen konserler de büyük ilgi görmektedir. 1-2 Eylül tarihleri arasında Ağın merkezinde gerçekleşen etkinliklere katılarak Elâzığ'ın yöresel tatlarını da deneme şansını bulabilirsiniz.

Orcik Festivali

Elâziğ'in tescilli ürünlerinden orciğin tanıtıldığı ve pazarlandığı festivaldir. Daha önce 12 kez düzenlenen bu festival geleneksel bir hal almıştır.

Köylerde bağbozumu döneminde yapılan orcik ve pestil bu festivalde görücüye çıkmaktadır. Elâziğ esnafının yüzünü güldüren ve halkımızın yoğun ilgi gösterdiği bu festivalde konserler ve çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.

Sinema ve Tiyatro

Elâziğ, 70'li yıllarda sinema salonları açısından oldukça iyi bir durumdaydı. Gölcük Sineması, Saray Sineması, Renk Sineması, Aile Sineması, Köşk Sineması, Yazlık Çiçek Sineması ve Yazlık Saray Sineması bu dönemdeki önemli sinema salonlarıdır. Tüm bu salonlar şehrin merkezinde konuşlanmıştı. Günümüzde ise Elâziğ'daki iki farklı AVM'de, şehrin yoğun ilgi gösterdiği sinema salonları hizmetlerine devam etmektedir.

SERBEST OKUMA PARÇASI

İnsanlık, ilk olarak 28 Aralık 1895 yılında kaydedilmiş hareketli görüntüleri beyaz perdede izlemiş. Bahçeyi sularken yanlışlıkla kendini ıslatan bahçıvanı, dumanlar içinde gara giren treni, hareketli bir biçimde izleyebilmek insanları çok eğlendirmiş. Daha sonraki zamanlarda ise hiç görmedikleri ülkeleri, insanları ve onların yaşam biçimlerini tanımak ilgilerini çekmiş. İnsanlar sinematografi çok sevmişler. Böylelikle kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almış sinema. Çocukluğuma dair yılların, en etkin eğlencelerinden biriydi sinemaya gitmek. Sinema salonlarının genç yaşlı, kadın erkek, statü vb. ayrımı yapmaksızın yüzlerce insanı buluşturma gücü yönü dikkat çekiciydi ve ben çocuk olmama rağmen bunu farkediyor, farklı insanlarla aynı ortamı paylaşmaktan mutluluk duyuyordum. Belki de sinema salonları, o dönemler kişinin hayal dünyasının genişlediği, ruhunun yenilendiği devasa terapi merkezleriydi, kim bilir? Elâziğ, 70'li yıllarda sinema salonları açısından oldukça iyi bir durumdaydı. Gölcük Sineması, Saray Sineması, Renk Sineması, Aile Sineması, Köşk Sineması, Yazlık Çiçek Sineması ve Yazlık Saray Sineması... Tüm bu salonlar şehrin merkezinde konuşlanmışlardı; genelde Gazi Caddesi'ne veya bu caddenin yakınlarına. En çok film seyrettiğim sinema salonu olmasından mıdır, mimari dokusunun etkisinden midir, ya da seyirci kapasitesi bakımından en büyük salon olmasının ihtişamından mıdır, "Gölcük Sineması"nın yeri ayrıdır, benim için. Gazi Caddesi'nin merkezinde bulunan Gölcük Sineması, Eski Belediye binasından Heykel'e doğru gidildiğinde yolun sol tarafındaydı. Tam karşısında küçük bir benzin istasyonu vardı o zamanlar. Sinemaya, caddeye bakan dış kapıdan girilirdi. Dış kapının hemen sağındaki bilet gişesinden biletinizi alıp içeriye adımınızı attığınızda, girişten birkaç basamak aşağıda geniş bir salonla karşılaşırdınız. Çeşitli meşrubat ve çerezin satıldığı açık bir büfe ve duvarlarında boy boy film afişlerinin çerçevelenip sergilendiği bir salon... Girişin hemen sol yanında bulunan demir korkuluklu bir merdivenle ikinci kata çıkılırdı. Yaklaşık iki yüz koltuklu modern bir balkonu burası. Köşe kısımlarından sinema sahnesine doğru uzanan ve u harfini andıran ince uzantılarıyla modern bir balkon... Üst kat, genellikle aileler için tahsis edilirdi. Yoğun ilginin olduğu filmlerde balkonda yer kalmaz, giriş katındaki yaklaşık altı yüz koltuklu ana salondan izlenirdi filmler. Balkon katından aşağıya inmek için ikinci bir merdiven daha vardı arka planda. Film bitiminde bu merdivenler kullanılırdı genellikle. Ayrıca çıkış esnasında insan tahliyesini kolaylaştırmak için Yeşildere Sokak'a açılan alternatif bir demir kapısı vardı sinemanın.

Hayal dünyamın kahramanlarıyla ilk olarak Gölcük Sineması'nda tanışmıştım. "Kara Murat" ve "Tarkan" serilerini bu salonda seyretmiştim. Daha sonraları Gölcük Sinemasında çarşamba günlerine özel "Kadınlar Matinesi" uygulaması başlatıldı. Gün gezmelerinin yerine geçti bu uygulama. Saray Sineması, eski belediye binasının altındaydı, Gazi Caddesi'nin başlangıcında. Caddeye bakan geniş kanatlı mavi renkli ahşap dış kapısının devamında bilet gişesinin sol köşede konumlandığı ve vizyondaki film afişlerinin asılı bulunduğu ara bir hol vardı. İkinci bir kanatlı kapıdan geniş bir salona girilirdi. Dikdörtgen şeklindeki bu salonun da bilindik bir şekilde duvarları film afişleriyle döşenmiş bir haldeydi. Salonun girişinin tam karşısında, kızaklı penceresinden satış yapan kapalı bir büfe bulunurdu. Bu büfenin hemen yanındaki dar koridordan tuvaletlere ulaşıldı. Dinlenme salonunun sağ tarafındaki iki adet çift kanatlı kapıdan seyir salonuna girilirdi. Bu kapılar içeriden kadife perdeler ile kaplıydı. Film başladığında dışarıdan ışık sızmasını önlemek amacıyla alınmış bir tedbirdi o zamanlar. Saray sinemasının seyir salonu bilinen diğer salonlardan farklıydı. Yaklaşık üç yüz koltuklu salonunun en arka kısmında iki katlı loca grubu vardı. Her katta, 6 veya 7 locanın bulunduğu ve her biri 4 seyirci kapasitesine sahip özel bölümlerden oluşuyordu. Bu sinemanın tahliye kapıları da Kilis Kebap Salonu'nun bulunduğu sokağa açılıyordu. Saray sinemasının önemli bir farklılığı da genellikle yabancı filmler getirmesiydi. Rahmetli babamla akşam seansında seyrettiğimiz "The Godfather" (Baba) adlı filmi hiç unutmam. Hele o soğuk kış gecesinde elini tutarak eve dönüşümüzü hiç.

"Hakimiyet Gazetesi"

AĞIN

1954 yılında kurulmuştur. Arapgir, Kemaliye, Çemişgezek ve Keban ilçeleri ile komşudur. Yüzölçümü 268 km², kıyı şeridi 70 km'dir.. Ağın, Elâzığ ilinin kuzey batısında bulunup ile yaklaşık 85 km uzaklıktadır. Yüz ölçümü 268 km²'dir. Rakım 955-1005 arasında değişmektedir. Ağın çevresi, genelde bir plato özelliği gösterir. Bu platolar, yükselteleri 3000 metreyi geçen Munzur Dağları'nın güney yamaçlarından Keban Baraj Gölü'ne doğru gittikçe yükselti kaybeden ve basamaklı bir yapıdaki platoların baraj gölü çevresindeki en alçaklarına tekabül eder. Ağın İlçe merkezi ortalama 900-1100 m arasında uzanan bu alçak plato yüzeylerinin ve kuzeyden gelen Beyelması Deresi'nin ve batıdan gelen Akpınar deresinin Keban Baraj Gölü'ne ulaşmadan hemen önceki tabanlı vadilerinin içinde kurulmuştur. Aynı zamanda bu kısım, bu iki derenin birleşmesiyle oluşan Ağın Deresi'nin kazdığı vadiyi, günümüzde Keban Baraj Gölü'nün doldurmasıyla meydana gelen körfezin kuzeyinde yer alır. Keban Baraj Gölü'nün yapımıyla ilçe yarımada görüntüsü kazanmıştır.

Görsel 5.8: Elâzığ Ağın İlçesi

1

“İnsanlık, ilk olarak 28 Aralık 1895 yılında kaydedilmiş hareketli görüntüleri beyaz perdede izlemiştir.” cümlesinde sinema yerine beyaz perde sözcüğünün kullanılmasının asıl amacı nedir?

- A) Anlatımı çekici kalmak
- B) Yabancı kökenli kullanmamak
- C) İzlenim kazandırmak
- E) Bilgi birikimini göstermek

2

Aşağıda verilen ifadelerin önüne, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- ( ) Köylerde bağbozumu döneminde yapılan orçik ve pestil bu festivalde görücüye çıkmaktadır.
- ( ) Ağın ilçesi leblebisi ile ünlüdür.
- ( ) Keban- Karakaya kurtarma kazılarında çıkan eserler Nurettin Ardıçoğlu Müzesi'nde sergilenmektedir.
- ( ) Bilimsel her türlü kaynağa sinema salonlarında ulaşabiliriz.

3

Aşağıdaki cümlelerdeki boş alanlara doğru ifadeleri yazınız.

İstasyon Caddesi'nde bulunan ..... fiziki olarak yenilenerek hizmet vermeye devam etmektedir.

..... Evi 2014 Yılında Elâzığ İl Özel İdaresi tarafından Harput kültürünün yaşatılabileceği bir mekân olarak yapılmıştır.

Fırat Üniversitesi kampüs yerleşkesinde bulunan ve üniversite bünyesinde hizmet veren ..... 664 kişilik kapasitesi ile ilimizin en geniş salonuna sahiptir.

2010 yılında Elâzığ Belediyesi Kültür ve Kongre merkezi olarak kurulan merkez, Ekim 2019 yılında belediye meclis kararıyla ..... almıştır.

4

Bilim sanat ve kültür merkezlerinin şehre katkılarını arkadaşlarınızla tartışınız.

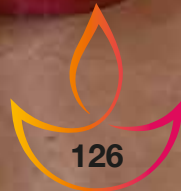
KÜLTÜREL DAMGALAR

Yaşadığınız şehirdeki tarihi yapılara bakarak şehriniz hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Bir milletin hafızasıdır tarih. Tarihi eserler ise vatan toprakları üzerine vurulmuş mühürlerdir. O topraklara ve üzerinde yaşayan insanlara kıymet verildiğinin göstergeleridir. Farklı ırk ve inanışlardan oluşan halkın, millet olma şuuruyla birlikte hareket ettiklerini gösterir. Cami ile kilisenin yan yana olması hoşgörü ve insana saygıyı ifade eder. Yapıldığı dönemlerin sanat, estetik ve güvenlik kaygılarıyla oluşturmuş tarihi eserler, ait oldukları milletlerin karakterlerini ve mimaride ulaştıkları seviyeyi yansıtmaktadırlar.

Anadolu'nun Türk yurdu olmaya yeni başladığı dönemlerin mimari eseri olan ulu camileri, Harput Ulu Cami özelinde incelediğimizde kalın duvarlar ve küçük içe doğru genişleyen pencereler, güvenlik endişesini; tek katlı olması, fazlaca sütun kullanılması ve kubbenin olmaması ise geline mimari seviyeyi gösterir. Bunun yanında 16. yüzyılın mimari üslubunu yansıtan Sara Hatun Cami; daha ince duvarları, büyük pencereleri, kubbeli yapısıyla hem mimarideki gelişmenin hem de Anadolu'da artık Türkler için güvenlik endişesinin olmadığını göstergesidir.

Şehirler canlı varlıklardır. Doğarlar, büyürler ve nihayetinde tarih sahnesinden kaybolurlar. On binlerce askerden oluşan orduların onlarca kez kuşattığı, hanlarında kalacak yer bulunmayan, bedestenlerinde kazançlı alışverişlerin yapıldığı, medreselerinde ilim tahsil edilen ve bir zamanlar eyalet statüsünde olan Harput'un günümüzde sadece bir mahalle olması buna dokunaklı bir örnektir.

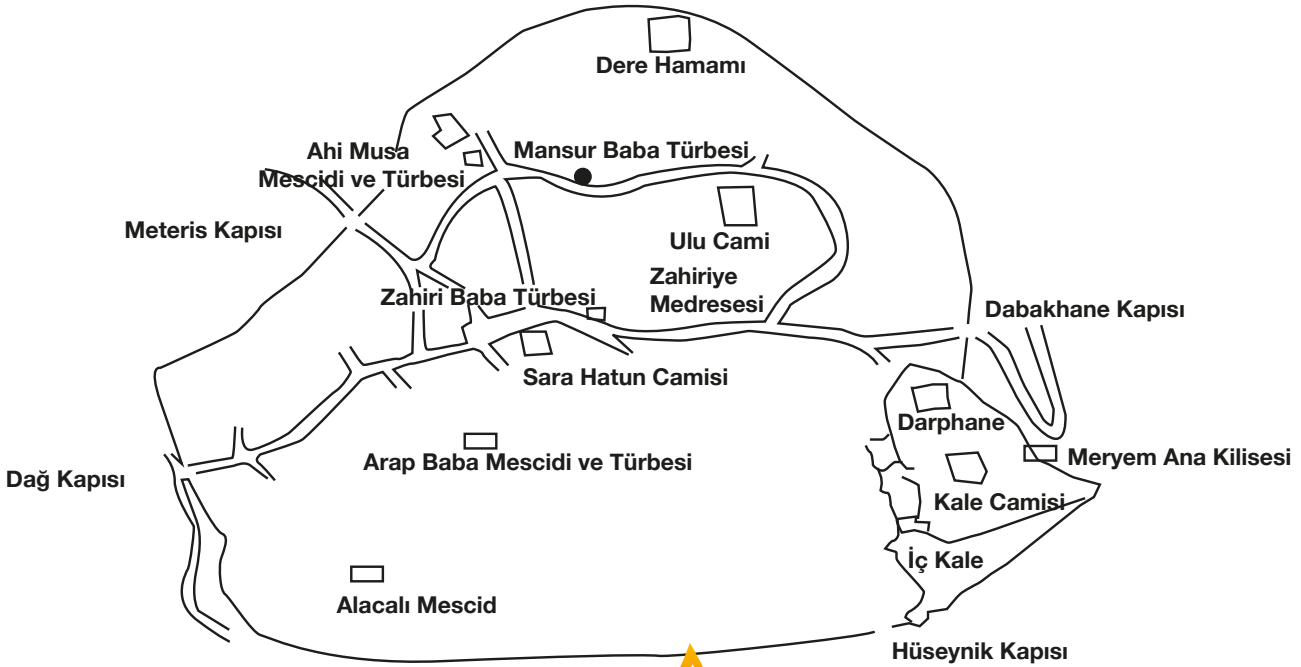
ŞEHİRİMİZE KİMLİK KAZANDIRAN ANITLAR

Harput Kalesi (Süt Kalesi)

Görsel 5.10: Harput Kalesi

Harput'un güneydoğusunda üç tarafı derin vadilerle çevrili kayalıklar üzerine bina edilmiş Süt Kalesi'nin, Urartu Kralı Menua zamanında yapıldığı düşünülmektedir. Bizans dönemine kadar askeri amaçlar için kullanıldığından sadece iç kaleden oluşmaktadır. Türk hâkimiyetiyle birlikte Harput'ta kale dışında da yerleşmelerin artmasıyla halkın güvenliğini sağlamak adına şehri kuşatan bir dış kale yapılmış ancak bu dış kale surları günümüze ulaşmamıştır. Her ne kadar Kale, Urartu dönemi eseri kabul edilse de sonraki dönemlerde kapsamlı tadilatlar görmüş ve Kale'ye eklemeler yapılmıştır. Kale surları Bizans, Artukoğulları, Dulkadiroğulları ve Akkoyunlu dönemlerine ait tadilat izleri taşımaktadır. Kaledeki kitabelerden anlaşıldığına göre en kapsamlı tadilat Artukoğulları döneminde Nizameddin İbrahim zamanında yapılmıştır ve günümüze ulaşan en sağlam surlar bu döneme aittir.

Ortaçağ'da Harput restitüsyon planı (E. Danık)

Görsel 5.11 : Harput Ulu Camii

Ulu Camii (Camii Kebir)

1654 yılında Harput'u ziyaret eden Evliya Çelebi'nin "müstecavüddua mahaldir" yani "duaların kabul edildiği yerdir" diye bahsettiği Ulu Camii hicri 551, (miladi 1156-1157) yılında Artuklu Sultanı Fahrettin Karaaslan tarafından yaptırılmıştır. Camii 30x40 ebadında olup duvar kalınlıkları bir metrenin üzerindedir. Uzun kenarı kuzey-güney doğrultusunda olan dikdörtgen planlı camii; harim, son cemaat mahali, açık iç avlu ve avlu revaklarından oluşur. Yirmi yedi tane sütun üzerine inşa edilen bina, tonoz tekniğiyle örtülmüştür. Sadece, mihrabın üzerinde yarım kubbe vardır. Kible duvarındaki mihrap yuvarlak kemerlidir ve yarı dairesel bir nişten oluşmaktadır. Kapılar doğu, batı ve güney (kible) duvarlarına konumlandırılmıştır. Yapının minaresi kuzey ve batı duvarlarının kesiştiği noktadadır. Sırlı ve sırsız tuğlaların birlikte kullanıldığı minare, kaidesinden sonra yukarıya doğru Pisa Kulesi gibi eğri bir formdadır. Bu sebeple halk arasında Eğri Minare diye de adlandırılmaktadır.

IV. Murat, Revan Seferi dönüşünde Ulu Camii'ye abanoz ağacında yapılmış bir minber ile kıymetli bir acem halısı hediye etmiştir. İshak Sunguroğlu, caminin onarımı için bu halının 205 altına satıldığından bahsetmiştir. Minber ise halen Harput'ta Kurşunlu Camii'de kullanılmaktadır.

Görsel 5.12 : Harput Ulu Camii

TONOZ: İçeriden içbükey olarak taş ve tuğlayla örülmüş, yarım silindir biçiminde tavan örtüsüdür.

Sara Hatun Camisi

Akkoyunlu Devleti'nin hükümdarı Uzun Hasan'ın annesi Sara (Sare) Hatun tarafından ahşap malzemeden yaptırılmıştır ve minaresi yoktur. Caminin kible duvarının solundaki kitabeye göre "1585 yılında Hacı Mustafa tarafından tamir suretiyle inşa edildi." denilerek caminin mimarisinin önemli ölçüde değiştirildiği ifade edilmiştir. 1848 yılında Harput Müftüsü Hacı Ahmet Efendi'nin girişimleriyle eski cami yıkılmış, etrafındaki arsalar da alınarak bugünkü cami inşa edilmiştir. Ancak minaresi elli yıl sonra 1898 yılında eklenmiştir.

Kare planlı caminin ana kubbesini, silindirik dört sütun taşımaktadır. Köşelerde çapraz tonozla örtülü kare formulu dört bölüm bulunur. Yarım yuvarlak mihrabın sağında ve solunda ikişer olmak üzere toplamda on sekiz pencere bulunmaktadır. Camiye kuzey duvarında bulunan iki kapıdan girilir.

Görsel 5.13: Harput Sarahatun Camii

Okuma Parçası

Yapılış günlerini iyi hatırlıyorum. 1898 yılı içerisindeydi. Aylarca evvel hazırlıklar başlamıştı. Köylülerin ve köy ağalarının günlerce bu işe hasrettikleri manda ve öküz arabalarıyla Körpe köyünden taşıdıkları beyaz taşlar, Meteris Kapısı'ndan şehre girerken yolun sağ tarafındaki meydana biriktirildi, ehil taş ustaları tarafından yontuldu. Bu sırada bağ bahçe sahiplerinden kireç yakmak için çalı çırpyı istenmişti. Onlar da kendi vasıtaları ile yığınlarla çalı çırpyı Kazıbahçesi'nin ilerisinde, yolun sol tarafındaki dereye yaptırılan büyük kireç ocağının etrafına döktüler. Ocağın günlerce yandı ve bol miktarda kireç elde edildi. Taşlar ve kireç hazırlandıktan sonra inşaata başlamak üzere Harput ahali adeta seferber edilmişti. Yüzlerce vasıta Kazıbahçesi'nden şehre kireç taşıırken halk da Meteris mevkiinden camiye kadar iki sıra halinde, günün ilk saatlerinden akşamın karanlığına kadar çalışmaktalardı. O kadar sık dizilmişlerdi ki koca bir taşı iki kişi tutarak önlerindeki kişilere veriyorlardı. Adım atmadan bu koca taşlar elden ele camiye doğru kayıp gidiyordu. Bu işler de bir iki gün içerisinde tamamlanınca kurbanlar kesilip dualar edilerek inşaata başlandı. Dört beş ay içerisinde caminin minaresi yapıldı.

Mühendisi yoktu. Diplomasız ustabaşına evelden bir plan, bir resim verilmiş miydi? Zannetmem. Sanatının cidden sahibi olan maharetli ustabaşı bu kıymetli eseri, Sara Hatun'un başına dikmek suretiyle hem camiye hem de şehri süslemiş oldu. Ruhü şad olsun.

İshak SUNGUROĞLU, Harput Yollarında, C 1, İstanbul 1958

Ağa Cami

Kitabesine göre 1559 senesinde Pervane Ağa tarafından yaptırılmış ahşap bir camidir. 1889 yılında yıpranmış olan cami yıkılarak yerine kârgir ve kubbeli bir cami inşa edilmiştir. Ancak bu yapıdan sadece kare kaideli, beyaz kesme taştan yapılmış olan minaresi kalmıştır. Cami, 1996 yılında aslına uygun olarak restore edilerek ibadete açılmıştır.

Görsel 5.14

Kurşunlu Cami

Osmanlı dönemi mimarisinin özelliklerini gösteren cami, 1738 yılında Çarsancak beylerinden Osman Ağa namında biri tarafından yaptırılmıştır. Kemerli ve üç küçük kubbeyle örtülmüş son cemaat yerinden geçilerek camiye girilir. Kubbeyle örtülü caminin minaresi kesme taştan yapılmış ve tek şerefelidir. Kubbesi kurşunla kaplandığı için bu adı almıştır. Girişteki asırlık çınar ağacı da takriben camiyle yaşıttır.

Görsel 5.15

Alacalı Cami

Ulu Cami'den sonra Harput'taki en eski camidir. Kayabaşı denilen mevkide, bugünkü Balakgazi Parkı içerisinde yer alır. 1203-1204 yıllarında Artukoğulları'ndan Nurettin Artukşah'ın babası Hızır zamanında yapılmıştır. Dikdörtgen planlı küçük bir camidir. Binaya bitişik olan iki katlı, aynı adla anılan medrese günümüze ulaşmamıştır. Düz dam örtülü caminin minaresi, Osmanlı döneminde eklenmiştir.

Görsel 5.16

Cimşit Hamamı

Yavuz Sultan Selim Han'ın Palu sancak beyi olan Cimşit Bey tarafından 16. yüzyılda yaptırılmıştır. Kubbe ile örtülü kare planlı bina, Sara Hatun Camisi'yle bitişiktir. Kubbesinde altıgen formda bir aydınlatma feneri bulunur. Dört eyvanlı ve köşelerde kubbelerle örtülü halvet bölümleri olan hamam, günümüzde restoran olarak kullanılmaktadır.

Görsel 5.17

Arapbaba Türbesi ve Mescidi (Alacalı Mescit ve Türbesi)

Selçuklu dönemi eserlerindedir. 1276 yılında yaptırılmıştır. Kible duvarındaki çinileriyle Anadolu'da ender rastlanan eserlerden biridir. Kesme taştan dikdörtgen planlı ve kubbeli olan yapının içi iki bölümden oluşur. Doğuda, kare şeklinde kubbeye örtülü mescit yer alırken yapının batı tarafında dikdörtgen şeklinde türbe bulunur. Mescit kısmına kuzey duvarında yer alan kemerli kapıdan girilir.

Görsel 5.18

Fatih Ahmet Baba (Şeyhi Kâinat) Mescidi ve Türbesi

Kendine has bir mimarisi olan yapı, sekizgen şeklinde türbe ile dikdörtgen biçimli mescitten oluşur. Türbenin kitabesi bulunmadığından tarihi hakkında net bilgimiz yoktur. Ancak mezar odasındaki sanduka üzerinde 1313 tarihi yer almaktadır. Yapının türbe kısmı kubbe ile örtülüyken mescit kısmı düz dam ile örtülüdür.

Görsel 5.19

Mansur Baba Türbesi

Mimari özelliklerine ve kullanılan malzemeye bakıldığında türbenin 13. yüzyılın başlarında yapıldığı kabul edilmektedir. İçten ve dıştan sekizgen şeklinde olan türbe iki bölümden oluşur. Batı duvarındaki kapıdan girilen zemin kattaki mezar odası yıldız tonoz ile örtülüdür. Üçüncü Murat devrine ait bir belgede Kinederiç Köyü'nün gelirinin bu türbe ve yanındaki zaviyeye vakfedildiği bilgisi yer almaktadır.

Görsel 5.20

Hoca Hasan Hamamı

Kurşunlu Cami'nin 50 metre batısında yer alan klasik Osmanlı mimarisiyle yapılmış hamam; soyunma, ılıklik ve yıkanma yerlerinden oluşur. Doğu ve batı yönlerinde iki kapısı bulunur. Kubbeye örtülü hamamın ortasında bir şadırvan vardır.

Görsel 5.21

Meryem Ana (Yakubiye) Kilisesi

Kale'den Dabakhane'ye giden yolun sağında, Kale'nin kuzeydoğu surlarına gömülü halde, adeta kalenin bir parçasıymış gibi görünen kilise, miladi 179 yılına tarihlendirilmektedir. Doğu batı ekseninde bazilikal planlı, Bizans döneminde yapılmış olan kilisenin, Sultan Fahrettin Karaaslan döneminde onarıldığını giriş kapısındaki kitabeden öğrenmekteyiz. 1148-1151 yılları arasında patrikhane statüsünde olan Meryem Ana Kilisesi'nin ikinci bir onarımı da 1865 yılında Osmanlı Devleti zamanında yapılmıştır. 1936 yılına ait fotoğrafta kilisenin batısına konumlandırılmış günümüze ulaşmayan misafirhane, yemekhane, yatakhane gibi eklentilerinin de olduğu görülmektedir. 1999 yılında yeniden onarılarak ibadete açılmıştır.

“Meryem Ana Kilisesi inşa edilmiş en eski kiliselerden biridir.”

BAZİLİKA: Ortaçağ mimarisinde, uzun bir dikdörtgen biçiminde olan, kısa kenarlardan birinde daire biçiminde apsisi (mihrap) bulunan kilise ya da mimari üslup.

Kale Hamamı

Harput Kalesi'nin batısında bulunan hamamın yapım tarihi bilinmemekle beraber, planı ve mimari özelliklerine bakılarak Osmanlı dönemi eserlerinden olduğunu söyleyebiliriz. Bugün harabe olan yapıda, 2017 yılından beri yenileme çalışmaları yapılmaktadır.

IV. Murat Cami

IV. Murat Revan Seferi'ne giderken manevi destek aldığı Ahmet Peykeri Hazretleri'ni, sefer dönüşünde de ziyaret etmiş, kendisine teşekkür olarak Mollakendi köyünde bir külliye inşa ettirmiştir. Ancak külliye günümüze sadece cami ve türbe kalabilmiştir.

17. yüzyıl Osmanlı mimarisi özelliklerini gösteren caminin tek şerefeli bir de minaresi vardır. Revaklı ve üç küçük kubbeye örtülü son cemaat yerinden caminin içine girilir. Ana kubbe kuzeyde bağımsız iki sütuna, diğer yönlerde de duvarlar üzerine oturtulmuştur.

İzzet Paşa Camisi

Türkiye'nin asansörlü minareye sahip ilk camisi.

1866 yılında Elâziğ Valisi Hacı Ahmet İzzet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kerpiç malzemeden yapılmış cami, 1967 yılında yıkılarak bugünkü yapıda inşa edilmiştir. Klasik dönem Osmanlı mimari üslubunu çağrıştıran caminin 20m çapındaki ana kubbesi, dört fil ayağı üzerinde yükselen dört kemer üzerine oturtulmuştur. Dört yarım ve yirmi beş küçük kubbeyle caminin tavan örtüsü tamamlanmıştır. Ana kubbenin örttüğü orta mekânın sağında ve solunda revaklarla ayrılmış bölümler ile son cemaat yerinin üstünde U şeklinde ikinci kat bulunmaktadır. Birinci katın duvarları Kütahya çinileri, kible duvarındaki yüksek camlar revzenlerle süslenmiştir. Kırk metre yükseklikteki, Türkiye'nin ilk asansörlü minareleri ikişer şerefeye sahiptir.

Aynı anda 5000 kişinin ibadet edebildiği cami; 120 dükkan, otopark, banyo, gasilhane ve vakıf binasından oluşan bir külliye'dir.

Görsel 5.25

REVZEN: Renkli ya da renksiz küçük cam parçalarının alçıyla birleştirilmesiyle yapılmış süslü pencere.

Elâziğ Eski Hükümet Konağı

Dönemin Elâziğ Valisi Enis Paşa tarafından 1896 yılında yaptırılmıştır. Yaptırıldığı tarihten 1984 yılına kadar hükümet konağı olarak kullanılan bina, 1984-2006 yılları arasında karakol olarak kullanılmıştır. 2007-2009 yılları arası yenileme çalışmalarından sonra sergi sarayı olarak hizmet verilmiştir.

Kesme taştan yapılmış binanın pencereleri yuvarlak kemerlidir. Kuzeye bakan cümle kapısının ekseninde güneyde de bir giriş kapısı bulunmaktadır. Zemin ve birinci katın planları ana hatlarıyla birbirine aynıdır. Binadaki toplam 33 oda doğu batı doğrultusunda uzanan koridora açılmaktadır. Bina Anıtlar Yüksek Kurulunun kararı ile taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

ELÂZİĞ

Görsel 5.26

Palu (Şebeteria) Kalesi

Urartular tarafından inşa edilmiştir. Palu ilçemizin doğusunda, Murat nehrinin kıyısında, kayalıklar üzerinde, Evliya Çelebi'nin ifadesiyle "göğe uzanmış" bir kaledir. Kayadan oyulmuş su sarnıçları, tahıl depoları ve Murat nehrinden su alabilmek için açılmış kaya tünelleri Urartuların taş yontmadaki ustalıklarını göstermektedir. Ölümden sonra da bir hayatın var olduğu inancının göstergesi olan üç adet kaya mezarı ile tapınma nişleri ve sunaklar da antik dönemin inanç sistemlerini yansıtan kalıntılardır. Kalenin kuzeybatısında Kral Menua döneminden kalma bir kitabenin varlığı da dikkat çekmektedir.

Görsel 5.27

PALU

Palu Ulu Cami

Palu'nun eski yerleşkesi olan Çarşıbaşı Mahallesi'nde yer alır. 1852 yılında yapılmıştır. Dikdörtgen planlı olan cami, düz dam örtüyle kaplanmıştır. Minaresi kare bir kaide üzerinde silindirik ve tek şerefelidir.

1939 Palu yangınından sonra ilçenin yerinin değişmesiyle yavaş yavaş cami harabeye dönmüştür. 2015 yılında başlatılan yenileme çalışmaları 2018 yılında tamamlanarak ibadete açılmıştır.

Görsel 5.28

Palu Köprüsü

Murat nehri üzerinde yapılmış olan köprü'nün kitabesinin olmaması nedeniyle yapım tarihi hakkında kesin bilgi verilememektedir. Bizans döneminde yapıldığı sanılan köprüde, Artukoğulları dönemine ait tadilat izlerine rastlanmaktadır. 156 metre uzunluğunda 3,5 metre genişliğinde olan köprü, IV. Murat Bağdat Seferi'ne giderken de onarım görmüştür. İrili ufaklı sekiz kemer üzerine kesme taştan inşa edilmiştir. Köprü ayaklarında suyun akış yönüne doğru selyaranların olması dikkat çekicidir. 2010 yılında yenilenerek yeniden kullanıma açılmıştır.

Görsel 5.29

Alacalı Mescit

Eski Palu yerleşkesinde bulunan Selçuklu dönemine ait mescit siyah ve beyaz kesme taştan almalı olarak örüldüğü için bu adı almıştır. Kare formulu harim kısmına, kuzey yönünden tuğla ile örülmüş, tonozlu ve kemerli son cemaat yerinden girilir. Mescidin 2017 yılında restorasyonu tamamlanmıştır.

Görsel 5.30

Cimşit Bey Cami ve Külliyesi

Palu Kalesi'ne giderken sağ tarafta kalan cami, Yavuz Sultan Selim Han'ın sipahisi, Palu Sancak Beyi Cimşit Bey tarafından 16. yüzyılda yaptırılmıştır. Yaşanan deprem sonucunda büyük hasar gören cami onarım görmüştür. Ancak minaresi yeniden yapılmamıştır. Caminin hemen yanında sekizgen planlı kubbeyle örtülü Cimşit Bey Türbesi yer almaktadır. Külliye içerisinde medrese ve bir de hazire (cami bahçesinde bulunan mezarlık) bulunmaktadır.

Görsel 5.31

Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi

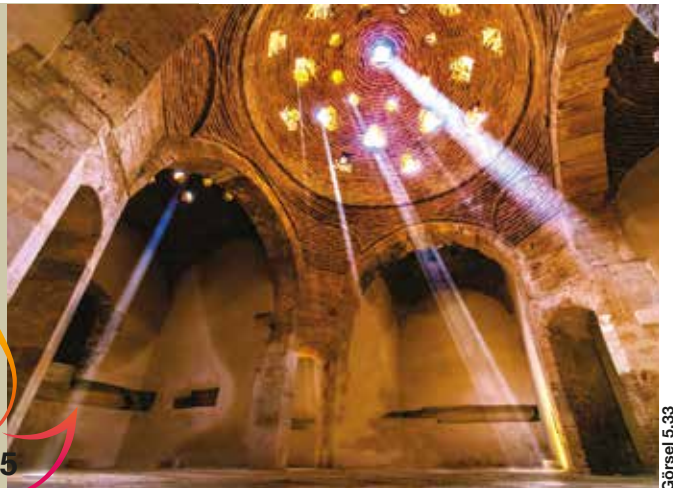
Eski Palu'nun Çarşıbaşı Mahallesi'ndedir. Bizans dönemi eserlerindedir. Kare ölçülerinde yerleştirilmiş dört büyük sütun, kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Kemerler üzerindeki altıgen kasnak üzerine tuğladan yapılmış kubbe yerleştirilmiştir. Kilisenin sağlam kalan tek bölümü kubbenin altındaki naos (cemaatin ibadet ettiği yer) bölümüdür. Ancak kubbe ve güney duvarı tamamen, batı duvarı da kısmen yıkılmıştır.

Görsel 5.32

Palu Hamamı

2018 yılında restorasyonu tamamlanan Palu Hamamı Eski Palu'da Ulu Cami ile Küçük Cami arasında yer alır. Hamam; soyunma, ılıklik, sıcaklık ve külhan bölümleriyle klasik Osmanlı hamamı özelliğini taşır. Kitabesine göre 1659 yılında yapılmıştır. Kare planlı ılıklik kısmının üstü kubbe ile örtülüdür. Kubbe üzerinde altıgen şeklinde bir aydınlatma feneri bulunur.

Görsel 5.33

Hastek Kalesi

Ağın ilçesinin Yenipayam köyünde Keban Baraj Gölü kıyısındaki kayalıkların üç katlı ve birbiriyle bağlantılı olarak oyulması ile ortaya çıkmış, Kapadokya bölgesindeki mağaraları andıran bir yapıdır. Kalenin 1. yüzyılda Hristiyanlığın yayılma döneminde yapıldığını söyleyenlerin yanı sıra, 1018 yılında Türkmen akınlarından korunmak isteyen bölge halkı tarafından yapıldığını da ileri sürenler vardır.

Görsel 5.34

Küşne Kilisesi

Ağın ilçesinin Beyelması köyünde bulunmaktadır. Bizans döneminde yapıldığı düşünülen kilisenin sadece kuzey duvarındaki kemerli pencere açıklıkları ile batı duvarının bir kısmı ayakta kalabilmiştir.

Görsel 5.35

Demirkapı Hanı

Alacakaya ilçemizin Çakmakaya köyünün güneyindedir. O dönemde Harput'tan Diyarbakır'a giden yol üzerinde yapılmıştır. Hem Selçuklu hem de Osmanlı mimarisinden izler taşıyan yapının 16. yüzyılda yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bağımsız girişleri olan yapı üç bölümden oluşmaktadır. Doğu cephesinde dinlenme odaları ve mescidi, ortada tonozla örtülü üç adet yolcu sahanlığı, batı tarafında bitişik iki kare planlı alan bulunmaktadır. Hanın üstü düz dam ile örtülmüştür.

Görsel 5.36

Muşar Dağı Kilisesi

Baskil ilçemizin Suyatağı köyü sınırları içerisinde Muşar (Abdulahap) Dağı'nın zirve noktasında bulunmaktadır. Üç saatlik yorucu bir yaya yolculuğundan sonra ulaşılabilen yapının Bizans dönemine ait olduğu sanılmaktadır. İki katlı olarak kabayonu taştan yapılmış kilisenin ana duvarlar üzerinde yarım silindirik kale burçlarını andıran kulelerinin olması askeri amaçlı da kullanıldığı fikrini akla getirir. Giriş batı yönünde bir hole açılır. Buradan tuğladan yapılmış tonoz örtünün altında bulunan ibadet bölümüne geçilir. Kilisenin bulunduğu bölge 2019 yılında birinci derece sit alanı ilan edilerek koruma altına alınmıştır.

Görsel 5.37

Kömürhan

Kömürhan Köprüsü'nün 600 metre kuzeyinde Habıpuşağı köyü sınırları içerisinde yer alır. Kitabesi yoktur ancak 1892 senesi Mamûratül Aziz salnamesinde IV. Murat döneminde yapıldığına dair bilgiler mevcuttur. Dikdörtgen planlı hanın köşeleri kesme taş, duvarları ise kabayonu taştan yapılmıştır. Güneydeki giriş, açık avluya açılır. Avlunun batı duvarında yedi tane eyvan, güneydoğu köşesinde mescit, mescidin önünde bir havuz bulunmaktadır. Kuzey taraftaki kışık bölüm, payeler ve kemerlerle yedi parçaya ayrılarak her birine şömine ve baca eklenmiştir. Mescit; kubbe, eyvanlar ve kışık salon içten tonoz, dıştan düz dam ile örtülmüştür. Yapı, 1987 yılında yapılan Karakaya Baraj Gölü'nün suları altında kalmıştır.

Görsel 5.38

Yusuf Ziya Paşa Külliyesi

Külliye, Keban'da iki kez Madeni Hümayun emini olarak görev yapan Yusuf Ziya Paşa tarafından 1798 yılında yaptırılmıştır. Cami, medrese, kütüphane ve şadırvandan oluşan külliye için Keban, Arapkır, Eğin'de (Kemaliye) bulunan 55 adet taşınmazın (dükkân, değirmen, tarla) gelirleri vakfedilmiştir.

Osmanlı mimarisinin klasik bir örneğidir. Camiyle aynı avlu içerisinde bir şadırvan ve kütüphane dairesi bulunmaktadır.

KEBAN

Görsel 5.39

Denizli Kervansarayı (Makit Han)

Keban'ın Denizli köyü sınırları içerisinde, eski İpekyolu güzergâhı üzerindedir. Kitabesi olmadığından yapılış tarihi belli değildir. Yapının açık avlusu yoktur. Dikdörtgen planlı hana, kuzey yönde bulunan eyvandan geçilerek girilir. Giriş eyvanının her iki yanında tonozla örtülü iki oda bulunur.

Görsel 5.40

Habab (Ekinözü) Çeşmesi

Kovancılardan Ekinözü (Habab) köyünde bulunan çeşmeler, yukarı ve aşağı çeşmeler diye ayrılmaktadır. Aşağı çeşme 1634 yılında yapılmıştır. Yukarı çeşmenin kitabesi yoktur. Sular köyün üç kilometre kadar uzağından ve yeraltından taş kanaletlerle çeşmeye ulaştırılır. Kesme taştan yapılmış ve L şeklinde dizilmiş üç tane kemerli çeşme bulunmaktadır.

KOVANCIILAR

Görsel 5.41

Maden Saat Kulesi

İnsanların günü verimli kullanabilmesi, namaz vakitlerini doğru tayin etmesi ve saatlerini ayarlayabilmesi için iletişim araçlarının yaygın olmadığı 20. yüzyıl öncesinde muvakkithanelere ihtiyaç duyulmuştur. Maden Saat Kulesi de bu amaçla, 1898'de II. Abdülhamit döneminde yaptırılan 32 saat kulesinden biridir. Kahverengi ve beyaz kesme taştan birer sıra alması olarak örülmüştür. Köşeleri pahlanmış kaidesi üzerinde daralan bir formda yükselen kulenin şapkası günümüze ulaşmamıştır.

Görsel 5.42

MUVAKKİT VE MUVAKKİTHANE: Dünyanın güneş etrafındaki hareketini gözlemleyerek saati ve bilhassa namaz vakitlerini belirleyen kimselere muvakkit; muvakkitler tarafından ayarlanmış saatlerin bulunduğu, küçük bir rasathaneyi andıran binaya da muvakkithane denir.

Görsel 5.43: Tarihi Baskil Karaali Köyü Tren Köprüsü.

BASKIL

İlçe Elâziğ il merkezine yaklaşık 38 km uzaklıktadır. Doğusunda Elâziğ, güneydoğusunda Sivrice ilçesi, batısında Karakaya Baraj Gölü ve Malatya ili Arguvan ilçesi, güneyde Kale ve Doğanyol ilçeleri, kuzeyinde Keban ilçesi ile çevrili olan Baskil, düz bir arazi üzerine kurulmuş olup tepe ve dağ yükseltileri ile çevrilmiştir.

Baskil ilçesi yöresinde ilk tunç çağına uzanan yerleşim izlerine rastlanmıştır. Karakaya baraj çalışmaları sırasında çıkan kalıntılar, özellikle Fırat havzasına birçok kavimlerin yerleştiğini göstermektedir. Elde edilen bilgilere göre Hititler burada uzun süreli hakimiyet kurmuşlardır. Daha sonra Asur ve Makedon istilası başlamıştır. En son Romalılar ve Bizanslılar hâkim olmuşlardır.

İlçe ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Kayısı üretiminin ilçede önemli bir yeri vardır. 1996 yılında ilçede kurulan Kayısı Entegre Tesisi, il Özel İdare Müdürlüğüne yapılmıştır.

İlçe dağlık bir bölge olup, Haroğlu ve Hacı Mustafa önemli dağlardır. İlçede yapılan kazılarda buranın Roma ve Bizans döneminde de yerleşim merkezi olduğu ortaya çıkmıştır. Ulaşım kara ve demiryolu ile sağlanmaktadır.

Görsel 5.44: Baskil Kayısı Bahçeleri

1

Yapının minaresi kuzey ve batı duvarlarının kesiştiği noktadadır. Sırlı ve sırsız tuğlaların birlikte kullanıldığı minare, kaidesinden sonra yukarıya doğru Pisa Kulesi gibi eğri bir formdadır. Bu sebeple halk arasında Eğri Minare diye de adlandırılmaktadır.

Yukarıdaki paragrafta tanıtılan camimiz aşağıdakilerin hangisidir?

- A) Sara Hatun Camisi
- B) Ulu Cami
- C) Alacalı Mescit
- E) IV. Murat Camisi

2

Aşağıda verilen ifadelerin önüne, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- ( ) Sara Hatun Camisi Akkoyunlu Devleti'nin hükümdarı Uzun Hasan'ın annesi Sara (Sare) Hatun tarafından ahşap malzemeden yaptırılmıştır ve minaresi yoktur.
- ( ) Cimşit Hamamı günümüzde müze olarak kullanılmaktadır.
- ( ) Arap Baba Mescidi'nin diğer adı Kurşunlu Mescit'tir.
- ( ) Meryem Ana Kilisesi inşa edilmiş en eski kiliselerden biridir.

3

Aşağıdaki cümlelerdeki boş alanlara doğru ifadeleri yazınız.

Harput Kalesi'ne ..... de denilmektedir.

Elâzığ'daki ..... duaların kabul edildiği yer olarak kabul edilmektedir.

Hamamlar genellikle....., ... ve yıkanma bölümlerinden oluşur.

Türkiye'nin asansörlü minareye sahip ilk camisi.....'dir.

4

Bir şehrin tarihi yapıları o şehre nasıl bir kimlik kazandırır arkadaşlarınızla tartışınız.

KÜLTÜRÜMÜZÜN KİLOMETRE TAŞLARI

Kişilik, kalıtsal olarak atalardan intikal eden bir özellik olmaktan çok, çevresel faktörlerle şekillenen bir kazanımdır. Sevgi, saygı, hoşgörü, hak, adalet gibi değerlere sahip olan bireyler, aileden aldıkları bu değerleri yansıtırlar. Kişinin aldığı eğitim, bulunduğu sosyal ortamlar ve yakın çevresinin (aile, mahalle, şehir) kültürel seviyesi kişiliğin oluşmasında belirleyici parametrelerdir.

Liman şehirleri ya da ticaret yolları üzerindeki farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış, kültürel birikimin fazla olduğu şehirlerde fikirde, sanatta ve bilimde evrensel düşünen insanlar yetişir. İlk çağda İyonya şehirlerini, 10. ve 11. yüzyıllarda Bağdat, Belh gibi İslam medeniyeti şehirlerini ve buralarda yetişen Sokrates, Pisagor, İbni Sina, Farabi gibi bilginleri bu duruma örnek gösterebiliriz. Çünkü kahvehanelerinde sanatın konuşulduğu, bilimsel tartışmaların yapıldığı bir şehirde yetişen kültürlü bir nesil tekâmül ederek bu kültürel birikimi bir üst seviyeye taşıyacaktır.

Başta aile olmak üzere bütün sosyal alanlarda yüksek kültürel değerlerden beslenmiş Anadolu halkı kültürel birikimini halk bilgeliği tadında genç nesillere aktarmayı bilmiştir. Camilerinde Kur-an okunan, medreselerinde ilim tahsil edilen, meclislerinde şiir ve musiki meşki yapılan Harput'un, kültürel atmosferini teneffüs ederek yetişen gençler içerisinde her dönemde âlimler, paşalar, sanatçılar yetişmiştir.

Görsel 5.45: Harput Kalesi

ŞEHRİMİZİN YETİŞTİRDİĞİ ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER

Orgeneral Yakup Şevki Paşa (1887-1939)

Görsel 5.46: Orgeneral Yakup ŞEVKİ Paşa

1887 yılında Harput'ta doğmuştur. İlkokulu Harput'ta bitirdikten sonra sırasıyla, Elazığ Askeri Rüştîyesi (Ortaokul), Erzurum Askeri İdadisi (Lise) ve İstanbul Harp Okulundan mezun olarak 1899'da kurmay yüzbaşı olarak 4. Orduya tayin edilmiştir.

II. Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşlarında görev aldı. I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'nde Mustafa Kemal Paşa'dan sonra 19. Tümen komutanlığına getirildi. Galiciya Cephesi'nde iken paşalık rütbesi verildi. Kafkas Cephesi'nde Kars'ın Rus işgalinden kurtarılmasında 2. Ordu komutanı olarak harekâtı yönetti. 13 Temmuz 1920'de İngiliz işgal kuvvetleri tarafından tutuklanarak Malta'ya sürgün edildi. Bir yıllık sürgünden sonra Ankara'ya gelerek Kurtuluş Savaşı'na katıldı. 20 Aralık 1939 tarihinde vefat etti.

Albay Celal DORA (1902-1984)

1902 yılında Harput'ta doğmuştur. Babası Yemen isyanında şehit düşen Yüzbaşı Tahir Efendi'dir. I. Dünya Savaşını bitiren Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi üzerine Bursa'ya gelerek Kuvayı Milliye birlikleriyle Milli Mücadele'ye katılmıştır.

30 Ağustos 1949 tarihinde albay rütbesi alan Celal Dora 17 Ağustos 1950'de Kore'ye gitmek için görevlendirilen 241. Alay komutanlığına atanmıştır. Göstermiş olduğu başarı sebebiyle Albay Celal Dora, ABD Başkanı tarafından 24 Kasım 1951'de Gümüş Yıldız Madalyası verilmiştir. 1954 yılında Askerlikten emekli olan Celal Dora, 1957 genel seçimlerinde Elazığ milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir.

Görsel 5.47: Albay Celal DORA

Ahmet AYTAR (1922-1992)

Spor hayatına futbol ile başlayan Aytar, antrenör Ziya Atlet tarafından keşfedilerek atletizme yönlendirilmiştir. 1941-1960 yılları arasında katıldığı Türkiye maraton şampiyonasında toplam sekiz defa birincilik elde etmiştir. 1951 yılında Mısır'da düzenlenen ilk Akdeniz Oyunları'na katılan milli sporcumuz atletizm dalında altın madalya alarak Türkiye'ye birincilik kazandırmıştır.

Görsel 5.48: Ahmet AYTAR

Yakup KILIÇ (1986-)

Türkiye büyükler ferdi boks müsabakalarında Türkiye şampiyonu olan sporcumuz, 2003 yılında Avrupa Gençler Boks Şampiyonası'nda gümüş madalya, 2004 yılında Dünya Üniversiteler Arası Boks Şampiyonası'nda bronz madalya, 2005 yılında Akdeniz Oyunları'nda bronz madalya kazanmıştır. Ayrıca 2008 yılı Yaz Olimpiyatları ve 2009 Akdeniz Oyunları'nda bronz madalya elde etmiştir.

Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde akademik personel olarak görev yapan sporcumuzun adı kazandığı başarılar nedeni ile Elazığ Gençlik ve Spor Müdürlüğü tarafından ilimizdeki spor salonuna verilmiştir.

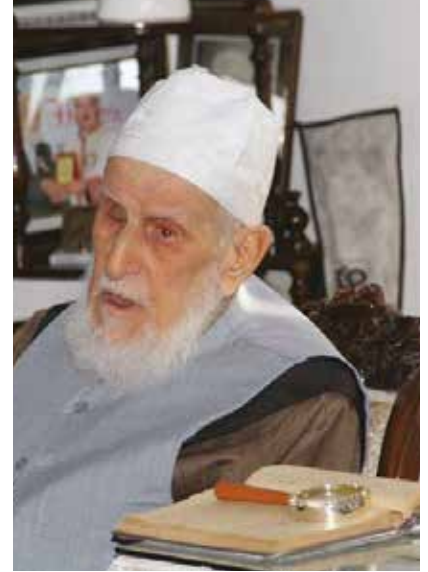
Görsel 5.49: Yakup KILIÇ

Beyzade Ali Rıza Efendi (1810-1904)

Beyzade Efendi Harput'ta doğmuştur. Kardeşi ile Kurşunlu Medresesi'ne devam ederek ilim tahsil etmeye başlamışlardır. Harput ulemasından Hacı Ali Efendi ve Dağıstanlı Hacı Hafız Mehmet Efendi'den ders alarak kısa zamanda kendini geliştirmiştir. Öyle ki Dağıstanlı Hoca kendinden sonra müderrislik kürsüsüne Beyzade Efendi'nin getirilmesini vasiyet etmiştir. İlimde olduğu kadar tasavvufta da manevi dereceler alan Beyzade Efendi seksen sene İbrahim Paşa Medresesi'nde hocalık yapmıştır.

Hafız Abdullah NAZIRLI Hoca (1920-)

Elâzığ merkez Hoş köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Ali Efendi'den ilk derslerini almıştır. 12 yaşında iken hafızlığını tamamlar. Elâzığ'da merhum Hafız Mehmet Erdağ'dan tecvit, kıraat ve makam dersleri, amcası Müderris Hafız Muhammed Efendi'den Arapça, tefsir ve Osmanlıca dersleri alır. Daha sonra Kayseri'ye giderek 1945 yılına kadar eğitimini tamamlar. Malatya, Sivas ve Elâzığ müftülüklerinde 1975 yılına kadar görev yaptıktan sonra emekli olur. Bütün ömrümü kendi ifadesi ile "Okudum ve Okuttum" olarak özetleyen Abdullah Hoca Elâzığ'da halen öğrenci yetiştirmeye devam etmektedir.

Görsel 5.50: Hafız Abdullah NAZIRLI Hoca

Hacı Hayri Bey (1876-1910)

Harput'ta 1876'da doğan şairimiz 1 Aralık 1910'da İstanbul'da ölmüştür. İlk ve ortaöğrenimini Harput'ta tamamlamıştır. Vilâyet gazetesinin başyazarlığını yapmış. Dersim, Musul ve Diyarbakir mektupçuluklarında bulunmuştur. Aruz ölçüsüyle çok sayıda şiir yazmıştır. "Sinemde bir tutuşmuş yanmış ocağ olaydı" dizesiyle başlayan ünlü gazeli bestelenmiştir.

İshak SUNGUROĞLU (1888-1977)

18 Mart 1888 tarihinde Harput'ta doğdu. İshak Sunguroğlu ilköğrenimini Kamilzade Hafız Tevfik Efendi Mektebinde tamamladı. Sonra, Elazığ Rüştiyesi'ne kaydı yapıldı. Bu okuldan 1907'de mezun oldu.1922 yılında İstanbul'a yerleşti ve kendi adına ticaret yapmaya başladı. İyi bir ticari işi varken, bir yangında olayında evini ve eşyalarını kaybetti. Yeniden memuriyete dönmek mecburiyetinde kaldı. 1935 yılında girdiği memurluğa 1954 yılına kadar devam etti. 1954 yılında emekli olunca, boş durmadı. Elazığ adına çalışmalar yapmaya devam etti. İshak Sunguroğlu, yazmış olduğu "Harput Yollarında" isimli dört ciltlik eseriyle Elazığ'ı ve Harput'u çok geniş kitlelere duyuran bir isimdir.

Görsel 5.51: Harput

Fikret MEMİŞOĞLU (1915-1968)

Hukukçu, şair, yazar, araştırmacı kimliğine sahip Fikret Memişoğlu, Elazığ'ın Kesrik Mahallesi'nde doğmuştur. Eğitim hayatına Kesrik'te başlayan Fikret MEMİŞOĞLU liseye kadar eğitimine Kesrik'te devam etmiştir. Arapça ve Farsça'ya oldukça hakimdir. Lise yıllarında şiir yazmaya başlamıştır. Fikret MEMİŞOĞLU aruz vezni ile şiir yazan son ustalardandı. Babasının işi nedeniyle Ankara'ya gitmesiyle Fikret MEMİŞOĞLU da tahsil hayatına Ankara'da devam etmiştir. Fikret MEMİŞOĞLU Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine kayıt yaptırmış ve 1937 yılında okulu bitirmiştir. Elazığ'da Yeni Fırat adlı aylık bir fikir ve sanat dergisi çıkardı. (1962-67, 36 sayı) Harput şarkı ve türkülerini derledi. Eski sanatçılara bu şarkı ve türkülerini okutarak banda aldirıp şarkıların TRT arşivlerine geçmesini sağladı. Elazığ-Harput folkloru ve tarihi konularında yaptığı araştırmalarla tanınındı.

Cenani DÖKMECİ (1943-1981)

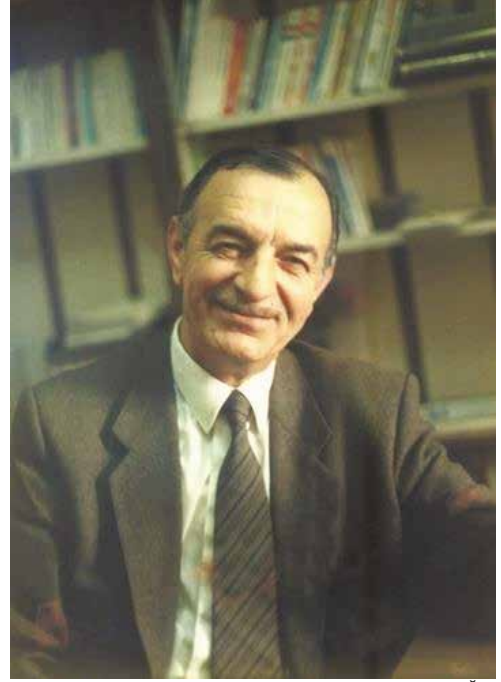
Cenani Dökmeci Elazığ'ın geçen yüzyılda yetiştirdiği, kendine has imgeleri ve imaj dünyası olan önemli şairlerindedir. 1943'te başlayıp, 1981'de ölümüyle son bulan şiir hayatında, 144 şiir kaleme almıştır. Dökmeci'nin derin Harput ve Elazığ sevgisi şiirlerinde vücut bularak, yöreye ait tüm folklorik unsurların dizelere yansımalarına yol açmıştır. Şairin Elazığ'da yaşadığı kültürel çevre, onun şiirlerine etki eden önemli bir nokta olarak görülmektedir. Fikret Memişoğlu'la beraber çıkardıkları Yeni Fırat Dergisi'nde birçok şiir ve gezi yazısı kaleme aldı.

Görsel 5.52: Cenani DÖKMECİ

Niyazi Yıldırım GENÇOSMANOĞLU (1929-1992)

1929'da Elazığ'ın Ağın ilçesinde doğdu. İlk öğrenimini burada gördü. Akçadağ Köy Enstitüsü'nü bitirdikten sonra öğretmenliğe başladı. Çeşitli köy ve kasabalarda 19 yıl öğretmenlik yaptı. Türk Edebiyatı Vakfı ve Doğu Türkistan Vakfı'nda çeşitli idari vazifelerde bulundu. Doğu Türkistan'ın Sesi Dergisi'ni yönetti. Son olarak Türkiye gazetesinin Kültür-Sanat köşesini idare etti. Vefatına kadar bu vazifeyi yürüttü. Malazgirt zaferinin 900. yıldönümünde yazdığı Malazgirt Marşı adlı eser birinci seçilerek bestelendi. Türk milletinin tarihine, kültürüne ve meselelerine hakim olan Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Türk edebiyatında "destan şairi" olarak tanınmış ve bu alanda unutulmayacak eserler bırakmıştır. Eserlerinden bazıları; Bozkurtların Ruhu, Gençosman Destanı, Malazgirt Destanı, Bozkurtların Destanı, Boğaç Han Destan'larıdır.

Görsel 5.53: Niyazi Yıldırım GENÇOSMANOĞLU

Bahaeddin ÖGEL (1923-1989)

Prof. Dr. Mehmet Bahaeddin, Türk tarih profesörüdür. 21 Nisan 1923 tarihinde, Elazığ'ın Çarşı Mahallesi'nde doğmuştur. İlk ve orta eğitimini Elazığ ve Malatya'da tamamlamış, 1940-41 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'ne kaydolmuştur. İran, Tayvan ve Almanya'da çeşitli üniversitelerde akademik çalışmalar yürütmüş, 1964 yılında profesör ünvanı almıştır. Türk tarihi ve kültürü üzerine yirmi eser yazmıştır.

Ahmet KABAKLI (1924-2001)

1924 yılında Harput'ta doğdu. 1931 yılında Elazığ Numune Mektebine girdi, ilk ve orta öğrenimini tamamladı. Elazığ Lisesi'nden 1944 yılında mezun oldu ve Edebiyat Fakültesine kayıt yaptırdı. 1948 yılında İstanbul Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyatı Bölümünü bitirdi ve Diyarbakır'da öğretmenlik hayatına başladı. Çapa Eğitim Enstitüsünde 1969 yılına kadar öğretmenlik yaptıktan sonra İstanbul Yüksek Öğretmen Okulunda öğretim görevlisi olarak çalışmaya devam etti. 1974 yılında emekli oldu. İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarında edebiyat dersleri verdi. Şeyhül Muharririn unvanına sahip Kabaklı Hoca, 1978 yılında Türk Edebiyatı Vakfını kurdu ve ölünceye dek başkanlığını yaptı. Kabaklı, Türk Edebiyatı adlı beş ciltlik eseriyle, monografi, roman, hikaye, röportaj türlerindeki eserleriyle Türk Edebiyatı'nda öne çıkan isimlerden olmuştur.

Görsel 5.54: Ahmet KABAKLI

Canan KARATAY (1943-)

Harputlu Efendiğil ailesindedir. Annesi öğretmen, babası ise avukattır. İlköğrenimini Atatürk İlkokulunda almıştır. 1961 yılında Üsküdar Amerikan Lisesinde yatılı olarak okuyan Karatay, 1967 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun olmuştur. 1972 senesinde İstanbul Üniversitesi Tedavi Kliniğinde İç hastalıkları eğitimi tamamlamış ve kazandığı burs ile Liverpool Regional Cardiac Centerda kardioloji alanında uzmanlık eğitimi almıştır. Türkiye’de ilk kez uyluk atardamarı yoluyla koroner anjiyografi yapan doktordur.

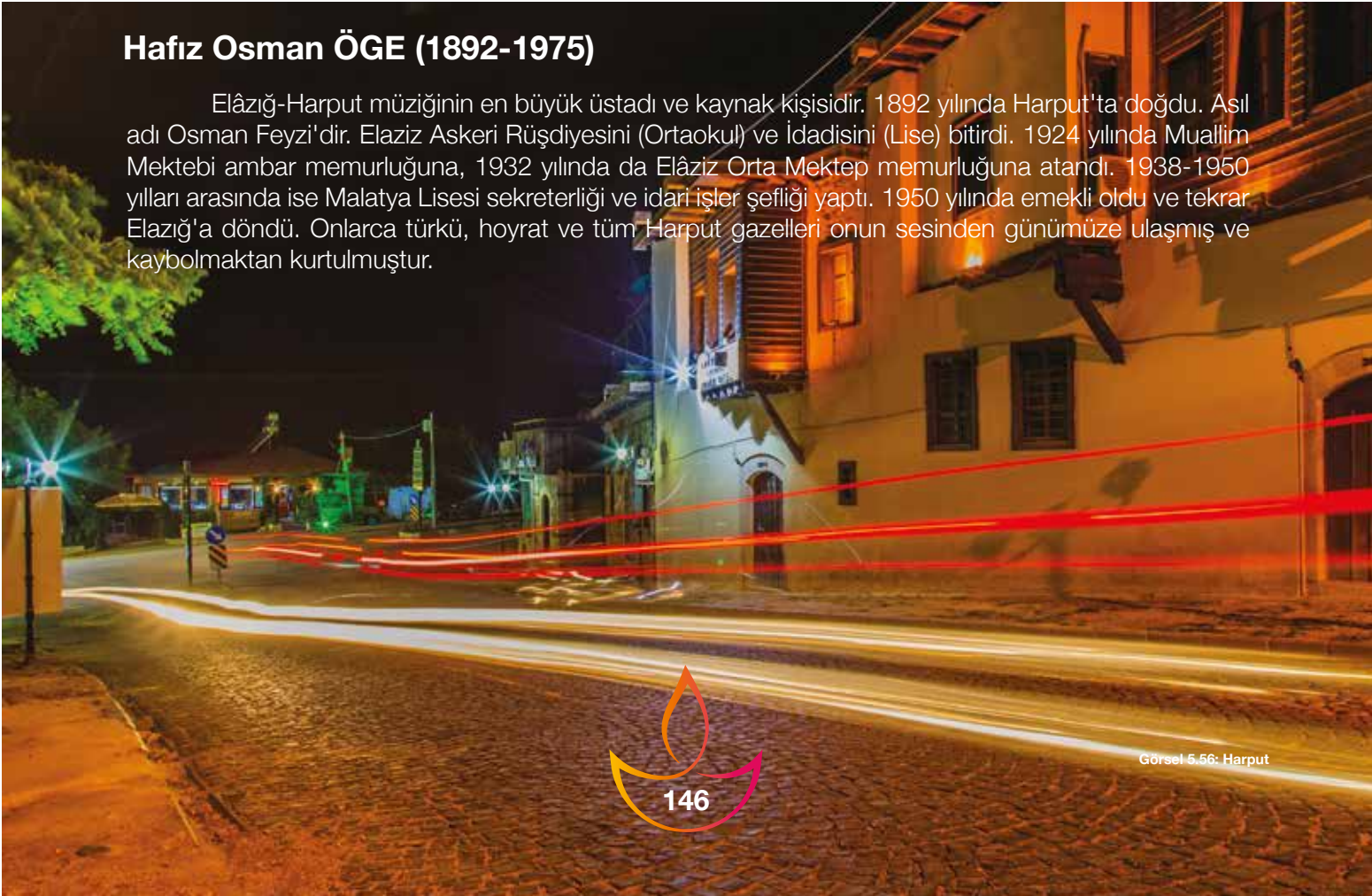
Görsel 5.55: Canan KARATAY

Mehmet Ali AYDIN (1943-)

20 Mart 1943 tarihinde Elâziğ Göl köyünde doğdu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. Doktorasını İskoçya Edinburgh Üniversitesi Edebiyat Fakültesi felsefe dalında tamamladı. Değişik üniversitelerde öğretim üyesi olarak çalıştı. 1978’de doçent, 1984’te profesör oldu. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi ve İlahiyat Fakültesi dekanlığı görevinde bulundu. Uzun yıllar üniversite bünyesinde çeşitli kurullarda görev aldı. 22. dönem İzmir milletvekili, 58. 59. ve 60. hükümetlerinde devlet bakanı olarak görev yaptı.

Hafız Osman ÖGE (1892-1975)

Elâziğ-Harput müziğinin en büyük ustası ve kaynak kişisidir. 1892 yılında Harput'ta doğdu. Asıl adı Osman Fezzi'dir. Elaziz Askeri Rüşdiyesini (Ortaokul) ve İdadisini (Lise) bitirdi. 1924 yılında Muallim Mektebi ambar memurluğuna, 1932 yılında da Elâziz Orta Mektep memurluğuna atandı. 1938-1950 yılları arasında ise Malatya Lisesi sekreterliği ve idari işler şefliği yaptı. 1950 yılında emekli oldu ve tekrar Elazığ'a döndü. Onlarca türkü, hoyrat ve tüm Harput gazelleri onun sesinden günümüze ulaşmış ve kaybolmaktan kurtulmuştur.

Görsel 5.56: Harput

Enver DEMİRBAĞ (1935-2010)

1935 senesinde Elazığ'ın Palu ilçesinde doğdu. Harput müziğinin icracıları olan Harput müzik geleneğini ve makamlarını çocuk yaşta öğrenmeye başladı. Palu'da çıkan yangında evleri yandı Dayısı Ali Bey, Enver Demirbağ ve abisini yanına aldı. Müziğe olan ilgisini fark etti ve eğitim almasını sağladı. Gençlik yıllarında, kendisinden üç yaş büyük olan ağabeyi Paşa Demirbağ ile birlikte müziğe ilgi gösterdi. Musiki meclislerine katılarak kendini geliştirdi. TRT Radyo arşivi için birçok eser okuyarak kaynak kişi unvanını aldı. 115 eserden oluşan Harput müziğine dair repertuarını Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün folklor arşivine kazandırdı.

Görsel 5.57: Enver DEMİRBAĞ

Erkan OĞUR (1954-)

Erkan Oğur müziğe küçük yaşlarda keman, bağlama, flüt ve cümbüş çalarak başlamıştır. Onu halk müziği icrası konusunda teşvik eden ilkökul müzik öğretmeni "İlkokulu bitirdiğinde, bizim yöreden çalmadığı saz kalmamıştı." demiştir. Liseyi Ankara'da tamamlamış, ardından Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Bölümü ile başladığı üniversite hayatına Münih Üniversitesi Fizik Mühendisliğinde okuyarak devam etmiştir.

Görsel 5.58: Erkan OĞUR

Müziyen olmaya karar verdikten sonra eğitim görmek için Türkiye'ye dönmüş, İstanbul Devlet Konservatuvarı Müzik Teorisi Bölümünden mezun olmuştur. Türk müziğine icracı ve yorumcu olarak önemli katkılar yapmıştır. 1976'da icat ettiği perdesiz gitar ile birlikte perdesiz bağlamayı da geliştiren kişi olarak dünya müzik literatüründe yerini almıştır.

Rüştü ASYALI (1947-)

Rüştü Asyalı 1947'de Elazığ'ın Ağın ilçesinde dünyaya geldi. Lise öğrencisiyken Ankara'da Halkevleri Genel Merkezi'nde açılan tiyatro kurslarına katılarak mesleğe ilk adımı atan Asyalı, 1963'te Ankara Radyosu Çocuk Saati ekibinde yer alarak "temsil kolu sanatçısı" oldu. Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü sınavını kazandı. 1970 yılında mezun olduktan sonra Devlet Tiyatroları sanatçısı olarak profesyonelce Ankara Radyosu Çocuk Saati'nde canlandırmaya başladığı "Keloğlan" oyunları Türkiye radyolarında yayımlanırken, dinleyicinin beğenisini ve sevgisini kazanınca film yapımcılarının önerisiyle sinemayla tanıştı. 1971-1975 yılları arasında çekilen dört "Keloğlan" filminde rol aldı.

Fethi SEKİN (1973-2017)

1973 yılında Elâzığ'ın Baskil ilçesi Doğancık köyünde dünyaya geldi. İlk ve orta eğitimi memleketinde tamamladıktan sonra Polis Meslek Yüksekokulunu kazandı. Samsun Ondokuz Mayıs Polis Meslek Yüksekokulundan 1995 yılında mezun olan Sekin'in ilk görev yeri Kilis oldu. Daha sonra Bingöl'e atanan Sekin, 1999-2002 yıllarında bu kentte görev yaptı. Bingöl'den sonra İzmir'e tayin olan Sekin, şehadetine kadar burada görev yaptı. 05.01.2017 tarihinde İzmir adliyesine teröristlerce yapılan hain saldırıyı engellemek isterken çıkan çatışmada şehit oldu.

Görsel 5.59: Fethi SEKİN

1

Şehrimizin yetiştirdiği aşağıdaki kişilerden hangisi Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır?

A) Orgeneral Yakup Şevki Paşa

B) Albay Celal Dora

C) Fethi Sekin

D) Hafız Osman Öge

2

1924 yılında Harput'ta doğdu. 1948 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine kayıt yaptırdı. Bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarında edebiyat dersleri verdi. Şeyhül Muharririn ünvanına layık görüldü. **Sözü edilen Elazığlı yazar aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu

B) Ahmet Kabaklı

C) Cenani Dökmeci

D) Reşat İzbirak

3

Harput müziğinin en ünlü icracılarından. Dayısı Sekratlı Ali Bey'in konağında Kövenkli Hafız'dan ve Hafız Osman Öge'den makam, usul ve şan dersleri almıştır. **Özellikleri verilen sanatçımız aşağıdakilerde hangisidir?**

A) Esat Kabaklı

B) Mustafa Keser

C) Enver Demirbağ

D) Erkan Oğur

Görsel 5.60: Ağın Sülük Gölü

YAŞADIĞI ŞEHRİN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜR VARLIKLARI

Milletlerin karakteristik özelliklerini yansıtan en önemli yapı taşı o milletin folklorudur.

Halk Oyunları

Toplumsal hayatın başlangıcından itibaren tören kaynaşmalarından ve gündelik toplumsal faaliyetlerden ortaya çıkan, insanların duygularını, düşüncelerini manevî değerlerini, gündelik yaşamında karşılaştığı ve etkisinde kaldığı olayları ifade edebilmek için, müzik eşliğinde yapılan ritmik hareketler bütünlüğüne halk oyunu adı verilir.

Elâzığ folkloru müzik, oyun, şiir ve gelenek bakımından Orta Asya Türklerinin izlerini taşımaktadır. Asırlar boyunca Batı'yla Doğu arasında bir köprü kuran Elâzığ, oyun ve müzik zenginliği yönüyle öne çıkan illerden biridir. Elâzığ folklorunun temeli Harput'a dayanır. Elâzığ folklorunun yerine "Harput Folkloru" tabirini kullanmak daha uygundur. Zira, Elâzığ 1834 yılında kurulmuş yeni bir kenttir. Oysa ki Harput 4000 senelik bir maziye sahiptir. Aynı zamanda korunabilen bir kale şehri olduğundan folklor gelenekleri eski haliyle yaşayagelmiştir.

Çok sayıda Elâzığ oyunu vardır. Bu oyunların bazıları şunlardır:

Çayda Çıra Oyunu

Görsel 5.61

Çayda Çıra, Elâzığ yöresine ait halay türünden halk oyunudur. Genellikle sazsız olarak, "nanay" adı verilen türküler eşliğinde oynanır. Eskiden yalnızca kadınlar oynarken günümüzde halk oyunları toplulukları tarafından gösteri amacıyla kadınlı erkekli oynanmaktadır. Günümüz Elâzığ yöresi düğünlerinde oldukça yaygındır.

Fikret Memişoğlu, Çayda Çıra teriminin kaynağının kesin olarak bilinmediğini ancak destanda da geçtiği gibi yakın zamanlara kadar havuz başlarında ve çay kenarlarında yapılan düğün törenlerinde üzerlerinde yakılmış mumlar dikili ve suda yüzdürülerek karşıdan karşıya gönderilen tepsilerle ikramların yapıldığını ve Çayda Çıra isminin bu gelenekten doğduğunu bildirmektedir.

Oyun kendine has bir müzik eşliğinde ve manilerle oynanmaktadır. Oyuna başlarken şu mâni söylenir:

**Yansın şamdanlarda mum, olsun ergenler sıra
İnsin davula tokmak, başlasın Çayda Çıra.**

Mâni ardından oyunu oynayacak olan ekip alana giriş yapar. Girişin ardından çember oluşturularak oyun başlar. Çemberin oluşturulması ardından kızlar orta alana geçerek çömelir. Her erkek, eşinin etrafında bir tur döner. Ardından yeniden çember oluşturulur ve sonrasında düz bir çizgi oluşturana kadar dönülür. Düz çizgi oluşturulması ardından ileri 8 adım gelinir ve eğilerek şamdanlar yere bırakılır. Şamdanların bırakılmasının ardından çayda çıra oyununa has bir türkü söylenir. Türkü ardından yeniden şamdanlar alınır ve meydan terk edilir.

Efsaneye göre Hazar Gölü kenarında bir köyde birbirini seven iki genç, gizlice buluşmaktadırlar. Erkeğin buluşma yerine gidebilmesi için gölü yüzerek geçmesi gerekmektedir. Buluşma gece olduğundan, kız çıra (Dındık) yakarak gence yerini belli etmektedir. Genç ise ışığa doğru yüzmekte ve böylece sevgililer buluşmaktadır. Bu durumu sezen kızın babası, buluşmanın yapılacağı bir gün erkeğin yüzerek gölün ortalarına geldiği sıralarda çirayı söndürür ve genç sevgilinin gölde boğulmasına sebep olur. Bunu fark eden kız da kendini suya atar, o da kaybolur. Bunun üzerine bütün köylü toplanarak ellerindeki "Çıra"larla iki sevgiliyi aramaya başlarlar. Efsaneye göre, bu olay üzerine ağıtlar yakılmış, türküler söylenmiş ve çıra ile arama olayı oyunlaşarak günümüze kadar gelmiştir. (Benzer bir efsane de Van yöresindeki "AHTAMARA" efsanesidir.)

Görsel 5.62: Hazar Gölü

Avreş Oyunu

"Berber Yaşar" adıyla da bilinen bu oyunun Elâziğ dışında herhangi bir yerde oynandığına rastlanmamıştır. Oyunun kaynağı Harput'tur. Askeri hareketlerin taklidi ile ortaya çıkan bu oyun, Elâziğ'in her yerinde oynanır. Bu oyunun melodisi ile başka bir oyun oynanmadığı gibi, bu oyun başka bir melodi ile oynanmaz.

Güvercin Oyunu

Kadın erkek birlikte de oynayabilir. Güvercin yürüyüşü taklit edilir. Bu oyunda da davul zurnayla birlikte türküsü söylenir.

Halay

Elazığlıların Üç Ayak, Çabuk Üç Ayak, Ağır Üç Ayak ve Dik Halayları vardır. Oyunda 2-6 kişi bulunur. Oyuna mendiller bayrak sayılarak tutulur. Dizler kırılır, omuzlar birbirine yapıştırılıp sıra dağlar misali Halay çekilir. Oyun sırasında aşağıdakine benzer bazı deyişler söylenir:

Üç ayak, üç ayak üstü tiz gelsin
Mastar'dan Hazar'a toz duman olsun
Omuzlar yükselsin, kollar yükselsin
Göğüs dik, bakış ok, kaş keman olsun

Temirağa Oyunu

Moğol Hükümdarı Timur'un adından kaynaklandığı kuvvetle ifade edilmektedir. Yörede "Temür Ağa" oyunu olarak da bilinen bu oyun en az iki kişi tarafından oynanır. Oldukça ritmik bir oyundur. Oyuncular kollarını birbirinin omuzlarına atmak suretiyle tutunurlar. Oynandığı esnada türküsü de söylenir.

Bu oyun yörede "üç ayak üstü oyunu" olarak da isimlendirilir. Diziliş şekli düz çizgi halinde olup eller parmaklardan tutulur. Oyundan önce oyuncular türküsünü söylerler.

Delilo

Bu oyun Harput orjinlidir. En az iki kişi tarafından oynanır. Ancak erkekli kadınlı da oynanmaktadır. Oyunun başında bir çizgi halinde duran oyuncular küçük parmaklarıyla tuttuğukları kollarını aşağıda tutarlar. Oyun esnasında ritme uygun olarak parmaklar omuz hizasına gelecek şekilde kaldırılır. Oyun figürlerini teşkil eden hareketler daha çok el ve ayaklarda toplanır. Oyunun türküsü vardır. Türkü, sazlarla birlikte oyuna başlarken söylenir. Türkünün bitiminden sonra figürler başlar.

Görsel 5.63

Büyük Ceviz Oyunu

Elâzığ yöresi orijini olan bu oyunun başka bir adı yoktur. Hareketli olan bu oyun genellikle kızılı erkekli oynanır. Çizgi halinde duran oyuncular küçük parmaklarıyla tutuşarak oyunu icra ederler. Türkü söylenirken hareketler hafif, türküsüz bölümlerde ise hareketler ritmikdir.

Fatmalı (Nure)

Oyunun orijini Harput'tur. Yurt sathına yayılmış çok yaygın bir oyundur. Bu oyunun "Fatma" ile "Nuri" adlı iki gencin aşklarından doğduğu söylenmektedir. Oyun kızlı-erkekli gruplar halinde oynanır. Eller omuzlardan tutulup daire çizilerek oynanır. Figürleri yedili sekme üzerine kuruludur. Başlangıcında ritmi oldukça ağır olan bu oyun türkü eşliğinde oynanır. Türkü bittiğinde ritim hareketlenir.

Bahçalarda bal erük (le le Nure)
Dallarını eyerük (zalım Nure)
Bize Harputlu derler (le le Nure)
Biz güzeli severük (zalım Nure)

Seyirlik Köy Oyunları

Geleneksel halk tiyatrosunun bir kolu olan örneklerine az da olsa rastladığımız Elâziğ yöresi köy seyirlik oyunları çeyrek asır öncesine kadar yaygın bir şekilde oynanıyordu ancak kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, köyden kente göç, yaşamın güçlüğü ve benzeri sorunlar nedeniyle köy seyirlik oyunlarının kaybolmaya yüz tuttuğunu görmekteyiz.

Elâziğ yöresi köy seyirlik oyunlarında güldürücü ve eğlendirici oyunlar çoğunluktadır. Oyunların çoğu güldürme amaçlı olsa da didaktik yönlerin de olduğu söylenebilir.

Pisik (Kedi) oyunu

Elâziğ ve çevresinde genellikle tek kişi tarafından oynanır. Pisik oyununda türkü eşliğinde kedinin hareketleri ve kedinin yalvarışları taklit edilir. Bu oyunda oyuncu normal kıyafetini değişik bir biçimde giyer. Örneğin ceketini ters giyer, şalvarının parçasını dizine çeker, kömür ile kedi makyajı yaparak oyun alanına gelir, gözlerini şaşı yapar, burnunu kıvrır, elleriyle seyircileri veya karşısındaki oyuncuları tırmalar. Bu sırada seyircilerden kediyeye satılanlar olur, kedi bu sataşmalardan korkar, yalvarır, miyavlar, ağzına doldurduğu suyu seyircilere atar.

Görsel 5.64

Geleneksel Giyim Kuşam

Erkek Giyimi

Başa şapka geçirilir, altına mendil büyüklüğünde "Puşu" takılır. Paçaları dar, üst kısmı geniş, beli uçkur ile büzülen çuha şalvar giyilir. Düz beyaz veya siyah-beyaz renkte çizgili, içlik veya giyme adı verilen bir iç gömlek giyilir. Bu gömlek kollu, yakasız veya hâkim yakadır. Gömleğin üzerine şalvarın kumaşından "avcı yeleği" denilen bir yelek giyilir. Bele beyaz ipek veya şal adı verilen "acem kuşağı" bağlanır. Ayağa poçikli çark ve yün örme çorap giyilir.

Görsel 5.65

Kadın Giyimi

Harput'ta kadınlar üçetek şalvar adı verilen, üç parçadan meydana gelen bir giysi kullanmışlardır. Bu giysi ipekli veya pamuklu kumaştan yapılmaktaydı. Boyu oldukça uzun, etek görünümünde olan şalvarın üzerine yakası yuvarlak bir içlik ve belden aşağıya doğru genişleyen etekle giysi tamamlanır. Böylece etek üç parça görünümünü almaktadır. Bele "belbağı" bağlanmaktadır.

Genellikle deriden yapılmış postal adı verilen ayakkabının içine yazın iplik, kışın ise yün çorap giyilmektedir.

Günlük yaşamda yöresel kıyafetleri kullanan insanlara rastlamak mümkün müdür?

Geleneksel El Sanatları

Eski Harput'ta, şehir ekonomisinin temelini oluşturan geleneksel el sanatları çok ileri bir seviyede olup dokumacılık, baskıcılık, ipekçilik, yemenicilik, ahşap-taş ve bakır işlemciliği, oldukça gelişmiş bir durumdaydı.

Günümüzde kimi el sanatları tamamen unutulmaya yüz tutmuşken kimi el sanatları da gelişerek devam etmektedir. Bugün hızlı sanayileşme ve bunun getirdiği ekonomik ve toplumsal değişiklikler, gelişen yeni değer ölçüleri sonucu, gelenekselliği ağır basan kurumlar giderek etkinliğini yitirmektedir. Bugün Elâziğ'da halen devam eden el sanatları ise şunlardır:

Dokumacılık

Harpur ve civarında özellikle dağ köylerinde yapılan; kilim, cicim, çarpana, çul ve keçe çeşitleri döneminde ülke çapında ünlüdür. Kilimler, nazman adı verilen gezici tezgahlarda dokunur. Türük adı verilen heybeler el tezgahlarında yapılırdı. Eskiden yörede çok yaygın olan bez dokumacılığı kuyu adı verilen tezgahlarda yapılırdı. Bugün kuyu dokumacılığı tamamen terk edilmiştir.

Dokumalarda en çok koç boynu, deveboynu, çakmak, sinek, kartal, gonca, çengel, kazayağı, yayla yolu, öküzgözü, saç bağı, çiçek, göz, keçi, akrep ayağı, eli belinde, adı verilen motifler kullanılırdı.

Halıcılık

Tamamıyla el emeği olan halılarda taba (kiremit rengi), lacivert, saman sarısı, portakal rengi, mavi ve tonları tercih edilmiş özellikle eski Türk kültürüne ve Selçuklular dönemine ait motifler kullanılmıştır. Elâziğ'da Şavak, Goran, Drejan, Yılangeçiren, Meşeli, Hersenk, Aşvan, Halköyü, Dişidi halıları oldukça güzel ve ünlüdür. Bu halıların da daha önceden yapılmış olanları çok beğenilmektedir.

Görsel 5.66: Halı Dokuyan Kadın

Çit Baskıcılığı

Elâziğ çit baskıcılığı geçmişte yaygın olan bugün ise sınırlı çevrelerde etkinliğini sürdüren geleneksel el sanatlarındandır.

İğne Oyacılığı

İğne oyacılığının tarihi, yörede oldukça eskidir. Özellikle Türk kadınının estetik anlayışını yansıttığı oylar, günümüzde sadece süs amaçlı yapılmaktadır.

Görsel 5.67: İğne Oya Örneği

Görsel 5.68: Çit Baskıcılığı

Yemekler

Elâzığ, Mutfağı 154 Çeşit Yemeği, Tatlısı ve İçeceğiyle Türkiye 2'ncisidir.

Elâzığ yöresel yemekleri daha çok “ekmek, et, yoğurt ve bulgur”un malzeme olarak kullanılmasıyla yapılır. Mevsime, yörenin özelliklerine ve yörede üretilen ürünlere göre şekillenen yemek çeşitlerinin birçoğu yalnızca Elâzığ’a hasır.

Ankara Ticaret Odası ve Ankara Patent Bürosu'nun 2018 yılında yaptığı Türkiye'nin lezzet haritası çalışmasına göre Türkiye'de çeşit bakımından Gaziantep'ten sonra en zengin mutfağa sahip il Elâzığ'dır.

Elâzığ'da öğün yemeklerinden başka, özellikle yatsı namazından sonra pestil, ceviz, orcik gibi yiyeceklerin bulunduğu sofralar kurulur. Bu geçmişten günümüze devam eden bir yemek kültürüdür. Günümüzde alabalık yetiştiriciliğinin artmasıyla birlikte balık yemekleri de mutfağımıza girmeye başlamıştır.

Çorbalar

Yöreye özgü olan anamaşı bu çorbaların başında gelir.

Tarhana çorbası, erişte çorbası, dövme çorbası, ayranlı çorbalar, kurutlu çorba, pirinç çorbası, un çorbası, lobik çorbası, bulgur çorbası, mercimek çorbası, şehriye çorbası, kabaklı çorba, tutmaçlı çorba, fasulye çorbası Elâzığ'da en çok pişirilen çorbalardır.

Et Yemekleri

Yörede klasik et yemeklerine birçok ile göre öncelik verilmez. Et yemeklerinin başında kara kavurma adı verilen sade kavurma ve Palu kebabı gelir.

Tas kebabı, kaplama, güveç, tava, kuzu kızartması, ciğer kebabı, paça, işkene, taraklık, çoban kebabı, tandır kebabı, kaburga diğer et yemekleridir.

Yumurta ile Yapılan Yemekler

Domatesli yumurta (bibersiz menemen), mihlama, pestilli-işkinli yumurta, gaygana, yumurtalı yemeklerdir.

Görsel 5.69: Lobik (börülce) Çorbası

Görsel 5.70: Kaburga

Köfteler, Dolma ve Sarmalar

Bu yemeklerde genellikle pirinç yerine bulgur tercih edilmektedir. Bulgur köftesi, içli köfte, kındık köfte, yalancı köfte, ekşili köfte, ayar köftesi ile kebapı, ayranlı köfte, Harput köfte (iri köfte), mercimek köfte, ocak köftesi, lüle kebapı, küncülü köfte, muhaşerli köfte, keklük köftesi, lahana sarması, yaprak sarması, bumar dolması, dilim dolma, domates dolması, sapan dolması, biber dolması, kabak dolması, kofik dolması (kurutulmuş biber dolması), kibe dolması bu sınıftaki yemeklerdendir.

Sebze Yemekleri ve Salatalar

İlimizde hem bizzat yetiştirilen hem de doğal ortamda derelerde ve su kenarlarında kendiliğinden yetişen sebzelerin hemen hepsiyle yemek yapılır. Doğal ortamda yetişen ışık, pırpırım (semizotu), tahtık, yemlik kuzukulağı, dağ pancarı, kenger vb. gibi sebzeler yemeklerde ağırlıklı olarak kullanılır ve bu isimlerle anılan yemekler pişirilir.

Fasulye, kabak, domates, patlıcan, patates, biber, soğan, ıspanak gibi sebzeler, sebze yemeklerinin temel malzemesini oluşturur.

Patlıcan yemeği (karnıyarık, imam-bayıldı, söğürtme), taze fasulye, kabak oturtma, soğanlı yahnı, nohut yahnisi, türlü, güveç banya, badem, çaypalası, ışıklı yumurta, pırpırım, boranı, kengerli ve pancarlı pilav sebze yemeklerinin başında gelir.

İlimizde salatalar da çok çeşitlidir. Özellikle doğal bitkilerden yapılan; kereviz, acıce, pırpırım salataları sirke ile tatlandırılarak ve zeytinyağı ilave edilerek yapılır.

Görsel 5.71: İçli Köfte

Görsel 5.72: Işıklı Mıhlama

Ekmekler ve Ekmekle Yapılan Yemekler

Elâzığ mutfağında ekmeğin çok önemli bir yeri vardır. Hiçbir yemek ekmeksiz yenmez diyebiliriz. İlimizde yöreye özgü çok güzel ekmekler yapılan bu ekmeklerden en ünlüsü ve en lezzetlisi sonbaharda yapılan ve kış boyu özelliğini yitirmeden kalabilen tandır ekmeğidir.

Tandır ekmeği, saç ekmeği, fetir ekmeği (yufka), top ekmeği, nohut ekmeği, has ekmeği, yağlı ekmeği (yufka ve saç ekmeği ile yapılır) ilimizde yapılan ekmeğin çeşitlerindedir. Fodula, zarafat, sırın, patıla, gömme, peynirli ekmeği ise ekmekle yapılan yemeklerin başında gelir.

Görsel 5.73: Peynirli Ekmeği

Helvalar ve Tatlılar

Elâzığ da yaygın olarak yapılan helvaların başında un helvası gelir. Taş ekmeği yörede bilinen tatlılardandır. Peynirli helva, irmik helvası, heside, tel helvası, ceviz helvası, kabak tatlısı, baklava, dolanger, çullama, bişi, şeker böreği, kalbur hurması, hurma tatlısı, revani, sütlaç, muhallebi, tel kadayıf, zerde, aşure, gül tatlısı belli başlı helva ve tatlı çeşitleridir.

Hoşaf, Şerbet ve Diğer İçecekler

Üzüm, vişne, erik hoşafı; bal, pekmez, koruk ve nar şerbetleri hala yörede yaygın olarak yapılan hoşaf ve şerbetlerdir.

Görsel 5.74: Taş Ekmeği

Geleneksel Kuru Tatlılar

İlimiz ve çevresinde çok yaygın olan pestil; üzüm, dut, ceviz ve erik ile yapılır. Üzüm ile yapılan bağ bastuğu (pestil), dut ile yapılan dut bastuğu, erik ile yapılan ise eşgili bastuk adı verilir.

Görsel 5.1

Görsel 5.75: Elâzığ Yemişleri

*Sevdiğiniz yemeklerin yapılışlarını biliyor musunuz?
Arkadaşlarınızla paylaşınız.*

Görsel 5.76

Elâziğ Efsaneleri

Efsaneler, gerçekmiş gibi anlatılan hayal gücüne dayalı olağanüstü anlatılardır. Bu anlatıların gerçekliğine inanıldığı için söylenceler, toplumun değer yargılarının korunmasında ve anlatılan yerin kutsallaşmasında da etkili olurlar. Kutsallaştırılan bu yerler zamanla inanç turizminin gelişmesine katkıda bulunur.

Efsaneler neredeyse ilk insanla ortaya çıkmıştır denilebilir. Toplumlarının tümünün efsaneleri vardır ancak efsane denilince akla ilk gelen coğrafyalardan biri Anadolu ve beraberinde Elazığ'dır.

Erenler ve efsaneler şehri Elâziğ'in bilinen efsanelerinden bazılarışunlardır:

Çayda Çıra, Harput (Süt) Kalesi, Hazar Baba Dağı Efsanesi, Ahmed-i Peyki'nin Kerameti, Sara Hatun Camisi, Ejderha Taşı, Ankuzu Baba, Gölcük Gölü (Batık Kent), Arap Baba, Ozan Gölü, Ozan Gölü'nün Perisi, Kekuş Mekuş Kuşu, Al Karısı, Fırat, Murat ve Aras Nehirleri, Bacı Kardeş, Beyzade Efendi, Dipsiz Göl, Gül Bahçesinde Dört Yüz Yıl, Hacı Ali Efendi, Hacı Hasan Baba, Murat ile Fırat, Peri Kızı, Şakir ile Zakir, Büyük Mazlum Hoca, Çapakçurlu Şeyh ve Asker, Dağıstanlı Hoca, Deli Mustafa, Feth Ahmet Baba, Kanlı Göl.

Bacı Kardeş

Rivayetlere göre bir kız ve erkek kardeşi bir gün dağa kenger toplamaya giderler. Akşama kadar dağlarda dolaşır buldukları kengerleri çuvalara doldururlar. Erkek kardeşin çuvalı deliktir ve iki kardeş de çuvalın delik olduğunu fark etmez. Akşam olduğunda eve doğru giderken kız kardeş kardeşinin çuvalının boş olduğunu farkına varır.

Erkek kardeşine: “Kengerleri sen sakladın” deyip, elindeki sopayla kardeşine sert bir şekilde vurur. Çocuk aldığı sert sopa darbesiyle oracıkta ölür. Kardeşinin öldüğünü anlayan kız ağlamaya ve Allah’a yalvarmaya başlar: “Allah’ım kardeşimi ben öldürdüm, beni ya kuş ya da taş et.” diyerek dua eder. Allah kızın duasını kabul eder, iki kardeşi de taşla çevirir.

Bugün Kaplıkaya köyü, Direkli Dağ’ı yakınlarında birbirine yaslanmış iki kaya parçasının iki kardeş olduğuna inanılır.

Mani

Hoyrat, halk edebiyatında maninin bir türüdür. “Kesik Mani, Cinaslı Mani” adlarıyla geleneksel halk edebiyatımızda yer almaktadır. Bu tür manilere Azerbaycan Türkleri, “Bayatı”, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Irak Türkleri “Hoyrat” demektedir.

Hoyrat yedi heceli dizelerden oluşur. İlk dize, kesiktir ve kafiye sözünü belirler. Çoğunlukla dört mısralı olmakla beraber, bazen mısra sayısı daha fazla olabilir. Hoyratın en önemli özelliklerinden biri uyağın cinaslı olmasıdır. Az da olsa cinassız hoyratlara rastlamak mümkündür.

Elâzığ, türkü ve hoyratları ile sadece yöresel müziğe değil Türk halk müziğine de önemli ölçüde kaynak olmuştur. Bu zengin edebiyat ürünleri bazen bir aşk hikayesini çağırıştır, bazen de hareketle özdeşleşir ve halk oyunları olarak karşımıza çıkar.

Maniler

Güne düştüm,
Gölgeden güne düştüm.
Felek gözün kör olsun,
Dediğin güne düştüm.

Ayrılmışam eşimden,
Eşimden yoldaşımdan.
Master dağı ben miyim?
Duman kalkmaz başımdan.

Dağ ayrı, duman ayrı,
Gaş ayrı, keman ayrı.
El bizi çoh gınıyor,
Gezek bir zaman ayrı.

Ört ki yazman yırtıla,
Söle sözün gurtula
Cahalsın garış vermem,
Üç gün dilini tutula.

Çadır gurdum düzlere,
Tiken oldum gözlere.
Aha ben gidiyorum,
Harput galsın sizlere.

Görsel 5.77: Hazar Gölü

Ninniler

Ninniler, halk kültürünün çok yoğun şekilde yaşadığı, dilin bireylerde ilk olarak hayat bulduğu önemli kaynaklardır. Çocuğun, çevresini daha yeni algılamaya başladığı bir ortamda musikinin o büyülü havasını kulaklarında hissetmesi, hayatın ilk dönemlerinde beslenmesi kadar önemli olan uykuya, sözün musikiye dönüşmüş hâli ile dalması, onun ruh ve fiziki sağlığı açısından çok büyük önem arz etmektedir. Türk halkının folklorik özelliklerini taşıyan ninniler, edebiyatımız içinde önemli bir yere sahip olduğu gibi Elâzığ folklorunda da özel bir yere sahiptir.

Evleri görünüyor (nananay nananay)
Gönüldür yeriniyor (vay beni yandım yâr)
Çekilecek dert değil (nananay nananay)
Mevlam sabır veriyor (vay beni yandım yâr)

Görsel 5.78: Harput

Çocuk Oyunları

Geçmişte gün kararana kadar sokaklarda oynanan ve geç kalındığı için evde azar işitilmesine neden olan oyun kültüründe bugün büyük değişiklikler olmuştur. Oyunun sokaktan eve girmesinde trafik yoğunluğu, güvenlik endişeleri, teknolojik gereçlerin yaygınlaşması sayılabilir. Bu durum geleneksel çocuk oyunlarının birçoğunun unutulmasına neden olmuştur.

Geleneksel çocuk oyunlarının başında; elin kıldandı, gelde geç, hırık eşek, hakkul-hukul (kör-ebe), donkilo-fisto (tahterevalli), mamayak, kış-kış (sayışma), çellik çubuk, beştaş, güvercin taklası, mozik (topaç), aşık, kiremit kopu, yakan top gibi oyunlar sayılabilir.

Yüzük kimde

Oyuncular yere çember biçiminde oturup diz çökerler. Öncelikle tura adı verilen oyun aracı hazırlanır. Bunun için büyük bir mendilin veya kuşağın bir ucundan bir oyuncu diğer ucundan da başka bir oyuncu tutar. Bu oyuncular mendilin uçlarını birbirlerinin ters yönüne doğru bükürler. Mendil iyice bükülünce ikiye katlanır ve mendilin iki ucu birbirine dolanarak sertleştirilir. Oyuncular mendilin iki ucunu da düğümledikten sonra turayı hazırlamış olurlar.

Daha sonra oyuncular avuçlarında taş veya yüzük saklayarak elde oyun aracı saklama yöntemiyle ebeyle belirlenirler. Ebe, eline turayı ve yüzüğü alarak oyuncuların ortasına geçer ve bütün oyuncuların koynuna veya avucuna yüzük koyar gibi elini sokup çıkarırken yüzüğü gizlice birine verir. Yüzüğü saklama işi bitince ebe ayağa kalkar ve tura ile herhangi bir oyuncunun sırtına vurup ona “Yüzük kimde?” diye sorar. Kendine sorulan oyuncu bütün oyuncuların yüzlerine bakarak tahmin ettiği oyuncunun adını söyler. Yüzük, ismini söylediği oyuncudaysa ebe, doğru tahmin eden oyuncuya tura ile bir kez vurur ve turayı bu oyuncuya vererek onun yerine oturur. Turayı alan oyuncu yeni ebe olur. Oyuncunun ismini söylediği kişide yüzük yoksa ebe bu kez ismi söylenen oyuncunun sırtına bir tura vurur ve ona “Yüzük kimde?” diye sorar. O oyuncu da başkasının ismini söyler. Oyun böylece yüzük bulununcaya kadar devam eder.

Günümüzde oyunların daha çok telefon, bilgisayar vs. ile oynanmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Sokak oyunları ile ilgili neler düşünüyorsunuz?

Masallar

Genellikle halkın oluşturduğu, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla olağanüstü durum ve olayları yine olağanüstü kahramanlara bağlayarak anlatan halk hikâyelerine masal denir. Genellikle tekerlemelerle başlayan ve biten masallarda kahramanlar tek yönlüdür. İyiler her zaman iyi, kötüler her zaman kötüdür. Olağanüstü olaylara ve kişilere (devler, periler vs.) sıklıkla rastlanır.

Masallarda genellikle bir eğitim amacı saklıdır; masallar bu yönüyle didaktik (öğretici) bir nitelik taşır. Elâzığ masalları da masalların ortak özelliklerine sahiptir.

Elazığ masallarından bazıları şunlardır: Elma kurdu, Hırsız Padişah, Neydim Ne Oldum Ne Olacağım, Yarımca, Ana Karı ile Tilki, Arsız Kız, Bir Kolu Gümüş Bir Kolu Altın Kadın, Gelin Kaynana, İki Kardeş, Müezzın, Ateş, İçgi Baba, İhtiyar Adamın Oğlu, Kurnaz Besleme, Tereci Kızı, Ayı Kulağı, Bacı Bacı Can Bacı, Kül Eşek, Dul Kadının Oğlu, Fakir Adam, Kotan, Zülfü Mavi, Daldan Reyhan’ım Daldan, Köse, Bızdık, Allah’ın Belası, Keloğlan, Yogud Paşa, Helvacı Güzeli, Nasihat.

Görsel 5.79: Harput Sunguroğlu Konağı

ÖKSÜZ KIZ

Bir varmış bir yokmuş, bir baba, bir anne bir de kızları varmış. Bir gün anne ölmüş, yerine analık gelmiş. Her gün bu kızı yazıya gönderirmiş. Eline de bir dilim arpa ekmeği verirmiş. Çocuk ağlaya ağlaya gidermiş ne arpa ekmeğini yiyebilirmiş ne de yutabilirmiş. Bir gün yazıya götürdüğü inek dile geliyor, diyor ki:

“O ekmeği getir ben yiyeyim. Sen gel benim kulağıma gir, orada güzel yemekler var, onları ye.”

O günden sonra, kız arpa ekmeğini ineğe veriyor, kendisi de ineğin kulağına girip güzel yemekler yiyor. Analık bakıyor, üvey kızı günden güne şişmanlıyor, güzelleşiyor. Analık inekten şüpheleniyor, kocasına diyor ki:

“Bu ineği keselim.”

“Nasıl keselim, biz onun sütünü içiyoruz, yoğurdunu yağını yiyoruz.”

“Yok keseceksin.”

Kadın sonunda kocasını kandırıyor. İneği kesmeye karar veriyorlar. Bu öksüz kız gidip ineğin yanına oturuyor, ağlıyor. İnek soruyor. “Neden ağlıyorsun.”

“Seni kesecekler, ben ne yapacağım?”

“Beni kestikleri zaman kemiklerimi bir beyaz patiskaya sar, benim yemliğimin altına koy.”

İneği getirip kesiyorlar, eti bunlara acı geliyor, yiyemiyorlar. Kıza etler şeker gibi geliyor, o yiyor. Kemikleri toplayıp beyaz patiskaya sarıyor, yemliğin altına gömüyor. Aradan bir iki ay geçiyor. Bir padişah evleniyormuş, bunlara da davetiye kâğıdı geliyor. Analık kendi kızını beziyor, düğüne gitmeden evvel üvey kızına da diyor ki:

“Bu kazanın içini biz gelene kadar gözyaşı ile dolduracaksın.”

“Ben bunu nasıl gözyaşıyla doldurayım?”

“Dolduracaksın işte.”

Bir teneke buğdayla bir teneke mercimeği karıştırıyor, kıza diyor ki:

“Bunları tek tek ayıracaksın. Biz iki güne kadar geleceğiz, sen hem bunları ayıkla hem de kazanı göz yaşınla doldur.”

Onlar gidiyorlar, bu kız da oturup ağlıyor. Ne kadar ağlasın ki kazan dolsun. O taraftan da bir tuzcu geçiyormuş, ağlama sesini duyunca, soruyor:

“Ne ağlıyorsun kızım?”

“Analığım dedi ki, sen bunu gözyaşıyla dolduracaksın.”

“Al kızım, al bir ölçek tuz iki teneke de su koy, işte sana göz yaşı. Göz yaşı da tuzlu.”

Neyse gözyaşı oluyor, oturuyor mercimeklerle buğdayları ayıklıyor. Kapıdan kalbur satan gurbetler geçiyor, bundan ekmek istiyorlar, bu da veriyor, diyor ki:

“Analığım bunları ayıkla dedi, ayıkladım ama bitmiyor.”

“Getir sana eliyelim.”

Eliyor hep buğdaylar altına iniyor, mercimekler üste kalıyor, kızın aklına ineğin kemikleri geliyor. Yemliğe gidip kemiklere bakıyor, orada altın işlemeli elbiseler, atlar, ne arasan var. Kız hemen giyinip ata biniyor doğru düğüne gidiyor. Orada bakıyor analığı ile bacısı ayakkabılığın içinde oturuyorlar. Bu gidince herkes bunu padişahın kızı zannediyor, bunu karşılayıp oturtuyorlar. Biraz oturuyor, bakıyor analığı ile bacısının dönme zamanı hemen onlardan önce kalkıyor. Yolda gelirken aceleden ayakkabısı çeşmeye düşüyor. Bu eve geliyor, üstündekileri çıkarıp saklıyor. Analığı da eve geliyor, bu soruyor:

“Nasıl abla düğün keyifli miydi?”

“Ya çok keyifliydi hele görseydin bir de padişahın kızı geldi, karşıladılar, o kadar kıymet verdiler ki düğün çok güzeldi, o kız da çok güzeldi.”

Analık kendi üveyi olduğunu bilmiyor. Padişahın oğlu atını çeşmeye götürüyor, orada kızın ayakkabısını buluyor. Diyor ki:

“Bu ayakkabı kimin ayağına olursa ben onu alacağım.”

Her tarafı gezdiriyorlar, kiminin ayağına küçük geliyor, kiminin ayağına büyük geliyor. O kızın ayağına tam geliyor. Analığı az kalıyor patlaya. Düğün yapıyorlar, kızı bindirip götürüyorlar. Yiyor içiyor, muradına eriyor.

Yukarıdaki yöresel masalı evrensel masalardan hangisine benzetebiliriz? Siz de bildiğiniz bir masalı sınıfta anlatınız.

1

Aşağıdaki halk oyunlarından hangisi Elazığ yöresine ait değildir?

- A) Çayda Çıra
- B) Büyük Ceviz
- C) Zeybek
- E) Nure

2

Aşağıda verilen ifadelerin önüne, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- ( ) Fatmalı oyunun "Fatma" ile "Nuri" adlı iki gencin aşklarından doğduğu söylenmektedir.
- ( ) Elâzığ'da kilimler, nazman adı verilen gezici tezgahlarda dokunur.
- ( ) Yemeklerimizde genellikle pirinç tercih edilmektedir.
- ( ) Masallarda iyiler her zaman iyi, kötüler her zaman kötüdür.

3

Aşağıdaki cümlelerdeki boş alanlara doğru ifadeleri yazınız.

..... oyunu adını Moğol Hükümdarı Timur'un adından almıştır.

Harput'ta kadınlar ..... adı verilen, üç parçadan meydana gelen bir giysi kullanmışlardır.

Elâzığ'da öğün yemeklerinden başka özellikle yatsı namazından sonra pestil, ceviz, orcik gibi yiyeceklerin bulunduğu sofralara.....adı verilir.

Efsaneler, gerçekmiş gibi anlatılan hayal gücüne dayalı ..... anlatıdır.

4

Masalların genel özelliklerini düşünerek bir masal yazmaya çalışınız.

ELÂZİĞ AĞZI

“Üsküre ayahçanın başından gındırlandı getti kortige düştü.” cümlesinden ne anlıyorsunuz?

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan kendine özgü kuralları olan doğal bir araçtır. Dil, diğer insanlarla ilişkilerimizde bize aracılık eder, sosyal bağlarımızı düzenler ve bir araç olarak da hayatımızın her aşamasında karşımıza çıkar. Kültür ise bir milletin tarih boyunca oluşturduğu ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi değerler topluluğudur. Kültür, bir toplumun hayatının her anında oluşturduğu duyuş, düşünüş ve yaşayış biçiminin bir sonucudur.

Dil, kültürün taşıyıcısı ve aktarıcısıdır. Bir milletin tarihi, edebiyatı, folkloru, müziği, değer ölçütleri, yani bir milleti diğer milletlerden ayıran tüm özellikler kültürün birer parçasıdır. Kültürel değerler zaman içinde kelimelerde, deyimlerde sembolleşerek dil hazinesine akıtılmakta, özünü orada saklamakta ve gelecek kuşaklara aktarım yapmaktadır. Kültür, bu sayede kesintiye uğramadan varlığını devam ettirmektedir.

Görsel 5.80: Harput

Lehçe: Bir dilin çok uzun zaman önce, yazılı metinlerle izlenemeyen karanlık dönemlerinde kendisinden ayrılan ve ayrıldığı dilden hem ses hem biçim olarak ayrılıklar içeren koludur. Türkçe'nin Çuvaşça ve Yakutça olmak üzere iki lehçesi vardır.

Şive: Bir dilden ayrılmış ve zaman içinde ayrı dil olarak kullanılmaya başlanmış ama birbirinden çok uzaklaşmamış kollarına denir. Türkmence, Kırgızca, Azerice vb. Türkçenin şiveleridir.

Ağız: Bir ülke içinde aynı dilin farklı konuşma şekillerine denir. Ağız, yörelere göre söyleyiş farklılıklarıdır. Bu farklılıklar yalnızca söyleyişte görülür, yazılış aynıdır. Karadeniz ağızı, Ege ağızı, Konya ağızı, Sivas ağızı, Elâzığ ağızı gibi.

Anadolu'nun Türk yurdu olması her ne kadar 1071 Malazgirt zaferiyle başlasa da Anadolu ve Fırat havzasındaki Türk varlığı çok öncelere dayanmaktadır. Çubuk Bey 1085 yılında Harput'u alarak buraya yerleşmiştir. Burada Selçuklu Sultanına bağlı olmak şartıyla bir hükümet kurmuştur. Çubukoğulları ve onlarla birlikte gelen Türkmenler, Harput halkının atalarını teşkil etmektedirler. Harput'un Türkler tarafından alınmasına kadar sadece korunaklı bir kale olarak kalan bu yer, Türklerle beraber büyüyen bir şehir haline gelmiştir.

Ağız özelliklerinden ve tarihi belgelerden anlaşıldığı kadarıyla bölgemizde; Bayındır, Avşar, Salur, Alpagut (Alpavut), Çepni, Arapkirli, Çakmaklı, Cihangirli, Kaçar, Karamanlı gibi boylar yerleşmişlerdir. Gerek yer altından çıkarılan ve gerekse halen varlıklarını muhafaza eden tarihi eserler, maddi ve manevi folklor unsurları ile ağız özellikleri dikkate alındığında, bölgemizin bir Oğuz boyları karışımı olduğu görülür. Oğuz dışı birçok Türk boyunun bu bölgeye geldiği ve burada karışık kaynaşmaya uğradığı tarihi bir gerçektir.

Prof. Dr. Leyla Karahan "Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması" adlı eserinde Anadolu ağızlarını Doğu Grubu Ağızları, Kuzeydoğu Grubu Ağızları ve Batı Grubu Ağızları olmak üzere üç ana grupta toplar. Elâzığ ağızı, Doğu Grupları Ağızları'nın içinde yer alır. Harput'ta konuşulan Türkçe, Anadolu lehçesine dahildir. Harput ağızında Azeri şivesinin hatta Çağatay lehçesinin etki ve izlerine rastlamak mümkündür. Halk dilinde söylenen bilmece ve maniler ile Azerbaycan'da söylenen bilmece ve maniler arasında benzerlik vardır.

Harput'ta kesik mani

Gülenaz gülenaz,
Bülbül eder güle naz.
Gezdim hicran bağlarını,
Ağlayan çok gülen az.

Azerbaycan'da kesik mani

Bu bağa lale düştü,
Güle velvele düştü.
Yazuğum geldi güle,
Gül elden ele düştü.

Elâzığ ağızı, Doğu Grupları Ağızları'nın içinde yer alır.

Prof. Dr. Ahmet Buran, Elâzığ ağızını; şimdiki zaman ekinin (-yor > -r, -ir, -er) durumuna, k>g değişimine, ünlülerde yuvarlaklaşmaya ve seslerin tam olarak durulaşıp durulaşmamasına göre beş bölgeye ayırmıştır. Buna göre:

1-) Birinci Ağız Bölgesi: Harput ve Elâzığ merkezi ile merkez köylerinin büyük bir bölümü Elâzığ ağızının esasını oluştururlar. Bölgede ünlü değişimleri sık olarak görülür. (mendüldür, bilaşmayın, şerttir) Özellikle Harput ağızında görülen aşırı yuvarlaklaşma birinci ağız bölgesinin ayırt edici özelliğidir. (kesgün, garannuhdur, büli misin) Şimdiki zaman eki -i biçimindedir. (geli, yedüriler, çoşik)

2-) İkinci Ağız Bölgesi: Bu ağız bölgesini Ağın merkez ve köyleri ile Baskil'in Kaleköy, Kumlularla, Tabanbükü, Höyük; Keban'ın Denizli, Bayındır ve Pınarlar (Nimri) köyleri oluşturmaktadır. Bölgede şimdiki zaman eki (-yor) -i, -ir, -er şeklinde kullanılmaktadır. (içir, geçemir, tütmir) Sivrice ilçesinin Deyolu (Yukarı Huh), Alıncak ve Helezür köylerinde şimdiki zaman eki -er biçiminde kullanılmaktadır.

3-) Üçüncü Ağız Bölgesi: Bu ağız bölgesi, Keban ilçe merkezi ile köylerinin bir bölümünden oluşur. Bu ağız bölgesinde ünlü değişimleri çok sık görülür. (verilacah, üça, kilisalara)

4-) Dördüncü Ağız Bölgesi: Baskil ilçesinin büyük bir bölümünü kaplayan bu ağız bölgesi, Keban ve Sivrice'ye doğru hafif bir kayma gösterir. Doğu yönünde ise Elâzığ merkez ilçeye doğru yayılmıştır. Bu bölgenin en belirgin özelliği ünlü yuvarlaklaşması olarak gösterilebilir. (baskel, bonun, borda) Bu bölgenin en belirgin özelliklerinden biri de o sesinin u'ya, u sesinin o'ya dönüşmesidir. (okul>ukul, yurtbaşı> yortbaşı, uğraş> oğraş)

5-) Beşinci Ağız Bölgesi: Palu, Karakoçan, Maden ile Sivrice'nin bir bölümü bu ağız bölgesini oluşturur. Bu bölgede de üçüncü ve dördüncü ağız bölgelerinde olduğu gibi sesler tam olarak durulaşmamıştır. (Tevler, genÇ, tePede) Özellikle Palu ilçesinde görülen geçmiş zaman birinci çokluk şahıs eki sürekli -duh, -dük şeklinde kullanılır. (söleduh, getürdük, döveceyuh)

Sözcüklerin durulaşması; gereksiz sözcüklerden, uzatmalardan arınmış olma durumudur.

Harput Ağızında Görülen Bazı Özellikler

1-) Ahenk kurallarına uygun olarak kalın hece ile başlayan söz yine kalın hece ile biter, hatta kelime yabancı olsa bile (maraba, haraba)

2-) Diyarbakır, Bitlis, Siirt gibi illerde olduğu halde Harput ağızında şedde yoktur. Ancak küllah, zoppa, eşşek gibi kelimelerde istisna söz konusudur.

3-) Harput'ta genellikle kelimeler ve fiilleri inceltme ve kısaltma fonetiği kulağa çarpar. Çekirdek> çegürdek, mahalle> mahle

Görsel 5.81: Harput Şefik Gül Kültür Evi

Elâziğ ağzına özgü örnekler

Dua

Can derdi ciger ataşı görmiyesin.
Şüdüm sahan helal ola.
Üzün ağ ola.

Beddua

Gannı köynegin gele.
Parça pırçık olasin.
Hışdıge gelesin.

Türkü

Yoğurt godum dolaba
Bögün başım galaba
O yar küsmüş gidiyor
Yihılası Helab'a

Türkü

Dama gurdum köşgünü.
Oldum yarin düşgünü.
Yalın ayah, baş açuh.
Pegde galdım gış günü.

Mani

Çoh ürek yaran da var.
Yanna varan da var.
Ben dedim sen olasin,
Bahan yalvaran da var.

Mani

Paklalar çapa isdi,
Çapacı para isdi.
Gaynanam şe le durdun,
Görümcem zopba isdi.

Atasözü

Üzger esmesse yarpah oynamaz.
Çağa düşe gaha büyür.
Hoş'da dügün Miği'da sünnet.

Deyim

Üzü hedik suyunnan yıhanmış.
Hirigini sürütmek.
Potirik olmah.

Yukarıda Elâziğ ağzına özgü kullanımlar metinlerde altı çizili olarak verilmiştir. Siz de Elâziğ'a özgü; mani, türkü, beddua, dua, atasözü, deyim örneklerini bulup arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 5.82: Baskil Kara Leylek Kanyonu

KOVANCILAR

Elâziğ'in doğusunda yer alan ilçe, il merkezine yaklaşık 65 km uzaklıktadır. 1987 yılında ilçe olmuştur. İlçeye bir bucak ile 76 köy bağlıdır. Bingöl-Elâziğ karayolunun Tunceli karayolu ile kesiştiği kavşakta yer alan ilçe, düz ve geniş bir ova üzerine kurulmuştur. Yerleşim alanı genellikle yol boyunca uzanmaktadır.

Palu ilçe merkeziyle birlikte; batı, güney ve kuzeyi Keban Baraj Gölü ve Murat nehri ile çevrili olan Kovancılar ilçesi adeta bir yarımada görünümündedir. Kovancılar ilçesinin temelinde alüvyonlar bulunmaktadır. 1. derecede riskli deprem bölgesinde yer alan ilçe, Doğu Anadolu Fay Hattı üzerinde bulunmaktadır.

Elâziğ'in büyük bir hızla gelişmekte olan bu ilçesinin bugün bulunduğu yer 1934 yılından önce boş ve çorak bir araziden ibaretti. 1934 yılında Romanya'dan 300 hanelik bir soydaş kafilesinin bu bölgede iskân edilmesi planlanmış, 1935 yılında devlet tarafından mahalli tarzda evler yapılarak söz konusu göçmen kafilesi buraya yerleştirilmiştir. Buraya yerleştirilen göçmen kafilesi için 1934 yılında Romanya'nın, 1941'den sonra Bulgaristan'ın Silistre vilayetinin Tutrakan ilçesine ait, Kovancılar köyünden Anavatan'a göç kararı alındı. Köstence Limanı'ndan İstanbul'a gelen soydaş kafilesi bugünkü Kovancılar ovasına gönderilerek civar köylere misafir olarak dağıtıldı. Türk vatandaşlığına geçirilen Balkan Türkleri, çevre köyler halkının desteği ile Kovancılar ovasının batı kısmında yapılan 280 haneli evlere yerleştirildiler. Bu dönemde Çakırkaş ve Şenova köylerine aynı bölgeden gelen Türkler yerleştirildi. Buraya yerleştirilen göçmenler Romanya'daki köylerinin ismini bu köye ad olarak vermişlerdir. Böylece bu yeni yerleşim yerinin adı Kovancılar olmuştur.

Görsel 5.83: Kovancılar

1

Aşağıda verilen Elâzığ ağzına özgü kelimeleri ve kelimelerin anlamlarını yazınız

Ayam	:	.....
Baboş	:	.....
Ateş küreği	:	.....
Degirmi	:	.....
Nefret etmek	:	.....
Erpimek	:	.....
Fincik	:	.....
Gakkoş	:	.....
Burnundan, genizden konuşan kimse	:	.....
Çukur	:	.....
Lokgo	:	.....
Keklik avlamak için tepe üstünde yapılan çukur	:	.....
Nabal	:	.....
Cevizli sucuk	:	.....
Özlemek	:	.....
Pıcık	:	.....
Seko	:	.....
Şorik	:	.....
Uyku, uyuklamak	:	.....
Oyunda kaybetmek	:	.....
Üsgüre	:	.....
Yalnız	:	.....
Yumruk	:	.....

2

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri doğru şekilde doldurunuz.

Bir ülke içinde aynı dilin farklı konuşma şekillerine ..... denir.

Harput'ta konuşulan Türkçe, ... lehçesine dahildir.

Baskil ilçesinin büyük bir bölümünü kaplayan bu ağız ..... ağız bölgesidir.

Harput ve Elâzığ merkezi ile merkez köylerinin büyük bir bölümü ..... ağzının esasını oluştururlar.

3**Aşağıdaki cümlelerin sonuna verilen yargılar doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.**

- ( ) Palu, Karakoçan, Maden dördüncü ağız bölgesindedir.
- ( ) Harput ağızında Azeri şivesinin izlerine rastlamak mümkündür.
- ( ) Elâziğ ağızında ahenk kurallarına uygun olarak kalın hece ile başlayan söz yine kalın hece ile biter.
- ( ) Türkmençe, Kırgızca, Azerice Türkçenin ağızlarıdır.

MATAL (MASAL)

Varmış yohmuş, zamanında bi hanımnan bi ihdiyar adamın bi tek evladı varmış. O gader meraklımış ki evladına yemez yedürür, geymez geydürürmüş. Bu çocuh yohsulluhnan böyümüş amma çoh zeki, çoh terbiyeli bir çocuhmuş. Her gün anası bunu yedürür, içürür, gapının öğüne salarmış, gapının öğünde arhadaşlarınnan oynarmış.

Bi gün orda çocuhlarınan çellik çubuh oynaduğu yerde, padişah herbe gidi. Vezirinnen esgerinnen getdüğü halda, çocuh deyi ki padişahım herbe mi gidisin. Padişah hayret içinde dönü bahi ki çocuğum sen ne bilisin ben padişahım, herbe gidim. Bilim deyi, padişahım sen herbe gidisin. Benden bi nusga almayınca sen o herbi fetedemeyeceksin. Padişah buna alay ederekden güli, savuşı, gidi. Padişahın bütün işi eksi gidi, ne esgeri gali ne silahı gali. Heş bişeyi galmi. Padişah büsbütün gamani. Daha nassıl edem vezirim nedem deyi. Bi dakika hatirinden geçi ki felan çocuh bahan bele söledi. Hade vezirim get o çocuğu bul bahan nusga al da ge.

4**Yukarıda bir bölümü verilen matal (masal) parçasını, Elâziğ ağızı özelliklerine göre kendi cümlelerinizle tamamlayınız.**

ELÂZİĞ BASIN HAYATI

Medyanın, toplum hayatındaki yeri ve önemi nedir? Tartışınız.

Basın ve yayıncılık, faal olduğu dönemin aynası görevindedir ve tarihe kaynaklık eder. O dönemin gerek sosyal yaşantısı gerek kültürel ve siyasi hayatı hakkında bizlere ışık tutar. Basının, haber vermenin yanında toplumun bilinçlenmesinde çok önemli bir yeri olduğu gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda, basının ne kadar önemli bir olgu olduğu görülecektir. Bu nedenle geçmişten günümüze basın organları incelendiğinde toplum hayatındaki değişim ve ilerlemeler daha net görülecektir.

Elâzığ basın tarihinin ise yaklaşık 130 yıllık bir geçmişi vardır. Elâzığ konumu ve kültürel dokusu nedeniyle tarih boyunca bölgenin batıya açılan kapısı olmuştur. Uzun yıllar boyunca bölgenin kültür merkezi Harput'tur. Bu özellikleriyle ilin, bölgesinde basın hayatında da öncü olmasını, doğal olarak kaçınılmaz hale getirmiştir. Elâzığ'da ilk matbaa (taş destigah) aynı yıl, Vali Hacı İzzet Paşa döneminde Müzlef Efendizade lakabıyla Maruf Rıza Efendi tarafından kurulmuştur. Bu matbaada çeşitli kitaplar basılmıştır. Matbaanın fâaliyete geçmesinden hemen sonra 5 Ekim 1883 tarihinde Ma'mûratü'l-aziz gazetesi yayın hayatına başlamıştır.

Görsel 5.84: Basın

GAZETELER

Ma'mûratü'l-aziz Gazetesi

Elâziğ'ın Osmanlı döneminde yayınlanan ilk gazete olan Ma'mûratül-aziz gazetesi, 7 Ekim 1883 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin ilk sayısında mukaddeme başlığı altında yayımlanan ön sözünde, gazetenin çıkarılmasındaki amacın köylerde ve kasabalarda oturanların fikri gelişmelerinin sağlanması olduğu açıklanmıştır. Yarı resmi bir nitelikte olan dönemin diğer vilayet gazeteleri gibi Ma'mûratü'l-aziz gazetesi de bir nevi hükümetin yayın organı durumunda idi. Ma'mûratü'l-aziz gazetesi vilayet gazetesi olması nedeniyle mahalli haberlere de önem vermiştir. Bazı kazalarda birer muhabir bulundurmasının yanında resmi idare ve kurum amirleri de gazetenin bir çeşit gönüllü muhabirleri olarak görev yapmışlardır.

Belli dönemlerde yayına ara veren ve isim değişikliğine de giden gazete, 1935 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Bu anlamda Ma'mûratü'l-aziz gazetesi Elâziğ basın hayatında öncü görevi yüklenmiştir. Elâziğ'da Ma'mûratü'l-aziz gazetesiyle başlayan basın-yayın faaliyetleri artarak devam etmiştir.

Şark Gazetesi

1918 yılında Mehmet Mevlut Özaydın tarafından çıkarılan Şark gazetesi, sonradan Kayseri Valiliği de yapmış olan Ajansçı Mehmet Aziz Bey'e devredilmiştir. 1926 yılına kadar yayın hayatını devam ettiren gazetenin düzenli bir yayın periyodu olmamıştır. Bu gazetede Hulusi Yetişkin, Mehmet Nuri gibi o dönemde Elâziğ'in kültür hayatında önde gelen genç kalemlerinin yazıları yer almıştır.

Satvet-i Milliye Gazetesi

22 Şubat 1922 tarihinde yayın hayatına başlayan Satvet-i Milliye, Millî Mücadele'nin son döneminde Elâziğ'da yayımlanmış olan önemli bir gazetedir. Gazete hem Millî Mücadele'nin önemli bir savunucusu olmuş hem de şehir sorunlarıyla sürekli ilgilenen ve halkı aydınlatmaya çalışan bir yayın politikası izlemiştir. Haftalık yayınlanan Satvet-i Milliye başlığında "Siyasi, ilmi edebi ve mizahi Türkçe gazetedir" ibaresini kullanmıştır. 22 Şubat 1922 tarihindeki ilk sayısı ile yayın hayatına başlayan Satvet-i Milliye 41 sayı yayımlamıştır. Son sayısı 19 Temmuz 1923 tarihine aittir. Macarzade Hakkı Bey'in zaman zaman karikatürleri yayımlanmıştır. Satvet-i Milliye, Macarzade Hakkı Bey'in jilette şimşir üzerine karikatür yapması sayesinde, Anadolu'nun her tarafına karikatür gönderen milli mücadelenin ilk gazetesi olmuştur.

Yeni Mefkûre Gazetesi

16 Mart 1925 tarihinde yayın hayatına başlayan Yeni Mefkûre gazetesinin imtiyaz sahibi Süleyman Sırrı'dır. Yayın politikasında, vatanın muhafazası ve milletin güvenliğinin öncelikleri olacağı ayrıca cumhuriyetçi bir gazete olacağı vurgusu yapılmıştır. Haftalık olarak yayımlanan Yeni Mefkûre gazetesi, sadece pazartesi günleri yayınlanmıştır. Düzenli bir yayın periyodu sürdürememiştir. Bir yıla yakın bir yayın hayatı olan Yeni Mefkûre gazetesi ajans haberlerine sütunlarında yer verirken şehir haberlerine de geniş yer ayırmıştır. Yeni Mefkûre gazetesinde makale, hikâye ve şiirler de yayımlanmıştır.

Turan Gazetesi

1 Mayıs 1931 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Cumhuriyet tarihinin yayımlanan dördüncü gazetesidir. Ali İhsan Turan tarafından kurulan Turan gazetesi, yakın zamana kadar yayın hayatını devam ettirmiş fakat çeşitli nedenlerden dolayı kapanmıştır. Türkiye’de uzun süre yayın hayatını sürdüren birkaç gazeteden biridir. Bu bakımdan ülke ve ilimiz için önemli bir arşivdir. Turan gazetesinin sütunlarında makale, fıkra, deneme, şiir, hikaye, tefrika roman gibi birçok edebi tür yer almıştır. Uzun yıllar Elâzığ’ın yayın yapan gazetesi olarak yayın hayatını devam ettiren Turan gazetesi, daha sonra kurulan birçok gazeteye örnek olmuştur. Kendisinden sonra kurulan gazetelerde görev yapan, yazı yazan birçok gazetecinin de yetişmesinde bir nevi okul görevi görmüştür.

Görsel 5.85: Turan Gazetesi

Doğu Postası Gazetesi

Nurettin Ardıçoğlu tarafından 1947 yılında kurulmuştur. Künyesinde, sahibi Nurettin Ardıçoğlu, yazı işleri müdürü Ömer Sanaç, idare müdürü Mehmet Çalikoğlu olarak görülen gazete, Elâzığ Örnek Matbaası’nda basılmıştır. Doğu Postası gazetesinin ilk sayısı 4 sayfa olarak 15 Nisan 1947 tarihinde yayımlanmıştır. Siyasi maksatlarla yayın hayatına atılan bu gazete Nurettin Ardıçoğlu’nun Elâzığ’dan ayrılmasıyla yayınına son vermiştir.

Harput Gazetesi

Harput gazetesi 1 Nisan 1949 tarihinde ilk sayısını çıkartarak yayın hayatına başlamıştır. Ali Rıza Alp tarafından haftalık olarak çıkartılan Harput gazetesi ilk sayısında “Çıkarken” başlıklı makalede “Harput, hakkı isteyecek ve söyleyecek sözü olan hemşehrilerimize tercüman olmak için çıktı.” diyerek gazetenin Elâzığ’ın sorunlarıyla ilgileneceği vurgulanmıştır. Ayrıca Elâzığ’ın kültürel zenginliklerinin de gazete sayfalarında yer alacağı belirtilmiştir. Haftalık olarak yayın hayatına atılan Harput gazetesi, bu yayın periyodunu tam olarak sürdürememiştir. 1 yıllık bir süre içerisinde toplam 19 sayı yayımlanmıştır. 23 Ağustos 1950 tarihli 19. sayısıyla da yayın hayatına son vermiştir.

Elâziğ Gazetesi

Elâziğ gazetesi 6 Nisan 1950 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Necip Bingöl'ün sahibi olduğu Bingöl Matbaası'nda basılmıştır. Elâziğ Gazetesi, pazar ve perşembe günleri olmak üzere haftada iki defa yayımlanmıştır. 1990'lı yıllara kadar yayın hayatını sürdürmüş olan Elâziğ gazetesi, Elâziğ basın hayatında etkin bir rol oynamıştır. Elâziğ gazetesinde makale, deneme, fıkra, hikâye, roman, şiir gibi birçok edebi alanda yazının yer aldığını görmekteyiz. Gazete birçok yazar ve şairin yetişmesine imkân sağlamış, bir anlamda yazı hayatına adım atmalarına öncülük etmiştir.

Demokrat Elâziğ Gazetesi

Malatya Müftüoğlu Matbaası'nda basılan Demokrat Elâziğ gazetesi, belli bir süre sonra Elâziğ Güven Matbaası'nda basılmaya başlamıştır. Günlük olarak yayın hayatını sürdürmüştür. Elâziğ ile ilgili haberlerin yanında azımsanmayacak derecede Malatya ile ilgili haberlere de yer verilmiştir. 1955 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüştür.

Uluova Gazetesi

25 Ocak 1953 tarihinde yayınlanan Uluova gazetesi Muhsin Parlar ve Şevket Çeçen tarafından çıkarılmıştır. Elâziğ Uluova Matbaası'nda basılan gazetenin logosunda "Elâziğ'ı Sevenlerin Gazetesi" spot yazısı yer almıştır. Günlük periyotta yayın hayatına başlamıştır. Gazete pazartesi hariç günlük olarak yayımlanmıştır. Gazetenin idare hanesi adresi olarak Hürses Kitabevi verilmiştir.

Hakimiyet, Uluova ve Nurhak gazetelerinin 2015 yılında Hakimiyet adı altında birleşmesiyle yayın hayatı sona eren gazetenin, Elâziğ basın hayatında önemli bir yeri vardır. Gazetede ulusal ve yerel haberlere geniş yer verilmiştir. Bunun yanında gazetede makale, hikâye, şiir vb. edebi türlere sayfalarında geniş bir yer verilmiştir.

Yeni Harput Gazetesi

Yeni Harput gazetesi 8 Haziran 1955 tarihinde yayımlanmıştır. Gazetenin imtiyaz sahibi Mehmet Çolakoğlu ve başyazarı ise Avukat Dursun Çolakoğlu'dur. Gazete Elâziğ'da faaliyet gösteren Çolakoğlu Matbaası'nda basılmıştır. Pazartesi hariç günlük periyotla yayın hayatına girmiştir. Dursun Çolakoğlu "Hizmete Girerken" başlıklı makalesinde Yeni Harput gazetesinin, hiç kimsenin etkisi altında kalmadan Elâziğ ve Elâziğlilere hizmet edecek mütevazî ve olgun bir siyasi gazete olacağını vurgulamıştır. Yeni Harput gazetesi, 1990'lı yıllara kadar yayın hayatını sürdürmüştür.

Nurhak Gazetesi

31 Temmuz 1972 tarihinde Nurhak Güler tarafından kurulmuştur. 1982 tarihinde ise Ahmet Kaya tarafından satın alınmış, vefatından sonra ise kardeşi N. Rıdvan Kaya tarafından çıkarılmıştır. Dizgisi Nurhak Ofset tesislerinde yapılan gazete 4 sayfa, 8 sütun olarak basılmaktadır. 2015 yılında Hakimiyet, Uluova ve Nurhak gazetelerinin Hakimiyet adıyla birleşmesiyle yayın hayatı sona eren gazete, ilimizin en uzun soluklu gazetelerinden biri olarak yıllarca ilimizin nabzını tutmuştur.

Köye Doğru Gazetesi

Elâzığ Teknik Ziraat Müdürlüğü tarafından aylık olarak çıkartılan Köye Doğru gazetesi, 25 Temmuz 1954 tarihinde yayımlanmıştır. Köye Doğru gazetesi Turan Matbaası'nda basılmıştır. Yeşil renkte olan logosunun altında "Kılıç ve saban, Bu iki fatihten birincisi ikincisine daima mağlup olmuştur." yazısı yer almaktadır. Kısa süren bir yayın hayatı olan bu mesleki gazetede, daha çok tarımsal gelişmelerle ilgili bilgiler ve Ziraat Müdürlüğü'nün faaliyetleri hakkında haber yapılmıştır.

01 Ağustos 1986 tarihinde Fırat Gazetesi, ilimiz basın hayatında etkili olmuştur. 27 Ekim 1997 tarihinde İbrahim Taşel tarafından kurulan ve ilk defa ofsetle günlük yayın hayatına başlayan Günışığı Gazetesi ilimizin diğer önemli gazetesi olmuştur.

24.03.1995 tarihinde Şeref Tan ile birlikte yayın hayatına başlayan "Yeniçağ Gazetesi" ve 1995'lerden sonra basın hayatımızda yerini alan "Yeni Ufuk, Ayışığı, Hakimiyet, Haber Kent" gazeteleri basın hayatımıza, yeni soluklar getirmişlerdir.

İlimizde 12 yerel gazete birleşerek "Günışığı, Fırat, Hakimiyet ve Haberkent" olmak üzere 4 farklı gazete olarak yayın hayatlarını sürdürmektedirler.

DERGİLER

Şada Mecmuası

22 Kasım 1909 tarihinde yayımlanmış olan bu dergi, on beş günde bir olarak yayın hayatına devam etmiştir. Dergi'nin başyazarı Ali Ulvi'dir. Birkaç sayı yayımlanabilmiştir.

Fırat Mecmuası

1920 yılında Vali Abdulkadir zamanında Dirilik Cemiyeti tarafından çıkartılan Fırat Mecmuası, 3 sayı yayımladıktan sonra valinin Elâzığ'dan Ankara'ya tayininin çıkması üzerine yayını durmuştur. Dergi'nin ilk sayısında; Osman Remzi, Gelil Bey, Saffet Bey, Hamdi ve Nuri Beylerin yazılan yer almaktaydı. Kısa ömürlü olan bu dergi ilmî, edebi ve millî mücadeleyi destekleyen bir yayının politikası izlemiştir.

Altan Dergisi

Elâzığ'ın, Cumhuriyet sonrası ilk dergisi Elâzığ Halkevi'nin çıkarmış olduğu Altan Dergisi'dir. Elâzığ Halkevi'nin çıkarmış olduğu bu dergiye bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından Altan ismi verilmiştir. 22 Şubat 1935 tarihinde yayın hayatına başlayan dergi, Cumhuriyet'in 16. yıldönümü olan 29 Ekim 1939'da son sayısını çıkarmıştır. Dört yıllık bir süre içerisinde 48 sayı yayımlanmıştır. Altan Dergisi yayımlandığı dönem boyunca, Elâzığ ve çevresinin tanıtımını yapan araştırma ve incelemeler başta olmak üzere, fikri ve sosyal içerikli yazılarıyla bu şehre kültürel anlamda ciddi bir hizmet vermiştir.

Yeni Fırat Dergisi

1962-1967 yılları arasında yayımlanmış olan Yeni Fırat Dergisi, bir fikir ve sanat dergisidir. Avukat ve halk bilimci Fikret Memişoğlu tarafından çıkartılan derginin yazı işleri müdürü şair ve yazar Cenani Dökmeci'dir. Yayın hayatı boyunca toplamda 36 sayı çıkarılan dergide, başta Türk kültürü olmak üzere, Elâzığ ve çevresinin tarihi, coğrafyası, ekonomisi, sosyal yapısı ve kültürü hakkında yayınlar yapılmıştır. Dergide Fahrettin Kırzioğlu, Nurettin Ardıçoğlu, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Ahmet kabaklı, Bekir Sıtkı Erdoğan, Vecihi Timuroğlu, Hafız Osman Öge, Süleyman Ateş, Süleyman Demirel gibi gerek yerel, gerekse ulusal anlamda tanınmış birçok kişinin çeşitli konularda yazdıkları yazılar yayımlanmıştır.

Elâzığ Kliniği Dergisi

Eylül 1942 yılında çıkartılan Elâzığ Kliniği, üç ayda bir yayın yapan tıp dergisiydi. Derginin sahibi Dr. Şahap Sümer, yazı işleri müdürü ise Op. Dr. Fikret Yaraman idi. Derginin 2. ve 3. sayıları Temmuz 1945'te yayımlanmıştır. Tamamen mesleki konular üzerine yazıların yer aldığı dergi Turan Matbaası'nda basılmıştır.

Yine 1990'lardan itibaren; özel radyo ve televizyonların hayatımızda yer almasıyla Kanal Fırat, Kanal 23, Kanal E ve Fırat TV insanımızın gözü, kulağı olmuştur.

Görsel 5.86: Harput

Elâzığ'da, ilk basımevi, Vali İzzet Paşa zamanında 1866 yılında kurulmuştur.

Basımevi'nin başındaki kişi, Müslefsâde Rıza Efendi'dir.

İlimizde basılan ilk eser, Ömer Naimi Efendiye ait "Kaside-i Bürde" ile "Manzume-i Naimiye" dir. İlk gazete, 1883 yılında Vali Hasan Refik Bey zamanında çıkarılan "Mamurat'ül-aziz" gazetesidir.

İlimizde yayın hayatına devam eden televizyon kanalları şunlardır: Kanal Fırat, Kanal 23, Kanal E, Fırat TV. Yayın hayatına devam eden radyolardan bazıları da şunlardır: FM 23, Radyo Hazar, Radyo E, Radyo 2000, Harput FM, Mavi Radyo, Radyo Kulüp.

PALU

İlçe, Elâziğ il merkezine 77 km uzaklıktadır. İlçe arazisi Murat suyu civarındaki düzlükler ile güneydeki doğu Toros silsilesini oluşturan Akdağlar'dan meydana gelir. Murat nehri ilçe topraklarının içinden geçmekte olup vadisi genellikle dik ve sarpdır.

İlçenin doğusunda Bingöl ili, batısında Elâziğ, kuzeyinde Kovancılar ilçesi, güneyinde Arıcak ve Alacakaya ilçeleri bulunmaktadır.

İlçenin tarihi oldukça eskidir. Yörede İlkçağ ve Ortaçağ'dan kalma birçok eser vardır. Palu ve çevresi Urartu, Roma ve Bizans hâkimiyetlerinde kalmış, Halife Hz. Ömer devrinde İslam orduları buraları fethetmiştir (634). Bir müddet sonra Bizanslılar, Palu ve çevresini yeniden alarak Selçuklu akınlarına kadar bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir. Palu yakınlarındaki Şist Kalesi, o dönemde oldukça önem arz etmiştir.

Görsel 5.87: Palu

ELAZIĞ HARPUT MUSİKÎSİ

Musikînin mekân, sanatın vücut bulduğu kadim beldedir Harput. Dinleyenleri hayrete ve hayranlığa düşürecek kadar özgün ve bir o kadar da özel olan Harput musikisi, hemen her dönemde geniş bir dinleyici kitlesini kendine hayran etmeyi başarmıştır.

Harput'un, 1085 yılında Türklerin eline geçmesi ile birlikte şehir; cami, medrese, hastane, çeşme, türbe ve saray gibi kurumlar yapılmasıyla hızla şehirleşmeye ve önemli bir kültür merkezi olmaya başlamıştır. Bu kurumlarda çok sayıda mutasavvıf, derviş, âşık, ilim adamı ve sanatkâr yetişmiştir. Bu sanatçılar Harput kültürü ile Türk İslam kültürünün sentezinden oluşan eserler vermiş, şairler şiirler yazmış ve adı bilinmeyen bestekârlar da Harput'taki saraylarda, konaklarda bu şiirleri bestelemişlerdir. Böylece Orta Asya'dan kopup gelen Türk insanı, beraberinde getirdiği bilgi birikim ve folklorik zenginliklerini Harput kültürü ile birleştirerek hem sanatın hem de medeniyetin en güzide örneklerini burada sergilemiştir.

Görsel 5.88: Harput

Harput'ta Saray Müziği

Bugünkü Türk sanat müziğinin doğuş yerleri eğer saraylar veya bu sarayların bulunduğu şehir merkezleri ise; bu müzik türünün ilk bestelerini de Harput'ta veya Harput'taki saraylarda aramak gerekmektedir. Önceki dönemlerde, Harput'ta kurala dayalı olarak Türk müziği icra ediliyordu. Bu nedenle Harput müziğinde bugün gerek klasik sazların kullanılması gerekse makama ve kurala dayalı bir müziğin icra edilmesi, gerekse Fuzuli, Nedim ve Nevres gibi Divan şairlerinin eserlerinin okunması tesadüfi olmamakla birlikte bu müzik icrasının çok köklü bir geçmişi ve geleneği vardır.

İçli Bir İbadetin Coşkusu

Harput bölgesinin Müslüman Arapların eline geçerek İslâm dini ile tartışması, VII. yüzyıla yani Türklerin bu bölgeyi fethinden yaklaşık 400 yıl öncesine rastlamaktadır. Bu tarihten sonra Harput ve çevresinde İslâm dininin etkisi ile tasavvuf bir yaşayış biçimi hâkim olmuştur. Hem Harput kültüründe, hem de Harput müziğindeki gazel ve nefeslerde kendini gösteren bu dini motifi kaynağı da bu etkileşimdir.

Harput müziği konusunda çalışma yapan araştırmacılardan olan Fikret MEMİŞOĞLU konu ile ilgili şu görüşleri ortaya koyar: Harput musikisi, içli bir ibadetin coşkunu hissettirir. Bir makama başlanırken söylenen gazellerde, bir ilahi çeşni vardır. Bundan sonra gelen türküler, bu ilahî duyguyla dalgalandıran ve coşturan nağmelerdir. Bestelerin yarattığı manevi coşkunluk, gerçekten insanı maddi âlemden uzaklaşmaya zorlar.

Harputlunun Vazgeçilmezi "Kürsübaşı"

Elazığ-Harput müziği, gerek yapısı itibarı ile gerek icra biçimi ile gerekse bu icra sırasındaki kuralları ile Türk müziği içerisinde özel ve önemli bir yere sahiptir. Kış aylarında; kürsübaşıları, yaz aylarında; düğünler, bağ, bahçe, kaya ve havuz başları Harput sanatçısının derdini, sevdasını ve hasretini dile getirdiği geleneksel sahnelerdir. İcra edilen türkü ve şarkıların bazılarında sazın çaldığı giriş ve ara müziği söz bölümünün nakaratı iken, birçoğunda da sazın çaldığı giriş ve ara müziği farklıdır. Harput uzun ve kırık havalarında saz ve söz bölümleri birbirini tamamlayan iki önemli unsurdur. Türkülerin söz bölümleri kadar saz bölümleri de oldukça önemlidir. Sunguroğlu konu ile ilgili; "Harput'ta mutlak bir şey varsa o da, sesin sazdan daha üstün yer almasıdır.

Görsel 5.89: Kürsübaşı Eğlencesi

Harput Müziğinde Gelenek

Harput müziğinin icrasında gelenek çok önemlidir. Yörede eskiden müzikle uğraşanların büyük bir çoğunluğu hafızlıktan gelmez. Türküler, yörede "Harput Ağız" olarak bilinen, özel bir türkü söyleme biçimi ile icra edilmektedir. Bu icranın Elazığ'daki en önemli temsilcilerinden biri de; 1935 yılında Elazığ'ın Palu ilçesinde doğmuş olan Enver Demirbağ'dır.

Enver Demirbağ, Harput müziğinin en eski icracıları olan hafızlardan, Harput makamlarını ve müzik geleneğini daha çocuk yaşta öğrenmeye başlamıştır. Bu anlamda gerek Enver Demirbağ ve gerekse kardeşi Paşa Demirbağ, hafızlardan aldıkları bu müzik kültürünü ve geleneğini günümüze kadar doğru bir şekilde taşıyan en önemli damarlardır. Usta-çırak usûlü ile müziğe ilgisi ve yeteneği olan insanlar yöredeki geleneksel müzik icra ortamlarında yetiştirilmiş, eserler ağızdan ağıza, kulaktan kulağa aktararak günümüze kadar taşınmıştır.

Harput'a özgü Makamlar

Harput müziği; kendine özgü çalgıları, makamları ve icra sırasındaki kuralları ile özel bir bölgedir. Her makamın kendi içerisinde muhakkak bir gazeli, hoyratı ve kırık havası vardır. Makamlarının bir bölümü İstanbul veya diğer bölgelerde de bilinmesine rağmen, bir bölümü yalnız Harput'a özgüdür.

Elazığ - Harput Müziği'nin Özellikleri

Elazığ-Harput Müziği, nağmekâr ve kültürel bir musikîdir. İçeriğinde sanatlı ve yavaş tempolu eserler çoğunluktadır. Yöre insanının genel karakteri, örfü, adeti ve yaşantı anlayışı; hem söz, hem de nağme olarak musikî eserlerine yansımıştır. Tabir caiz ise eserleri oturaklı ve vakurdur. Bu özellik yöre insanının tabiatında da vardır. Gazeller, divanlar, mayalar, müstezatlara, ritmik hoyratlar, uzun havalar, türküler, ilahiler, kasideler, çayda çıra misali özgün oyun havalar bu yöre halkının tarih süzgecinden geçerek günümüze ulaşmış eser tiplerinden bazılarıdır.

Görsel 5.90: Çaydaçıra

Hoyratların tamamı ve türkülerin çoğunda Türk halk müziği anlayışı hakim iken; özellikle gazelerde, bazı türkülerde ve bir kısım tasavvufi eserlerde ve bazı saz eserlerinde Türk sanat müziği çizgisinin etkilerini görüyoruz. Harput gazelleri çok mükemmel sanatsal nağmelerle dolu (çoğu ritmik aranağmeli) beş beyitlik gazeller olmasına rağmen, hiçbirinin bestekârı belli değildir. Bu da ilginç bir ayrıntıdır. 10 civarında Elazığ türküsünün, birer şarkı edasıyla Türk Sanat Müziği repertuarında icra edildiğini ise çok kimse bilmemektedir. Yeşil yaprak arasında kırmızı gül goncesini, Esmerim kıyma bana (Piyale vakti), Ay doğdu batmadı mı, Şu dağları delmeli (Uy uy demeye), Sinemde bir tutuşmuş. Sigaramın dumanı, Esmer bugün ağlamış (Oy nidem nidem), İbrişim örmüyorlar vs. gibi türküler Türk Sanat Müziği repertuarında olan eserlerdir.

Harput Müziği Aslında Tam Bir Türk Müziği Harmanıdır.

Harput Müziği;

1)- Türk Halk Müziği (THM)

2)- Türk Sanat Müziği (TSM)

3)- Türk Tasavvuf Müziği gibi üç ana müzik akımının tam bir harmanı olan eserler ve ezgilerle karşımızda durmaktadır.

Yemen Türküsü

Havada bulut yok, bu ne dumandır?
Mahlede ölen yok, bu ne şivandır?
Şu Yemen elleri ne de yamandır
Ano Yemen'dir, gülü çemendir
Giden gelmiyor, acep nedendir?
Burası Huş'tur, yolu yokuştur
Giden gelmiyor, acep ne iştir?
Kışlanın önünde redif sesi var
Bakın çantasında acep nesi var?
Bir çift kundurayla bir de fesi var

Görsel 5.91: Ters Lale

1

Harput sanatçısının derdini, sevdasını ve hasretini dile getirdiği geleneksel sahnelere verilen isim aşağıdakilerin hangisidir?

- A) Sıra Geceleri
- B) Meteris Sohbetleri
- C) Harput Ahengi
- E) Kürsübaşı

2

Aşağıda verilen ifadelerin önüne, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- ( ) Elazığ-Harput müziği, nağmekâr ve kültürel bir musikîdir.
- ( ) Harput; müziği, kendine özgü çalgıları, makamları ve icra sırasındaki kuralları ile özel bir bölgedir.
- ( ) Harput'ta mutlak bir şey varsa o da sesin sazdan daha üstün yer almasıdır.
- ( ) İcra edilen türkü ve şarkılarda nakarat müziği ile ana müzik tamamen aynıdır.

3

Aşağıdaki cümlelerdeki boş alanlara doğru ifadeleri yazınız.

Türküler, yörede "....." olarak bilinen, özel bir türkü söyleme biçimi ile icra edilmektedir.

Harput müzik kültüründe ..... kardeşler geçmişle bugün arasında köprü vazifesi görmesi bakımından oldukça önemlidir.

Harput müziğindeki gazel ve nefeslerde .....kendini göstermektedir.

Harput yöresinde hoyratların tamamı ve türkülerin çoğunda .....anlayışı vardır.

4

Dinlediğiniz Harput yöresine ait bir türküyü günümüz müzikleri ile karşılaştırınız. Görüşlerinizi sözlü olarak ifade ediniz.

ELÂZİĞ'DA GELENEKSEK VE GÜNCEL SPOR

Tarihi süreç içerisinde insanlık tarihinin başlangıcı ile birlikte spor değişik formlarıyla insanın yaşantısına girmiştir. Sporun tarihi, insanın tabiat koşulları ile tanışarak kendisini korumak için tek araç olan vücudunu ve adalelerini geliştirmesiyle başlar. İlk insanlar doğa güçlerine karşı mücadele ederken barınmak, beslenmek ve korunmak için içgüdüsel olarak koşmak, atlamak, kaçmak, avlanmak vb. gibi hareketlerle günümüzdeki sporların ilk davranışlarını sergilemişlerdir.

Görsel 5.92

Günümüzde spor sosyal, biyolojik, psikolojik ve sanatsal işlevi olan kültürel ve ahlaki bir olgu olarak görülmektedir. Spor gerek yarışma, gerek rekreasyon, gerek sağlık ve gerekse izleyici bazında dünya kültürünün bir parçasıdır. Spor giderek daha çok kişi tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak ilgi görmeye başlamış, daha organize hale gelmiş ve uluslararası saygınlık kazanma konumuna gelmiştir.

Elâzığ'da spor çalışmalarının başlangıcı oldukça eskidir. Güreş, binicilik ve cirit oyunları çevrede büyük ilgi görmüştür. Usta biniciler ve ciritçiler yetişmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarına değin süren cirit oyunları unutulmaya başlamıştır. Yörenin av için elverişli olması sebebiyle avcılık, atıcılık sporunun gelişmesine yol açmıştır. Eski bir kültür ve eyalet merkezi olmasından dolayı özellikle Harput'ta çeşitli yabancı okul ve kolejler bulunmaktaydı. Harput'un bu özelliğinden dolayı halk her alanda olduğu gibi spor alanındaki gelişmeleri de yakından takip edebilmiştir.

Elâzığ'da çağdaş anlamda spor çalışmaları kurtuluş savaşı yıllarında başlamıştır. 10 Kasım 1919'da "Beden Terbiyesi Kulübü" kurulmuştur. Bu kulüp, 20 Nisan 1921'de Elâzığ'ın batısında ve Zafran köyünün önlerindeki düzlük sahada zengin bir programla ilk defa yapılan memleket gençliğinin faaliyetini, büyük spor şenlikleri tertip ederek halka, hükümet adamlarına ve yabancılara göstermiştir.

Günümüzde kulüp bünyesinde atletizm, boks, badminton, futbol, taekwondo, masa tenisi, voleybol, basketbol, hentbol, dağcılık, tenis, satranç, kayak branşlarında faaliyetler devam etmektedir. Bu faaliyetler Milli Eğitim, Fırat Üniversitesi, Elâzığ Belediyesi, Gençlik Spor İl Müdürlüğü bünyesinde devam etmektedir.

Elâzığspor

Elâzığspor Kulübü, 1967 yılında Merkez Gençlikspor, Güvenspor ve Harputspor kulüplerinin birleşmesiyle kurulmuştur.

Suat TAYDAŞ, Fahri SUNGUROĞLU, Necdet ALTINTERİM, Yılmaz ÇORBACIOĞLU, Talat GÜLER, Sedat YILDIZ, Metin KURTOĞLU ve Mürşit ÖZTÜRK tarafından 23 Mart 1967 yılında kurulmuş olan kulübümüzün, dernek olarak tescili ise 24 Mart 1970 tarihinde yapılmıştır. Renklerimiz bordo-beyaz olup, amblemimiz yöremizi temsil eden çayda çıradır.

2001-02 sezonunda 35 yıllık süper lig özlemi sona ermiş, bordo beyazlı ekibimiz 1. Lig'de şampiyon olarak Süper Lig'e yükselmiştir. Bu ligde iki yıl mücadele eden Elâzığspor'umuz, 2003-04 sezonu sonunda Süper Lig'den bir alt lige düşmüştür.

Elâzığspor'umuz şu an TFF 2. ligde mücadele etmektedir.

ELÂZİĞ'DA EĞİTİM

Fırat Üniversitesi

Köklü bir geçmişe sahip olan Fırat Üniversitesi, eğitim-öğretim faaliyetine zengin bir kültür hayatı bulunan Elâzığ'da başlamıştır. Daha sonra Elâzığ'ın ilçeleri başta olmak üzere, Bingöl, Muş ve Tunceli illeri ile Erzincan'ın Kemaliye ilçesinde yükseköğretim kurumları açarak ve aynı zamanda lisansüstü faaliyetleri ile üniversitelere eleman yetiştirerek Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yükseköğretimin gelişimine önemli katkı sağlayan bir yükseköğretim kurumu haline gelmiştir.

Elâzığ'da yükseköğretim, 1967 yılında açılan Yüksek Teknik Okul ile başlamıştır. Aynı yıl içerisinde Ankara Üniversitesi Senatosunun Elâzığ'da Veteriner Fakültesinin kurulmasını öngören kararı, Milli Eğitim Bakanlığınca onaylanmıştır. Yüksek Teknik Okul, 1969 yılında Elâzığ Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi (EDMMA)'ne dönüştürülmüş, Veteriner Fakültesi de 1970 yılında Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak eğitim-öğretime başlamıştır.

Elâzığ'daki yükseköğretim kurumları, 11 Nisan 1975'de "Fırat Üniversitesi" adıyla tek bir çatı altında toplanmış ve Veteriner Fakültesi, Fen Fakültesi ve Edebiyat Fakültelerinden oluşan bir yapı çerçevesinde faaliyete başlamıştır.

Görsel 5.94

1

Elâzığspor Kulübü, 1967 yılında bazı kulüplerinin birleşmesiyle kurulmuştur.

Aşağıdakilerin hangisi bu kulüplerden biri değildir?

- A) Merkez Gençlikspor
- B) Mastarspor
- C) Güvenspor
- E) Harputspor

2

Aşağıda verilen ifadelerin önüne, doğru ise (D) yanlış ise (Y) yazınız.

- ( ) Savaşların beden gücüne dayandığı çağlarda spor, savaşa hazırlık amacıyla yapılırdı.
- ( ) Spor, kişilerin ve toplumun kültür yapılarını etkilemekte ve biçimlendirmektedir.
- ( ) Harput ve Elâzığ'da spor etkinliklerinin başlangıcı futbola dayanmaktadır.
- ( ) 2000-01 sezonunda bordo-beyazlı ekibimiz 1. Lig'de şampiyon olarak Süper Lig'e yükselmiştir.

3

Aşağıdaki cümlelerdeki boş alanlara doğru ifadeleri yazınız.

Elazığsporun renkleri .....olup amblemi yöreyi temsil eden .....dır.
Elazığspor, ... sezonunda 1. Lig'te şampiyon olarak Süper Lig'e yükselmiştir.
Elâzığ'daki yükseköğretim kurumları, 11 Nisan 1975'de "....." adıyla tek bir çatı altında toplanmıştır.

4

Sporun bireye ve topluma olan katkısını ve birleştirici gücünü arkadaşlarınızla tartışınız.

KAYNAKÇA (1 ve 2. Ünite)

- Akyol, C. (2011). Samsun Genelinde Müze ve Ören Yerlerinin İl Turizmine Katkısı Konferansı. Ocak 2011, Samsun.
- Aydın, S. (2009). El Sanatları Geleneği, Giyim, Kuşam ve Süsleme. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi.
- Bektaş, C. (2016). Herkes İçin Kent. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Bingham, J., Chandler, F., Chisholm, J. ve diğerleri. (2012). Antik Dünya Ansiklopedisi. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Brookes, O. (2017). Şehirde Bir Gün. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Canan, İ.(1994). Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi. (6. Cilt). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Demirci, M. (2003). İslam'da Şehir ve Şehrin Sosyal Dinamikleri. İstem, Yıl:1, Sayı:2, 2003, 129-146.
- Eliaçık, M. (2016). Ebussuud Efendi'nin Farsça Bir Manzum Fetvası. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 5(4), 1765-1772.
- Göksu, D. (2015). İstanbul Kültür ve Edebiyat Atlası. İstanbul: İstanbul Turing ve Otomobil Kurumu.
- Işık, C. (2010). Mevlana'nın Mesnevi'sinde Şehir ve Köy. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kaya, E. (2017). Kentleşme ve Kentlileşme. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kaya, G. (2014). Kentleşmenin Toplumsal Boyutları(Adıyaman Örneği). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Köse, O. (2016). Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk. (1. Cilt). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.
- MEB (2021). Şehrimiz... Dersi Öğretim Programı. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Taşçı, H., Nebati, N. (Editör). (2015). Şehir Üzerine Düşünceler. İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Yayınları.
- Vatansever, M., Batman, O. ve Altaş, A. (2017). Sürdürülebilir Turizm Açısından Kızılırmak Deltası Kuş Cennetinin Yerel Paydaşları Tarafından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi, 2(2): 31 Aralık/December, 2017, 194-217.
- Yılmaz, C. (Editör).(2015). Samsun Turizm Rehberi. Samsun: Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Yüksel, F. (2016), Vezirköprü Yöresi Monografisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 1.1: Harput Kalesi (Bülent POLAT Arşivi)
- Görsel 1.2: Cadde Görseli (freepik.com)
- Görsel 1.3: Kurtuba (freepik.com)
- Görsel 1.4: Paris (freepik.com)
- Görsel 1.5: Medine (unsplash.com)
- Görsel 1.6: İstanbul (freepik.com)
- Görsel 1.7: Elazığ Kültür Park (Elazığ Belediyesi Arşivi)
- Görsel 1.8: Elazığ Kapalı Çarşı (Elazığ Belediyesi Arşivi)
- Görsel 2.1: Kalabalık (freepik.com)
- Görsel 2.2: Yardımlaşma (freepik.com)
- Görsel 2.3: Şehir (freepik.com)
- Görsel 2.4: Deprem (freepik.com)
- Görsel 2.5: Sel (freepik.com)
- Görsel 2.6: Trafik (freepik.com)
- Görsel 2.7: EngelsizYaşam (freepik.com)
- Görsel 2.8: EngelsizYaşam (freepik.com)
- Görsel 2.9: Harput Kalesi (Hacı Mehmet ACAR Arşivi)
- Görsel 2.10: Atatürk

KAYNAKÇA (3, 4 ve 5. Ünite)

- Akay, B., Berkant Ö. (2018). Turist Rehberlerinin Turlarda Gastronomiyi Kullanmaları Üzerine Bir Araştırma, Turizm ve Gastronomi Araştırmaları Dergisi, Özel sayı 3. 143-153.
- Aksın, A. (1998). Osmanlı Döneminde Harput Şehrinin Demografik Yapısı, Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu, C, 1. 77-92.
- Aksın, A. (1999). 19. Yüzyılda Harput, Elazığ
- Alkaya, E. (2010). Bahaeddin Ögel'in "Harput Ağzı Fonetik ve Morfoloji" Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme. Diyalektoloji, S. 1, sayfa 1-13.
- Ardıçoğlu, N. (1964). Harput Tarihi, İstanbul: Harput Turizm Derneği Yayınları.
- Arslan, C., YÜCEL, A. S. (2008). Elâzığ'da Geçmişten Günümüze Spor. Elazığ: Elâzığ Valiliği.
- Atalay, İ. (1999). Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, İzmir.
- Aytaç, İ. (1998). Kömürhan, Vakıflar Dergisi, S. 20, 249-264.
- Aytaç, İ. (1999). Harput – Palu – Diyarbakır Güzergâhındaki Kervansaraylar, Dünü Ve Bugünüyle Harput, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, C. 1, 225-247.
- Bakıcı, Y. (2017). Kültür ve Medeniyet Şehri Palu. Elazığ.
- Buran, A., Oğraş, Ş. (2003). Elazığ İli Ağızları. Elazığ: Elazığ Valiliği.
- Çakar, E., Uzun, C. (2016). 17. Yüzyılda Harput Kalesi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilgiler Dergisi, C, 26, S 2. 337-350.
- Çelik, K. (2014). Keban'da Yusuf Ziya Paşa Külliyesi Vakfı, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, C, 1, s 1. 49-64.
- Çitçil, D., Özdemir, M. A. (1999). Elâzığ'ın Bölge Turizmi İçindeki Yeri, Doğal ve Kültürel Turizm Potansiyeli, Dünü ve Bugünüyle Harput, Türkiye Diyanet Vakfı Elâzığ Şubesi Yayınları, C,2. 381-410.
- Danık, E. (2001). Ortaçağ'da Harput, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Danışman, Z. (2010). Balakgazi. İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Danışmaz, H. (2018). Palu Kalesi'ndeki Urartu Kaya İşaretleri, Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı, C 1, 193-199.
- Duman, Ö. (2009). Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S 43. 473-490.
- Durukan, A. (1999). Harput Ulu Camii'nin Düşündürdükleri, Dünü Ve Bugünüyle Harput, Elazığ: Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları.
- Ekici, S. (2009). Elazığ Harput Müziği, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Göçer, A. (2013). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dil Kültür İlişkisi Üzerine Görüşleri: Fenomenolojik Bir Araştırma. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15-2.
- GülbaY, F. (1999). Harput'un Turistik Potansiyel Alanları ve Turizmin Geliştirilmesi İçin Öneriler, Dünü ve Bugünüyle Harput, C, 2. 411-417.
- Güler, Z. (1992). Harput Ağzı. Elazığ: Elazığ Belediyesi.
- Güler, A. F. (2016). Elazığ'da Kültür ve Sanat Dergileri, Tarihten Günümüze Elâzığ, Atatürk Araştırma Merkezi, C.2, 1195-1210.
- Günay, U. (1975). Elâzığ Masalları. Erzurum: Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kitapları.
- Güneş, M. (2016). Harput'un Kore Savaşı Kahramanı: Albay Celal Dora, Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu, C 2, 495-514.
- Güzel, F. (2018). Elazığ Ağzında Dede Korkut. Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi, Sayı1, Mart sayfa 1-9.
- Halaç, H., İlhan S. Ö. (2014). Kentsel İmge Olarak Saat Kuleleri; II. Abdülhamit Han Dönemi Saat Kulelerinin İstanbul Dışı Türkiye Coğrafyasında Dağılımları ve Bir Tipoloji Denemesi, Yeni Dünya Bilimleri Akademisi Dergisi, Ekim Sayısı, 190-200.
- Karateke, T. (2015). Bir Kur'an Öğretmeni: Hafız Abdullah Nazırlı, Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 4, 57-80.

- KarnibüyüK, M. (2018). Montesquieu'nun İklim Teorisi, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.2, S.2, 239-262.
- Katar, M.t (2018). Göğe Baş Uzatmış Bir Kale, Şebeteria, Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı, C 1, 103-112.
- Köçer, M., Babuçoğlu, M., Erdoğan, C. (1896-1907). Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Mamurati-laziz. Ankara: Aydın Yayıncılık.
- Kurucu, M. (2018). Palu'daki Kültürel Mirasın Yerel Yerleşim Dokusu –Modernite- Koruma Bağlamında Değerlendirilmesi, Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı, C 2, 49-67.
- Memişoğlu, F. (1966). Harput Ahengi. İstanbul: Matbaa Teknisyenleri Basımevi.
- Memişoğlu, F. (1977). Elazığ Kılavuzu, İstanbul: Gençlik Basımevi.
- Nazlı, H. (1939). Elazığ İlinin Coğrafi, Zirai, Ticari, Nüfus ve jeolojik Durumu Ankara: Zerbamat Basımevi.
- Özcan, M. (2018). Cenani Dökmeci. İstanbul: Hiper Yayın.
- Özen, N. (2018). Palu'da Mimari Su Yapıları Ve Sürdürülebilirlik Bağlamında İrdelenmesi, Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı, C 2, 41-48.
- Sözen, M. (1975). Elazığ'ın Mollakendi Bucağında Şeyh Ahmet Peykeri Külliyesi, Ankara.
- Sunguroğlu, İ. (1958). Harput Yollarında, C 1, İstanbul. Elazığ Kültür Ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- Sunguroğlu, İ. (1959). Harput Yollarında, C 2, İstanbul. Elazığ Kültür Ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- Sunguroğlu, İ. (1961). Harput Yollarında, C 3, İstanbul . Elazığ Kültür Ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- Şahin, C., BELGE, R. (2016). İbn Haldun'da Coğrafi Determinizm, Akademik Bakış Dergisi, S 57. 439-467.
- Şen, K. (2014). Elazığ/Keban Denizli Köyü Kervansarayı, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C, 4, S 1. 209-232.
- Tanoğlu, İ. (2013). Harput Süryani Kadim Ortadoks Meryem Ana Kilisesi'nin Dünü Ve Bugünü, Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, C, 2. 777-788.
- Taşbilek, Ş. (2012). Bize Harputlu Derler Elazığ Müzik Kültürü, Bursa: Başarı Yayınları.
- Turgut, A. K. (2013). İbn Haldun Felsefesinde Tabiat İnsan İlişkisi, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S 31. 173-190.
- Turgut, M. E. (2005). Elâzığ Çocuk Oyunlarının Halk Bilimi Açısından İncelenmesi. Elâzığ.
- Uzun, C. (2014). 17.Yüzyılda Harput Ulu Cami, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, C, 1. S 2. 29-48.
- Ünal, M.A. (1989). XVI. Yüzyılda Harput Sancağı 1518-1566, Ankara: TTK Basımevi.
- Yapıcı, S. (2009). Osmanlı Salnamelerinde Harput 1869-1908, Elazığ: Eleskav Yayınları.
- Yedek, Ş. (2018). Elazığ'da İdari, Siyasi ve Sosyoekonomik Hayat, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Yedek, Şahin (2015). Atatürk Döneminde Elazığ'ı Temsil Edenler (1920-1938). Akademik Bakış Dergisi, s. 48
- Yüksel, F.i A., Avcı, K. (2018). Palu Kalesinde Kültürel Mirasın Korunması Ve Geleceğe Aktarılması Çalışmalarında Yeraltı Görüntülemesi, Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı, C, 1. 273-288.
- Yünkül, A. (2005). Elazığ Evleri, Yüksek lisans Tezi, Elazığ.
- Zillioğlu, M. (1966). Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C, 3. İstanbul: Üçdal Neşriyat.

GENEL AĞ KAYNAKÇASI

- www.agin.gov.tr
www.akmb.gov.tr
www.elaziggezi.com
www.mared.org
www.islamansiklobedisi.org
www.izvak.org.tr
www.tuik.gov.tr
<https://elazig.ktb.gov.tr>

<http://web.firat.edu.tr/cografya/eg/dogal>
<http://www.avrupaparkbahceler.com/makale.php?baslik=park-ve-yesil-alanlar&no=58>
<https://www.elazigspor.org.tr/index.php/tarihce/>
<https://www.edebiyatciyim.com/egitimin-amaci-nedir/>
[https://www.researchgate.net/publication/277310689_Ken sel_Acik-Yesil_Alanlarin_Kent_Yasa-mindaki_Yeri_ve_Onemi](https://www.researchgate.net/publication/277310689_Ken_sel_Acik-Yesil_Alanlarin_Kent_Yasa-mindaki_Yeri_ve_Onemi)
<http://www2.firat.edu.tr/content/tarih%C3%A7e-0>
<https://elazig.ktb.gov.tr/TR-58515/palu.html>
<https://elazig.ktb.gov.tr/TR-187351/palu-ilcesi.html>
<http://palu.gov.tr/tarihce>
<https://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/yok-olmaya-yuz-tutan-meslekler/2>
<https://ogrencikariyeri.com/haber/zamanla-kaybolmaya-yuz-tutmus-9-meslek>
<http://turkdili.gen.tr/dil-ve-kueltuer.html>
<https://www.edebiyatogretmeni.org/dil-kultur-iliskisi/>

GÖRSEL KAYNAKÇA

Elâzığ Valiliği Fotoğraf Arşivi
Elâzığ Belediyesi Fotoğraf Arşivi
Bülent POLAT Arşivi
Hacı Mehmet ACAR Arşivi
Enver HANCI Arşivi
Mustafa YILMAZ Arşivi
Ersan ŞEKER Arşivi
Faruk SAYLAN Arşivi
Hıdır YILDIRIM Arşivi
Bedirhan YILMAN Arşivi

